

Språk i Norden

1990

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER

0661
1990

Sprog!
Norden

Nordisk språksekretariat	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Dansk Sprognævn	Njalsgade 80 DK-2300 København S
Finska språkbyrån	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Føroyska málnevndin	Debesartrøð FR-100 Tórshavn
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 ÍS-101 Reykjavík
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo 1
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	Postboks 279 DK-3900 Nuuk Grønland
Sámi Giellalavdegoddi/ Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Sörnäs strandväg 25 SF-00500 Helsingfors
Svenska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Lundagatan 42, uppg. 5, 5. tr. S-117 27 Stockholm

NORDISK SPRÅKSEKRETARIATS SKRIFTER 11

Språk i Norden Sprog i Norden 1990

*Årsskrift for Nordisk språksekretariat
og språknemndene i Norden*

Redigert av Ståle Løland (hovedredaktør), Else Bojsen (Danmark),
Mikael Reuter (Finland), Baldur Jónsson (Island), Svein Nestor
(Norge), Birgitta Lindgren (Sverige)

J. W. CAPPELENS FORLAG A.S
ALMQVIST & WIKSELL
GYLDENDAL

© Nordisk språksekretariat 1990
ISSN 0108-8270
ISBN (Danmark) 87-01-42294-4
ISBN (Norge) 82-02-12692-4
ISBN (Sverige) 9121-11174-X

Innhold

Synpunkter på Erik Wellanders "Riktig svenska" — dess inverkan på språkbruk och attityder, av <i>Margareta Westman</i>	5
Argumentation i handbøkerna, av <i>Esko Koivusalo och Liisa Huovinen-Nyberg</i>	17
Betydningen av håndbøker i norsk bokmål, av <i>Dag Gundersen</i>	25
Om håndbøker i språkrett nynorsk, av <i>Kjell Venås</i>	34
Finlandssvensk språkhandbok 75 år efter Bergroth, av <i>Mikael Reuter</i>	53
Sprogsynets forandring, af <i>Allan Karker</i>	62
Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden, Nordmål, av <i>Ståle Løland</i>	73
Dansk og norsk. Et indlæg ved det dansk-norske seminar på Schæffergården i anledning af Eidsvoll- forfatningens 175-års jubilæum, af <i>Jørn Lund</i>	89
Nordisk lektorsamarbeid ved universitet i utlandet, av <i>Per Ivar Vaagland</i>	105
Språksamarbeid i Norden 1989, av <i>Ståle Løland</i>	116
Nordspråk 1989, av <i>Carin Jörgel-Löfström</i>	122
Ny språklitteratur	
Publikasjoner fra språknemndene	125
Danmark, av <i>Else Bojsen, Henrik Galberg Jacobsen og Pia Jarvad</i>	130
Finland, av <i>Jamima Löfström och Mikael Reuter</i> ...	142
Island, av <i>Baldur Jónsson och Gunnlaugur Ingólfsson</i>	145
Norge, av <i>Ståle Løland og Svein Nestor</i>	149
Sverige, av <i>Ulla Clausén, Birgitta Lindgren och Lena Moberg</i>	157

Nye ordbøger og ordlister

Danmark	165
Finland	168
Island	170
Norge	171
Sverige	174
Om forfatterne	176

Synpunkter på Erik Wellanders ”Riktig svenska” – dess inverkan på språkbruk och attityder

Av *Margareta Westman*

Boken *Riktig svenska* utgavs 1939 och blev mycket snart den dominerande handboken i svensk språkriktighet. Den användes i lärarutbildningar åtminstone på 1940-, 1950- och 1960-talen, men hade också stor spridning utanför de akademiska kretsarna. Den kom ut i flera upplagor, varav den fjärde och sista så sent som 1973. (I fortsättningen hänvisas till första upplagan med RS och till den fjärde med RS 1973.)

Eftersom boken har varit så välkänd och så spridd har man tagit för givet att den haft en stor betydelse för bruket av det svenska standardspråket. Vilken sorts inflytande handboken egentligen har haft kan vara intressant att diskutera ur många aspekter. Jag ska här ta upp några som tycks mig viktiga.

Språknormers olika dimensioner

För att resonera om olika slags inverkan på språket skulle jag vilja använda den uppsättning normbegrepp som språkfilosofen Renate Bartsch i Amsterdam har utvecklat i verket ”Norms of Language” (1987). Tillämpningen av begreppen på svenskt språk är naturligtvis min och bör inte belasta Bartsch.

Alla former av språk styrs av konventioner eller system av språknormer. En norm i sin tur består av ett innehåll och en regel av en viss karaktär, som uttrycker om innehållet är t.ex. obligatoriskt eller frivilligt. Tillsammans bildar innehåll och regelkaraktär en normkärna. Språknormer behöver inte vara formulerade för att fungera som normer.

I ett samhälle manifesterar sig språknormerna på flera olika sätt; det finns flera normdimensioner.

- 1) En norm kan *praktiseras* i en språkgemenskap, dvs. i en given situation gör man som normen säger. Det är en norm man *följer*. Det faktiska språkbruket styrs alltså av sådana normer.
- 2) En norm kan *vara accepterad* i en språkgemenskap, dvs. i en given situation är den en norm man använder för att rätta sig själv och andra. Det är en norm man *tror sig följa* eller *vill följa*.
- 3) En norm kan *ha giltighet* i en språkgemenskap; en sådan norm har man rätt att hänvisa till som skäl för sitt beteende och för kritik av beteenden. Det är alltså en norm man *bör följa*. Det är egentligen endast normer i denna dimension som brukar kallas för språknormer.
- 4) En norm kan *vara berättigad* i en språkgemenskap om den är förnuftig med hänsyn till en högre norm eller ett högre värde i gemenskapen.

Självklart är att de allra flesta normerna i skriftlig standardsvenska är såväl praktiserade som accepterade och giltiga och därmed berättigade.

Normer som är enbart praktiserade utan att vara accepterade eller giltiga kan ofta vara omedvetna. Detta gäller i synnerhet normer för talspråk.

Ett exempel på normer som är accepterade utan att nödvändigtvis ha giltighet i den mening som avses här, erbjuder kanske modeorden. Ett barn kan t.ex. skratta åt sin mormor för att hon använder det i hans öron löjliga ordet *rullbräda* när «alla säger *skejtård*». Mormodern kan svara att man bör tala svenska och därför (giltig norm) säger hon för sin del *rullbräda*. Ett annat fall är när nybörjare på ett yrkesområde snabbt accepterar och försöker lägga sig till med yrkesjargongen och börjar använda den även i sådana situationer där det språket inte alls bör användas, inte är giltig norm.

I fråga om normers berättigande måste man för standard-språkets del skilja mellan det berättigade i att alls ha ett standard-språk, och att ha just den standard som man har.

Alla de här dimensionerna är sociala realiteter. Olika normer har också olika domäner för dessa dimensioner. Det in-

ser man lätt om man tänker t.ex. på domänerna för standard-språk och för vardagsspråk. De som har standardspråkets normer som giltiga normer är betydligt fler än de som använder dem i praktiken. För vardagsspråket är förhållandet snarast det motsatta, dvs. de som praktiserar vardagsspråknormerna är många fler än de som har dem som eftersträvansvärda normer. Språkkritik går i regel ut på att få någon att följa accepterade och giltiga normer. Det gör att den sällan går i riktningen från standardspråk till mer vardagligt språk; det är inte vanligt med uppmaningar om att använda fler talspråkspartiklar som *va* eller *ju* till exempel. Detta innebär att standardspråket närmast kan uppfattast som ett orienteringsmål mera än ett klart avgränsat språkbruk.

Vad innehåller Riktig svenska?

När Riktig svenska kom ut 1939 hade Erik Wellander arbetat med den alltsedan han fick ett uppdrag av Svenska Akademien 1924 att göra en bok om språkriktighet. Inom akademien ville man få ett komplement till sin ordlista och man ansåg «att det i allmänhet stod illa till med språkbruket i landet» (ur brev fr. B. Svensén 1989, Svenska Akademien).

Det språk boken skulle gälla och gäller är naturligtvis det skriftliga standardspråket, normalprosan eller «det vårdade skriftspråket»; benämningarna skiftar. Boken vänder sig både till allmänheten och till lärare.

Man kan ställa sig flera frågor i detta sammanhang.

För det första, var inte standardspråket redan tillräckligt väl beskrivet för att alla de som hade accepterat det, och för vilka det var giltigt, skulle kunna praktisera det? — Det var det naturligtvis inte. Inget standardspråk är väl fullständigt beskrivet ens i sådana avseenden som kan behövas för infödda språkbrukare.

För det andra, syftade Wellander till en fullständig beskrivning av sin tids standardspråk? — Det gjorde han inte. Själv säger han i förordet dels att uppdraget visat sig kräva mycket mer arbete än han först trott att han skulle behöva för att «kunna komma till klarhet om rådande språkbruk», dels att handledningen är en «orättvis spegel»: «Syftet är att påpeka

de vanligaste *felen* i detta språkbruk och visa på utvägar att undvika dessa. De olika språkliga företeelserna tagas sålunda upp endast i den mån de visat sig oftare ge anledning till fel, och de behandlas blott så långt det synes nödvändigt för klargörande av dessa fels uppkomst och art.» (RS:X.)

Wellander har koncentrerat sig till att på 800 sidor klargöra bara sådana normer som man ofta bryter mot. Han tar alltså upp normer som han menar vara giltiga men inte tillräckligt praktiserade. På så vis skiljar sig denna framställning från vad som brukar anges som syfte för deskriptiva grammatiker, vilket ofta anges vara att beskriva den språkliga praxisen.

För det tredje kan man fråga sig om Wellander på de valda punkterna gjorde en «korrekt» beskrivning av standardspråket.

Olika delar av Riktig svenska har lite olika karaktär med avseende på regler och normer. Där finns rent tekniska språkregler, såsom:

Genitiven *dess* hör till det singulara *den, det* och kan icke syfta på ord i pluralis (RS:228; RS 1973:119). (Ett absolut bud.)

Pronomet *själv* är böjligt, det bör i neutrum heta *själv*, i pluralis *själva* (RS:232; TD 1973:122). (En stark rekommendation.)

Där finns också semantiska och pragmatiska stilregler under rubriker som «Tankereda och uttrycksskärpa (RS 1973: Tankereda) eller «Uttrycksfullhet» (RS 1973: Stilistiska figurer):

Framför allt bör man akta sig för att använda samma eller till innebörden närstående ord i överförd och i egentlig betydelse om vartannat. *Maria Stuart bibehöll under hela rättegången fattningen och tappade huvudet först sedan hon lagts på stupstocken.* (RS:648).

Ett vårdslöst bildligt bruk av ord för olika kroppsdelar blir på grund av jämförelsens påtaglighet lätt löjligt. *Med den*

ena foten stod han kvar inom hedendomens rämärken, med den andra hälsade han kristendomen välkommen. (RS:650.)

Just så hade väl ingen läsare tänkt att skriva. För vilka kan då regler av den senare typen anses vara anförda? Det kan vara lärarna Wellander har tänkt på här, eller kriorätterna i vidare betydelse, i förvaltning och domstolar. Exempelen visar prov på sådant som den skrivande ofta inte märker själv när han är helt inne i sin givna tankegång men som en läsare lätt kan slås av.

Frågan om Wellander gjorde en korrekt beskrivning av standardspråket kan också formuleras så här: Vilket standardspråk beskriver han i förhållande till tidigare? Var han en normskapare eller en normförstärkare och normspridare?

Viss ledning får man av vad han själv säger i förordet (RS:IX): «Så långt härdvunnen uppfattning inom grammatisk, stilistisk och psykologisk litteratur synts mig tilfredsställa vanliga praktiska behov, har jag undvikit att föra fram egna meningar.» Även hans uttryckta värderingsord kan ge ledtrådar till hans uppfattningar. Sina negativa värderingar uttrycker han med ord som *ologiskt*, *vårdslöst*, *fult*, *klumpigt*, *löjeväckande* och han talar om *fåfänga*, *okunnighet*, *oskick* och *slapphet* hos skribenterna. Sina positiva värderingar uttrycker han med ord som *vårdat*, *smidigt*, *omsorgsfullt*, *bildat*, *smakfullt*, men hans verkliga honnörsord är *klarhet*, *korthet*, *enkelhet*, *begriplighet* och *tanqueskärpa*. Hans krav på tanqueskärpa gör att han till och med kan kritisera själva språket:

Språket har sina nycker, som äro historiskt förklarliga men logiskt mindre tillfredsställande. I dag om en vecka heter *i dag åtta dagar*, men i dag om två veckor heter *i dag fjorton dagar* (RS:212, 527).

Han klandrar också uttryck som *gå tätt efter varandra*; *bo ovanpå varandra* etc. Någon måste ju gå före eller bo under den andre.

När det gäller mera klassiska språkriktighetsfrågor, sådana som ibland kallas för käpphästar, säger han följande i förordet (RS:IX):

Många språkfel, som bruka beivras med stor kraft och hetta, te sig vid bredare och djupare undersökningar som jämförelsesvis obetydliga skönhetsfläckar, medan andra fel, i varje särskilt fall ofarliga nog, visa sig kräva långt allvarligare uppmärksamhet såsom yttringar av utvecklingstendenser med stor räckvidd.

Det är intressant att konstatera att redan Wellander kallar vissa, ofta påtalade, normbrott för «skönhetsfläckar». Av den nutida språkmannen Ulf Teleman kallas de «etiketsbrott». Skillnaden verkar inte vara så stor.

Riktig svenska i förhållande till föregångare och efterträdare

För att få någon uppfattning om Wellanders roll, dels gentemot föregångarna, dels gentemot efterföljarna, har jag jämfört vad som sägs om tre olika traditionella språkriktighetsfrågor. De verk som undersökts är Nils Linder, «Råd och regler», 1886, Erik Wellander, «Riktig svenska», 1939 och 1973, Johan Palmér, «Språkriktighet och språkvård», 1955, Eskil Källquist, «Svensk språklära», 2. uppl. 1956 (lärobok för skolan), Rebbe-Gullberg-Ivan, «Svensk språklära», 1961 (lärobok för skolan) samt Åke Åkermalm, «Modern svenska», 3 uppl. 1979.

De språkliga drag som jämförelsen gäller är:

- 1) Bruket av så kallat dubbelt supinum, t.ex. *kunnat haft, hunnit sett* i stället för *kunnat ha, hunnit se*, dvs. en supinum följd av supinum i stället för av infinitiv.
- 2) Samordning av relativsats med attribut i annan form: *en bok med många bilder och som är lätt att läsa*. Konstruktionen kallas här *och som* för korthets skull.
- 3) Bruket av satsfläta av olika typer, från mildare som *De vilja ha fina hattar, som man måste resa in till staden för att köpa* eller *Detta pris tycker han är för högt till djärvare som Han kom att tala om brevet, som hon inte visste, att det blivit offentliggjort* eller *Den boken dog Anna om hon läste*. Satsflätan innebär att ett led sätts främst i en sats, trots att det syntaktiskt sett hör hemma i en senare underordnad sats.

TABLÅ ÖVER KOMMENTARER TILL TRE SPRÅKLIGA DRAG

Linder (1882) 1886	<i>dubbelt supinum</i> ett fel som måste sorgfälligt undvikas; s. 144	<i>och/men/eller som</i> vanlig osed s. 217 mycket vanligt logiskt riktigare är . . . ; s. 535	<i>satsfläta</i> ganska vanligt, rätt svårt att undvika . . . orimligheter i vardagsspråket (ex.), s. 216 ytterst vanlig, spelar stor roll i alla stilarter, icke på sin plats i vårdad skriftlig framst. med strängare logiska krav — kan bli tvetydig — det ologiska ligger i öppen dag — onekligen smidig — bör undvikas om den osökt kan ersättas, alltid om den ger anledn. till missförstånd. Slutord: naturlig uttrycksform, lägre på stilskalan, är att föredra framför en logiskt otadlig, som lå- ter krystad och osvensk; s. 503—513 resp. s. 237—240.
Wellander 1939	tillhör mindre vårdat talspråk. I skriftspråket är denna olo- giska konstr. otillätlig; s. 277	=	=
» 1973	=	=	=
Palmér (1944) 1953	har gamla anor i språket o. uppträder tidigt i skrift men ogillas numera; s. 94	. . . bör icke . . . Olämpligt: /ex./; s. 154	undviks i formella stilarter — smidig — bör undvikas då konstr. blir tvetydig eller klumpig; s. 120
Källquist 1956	i talspråket stundom felaktigt använt, sup. måste förbindas med infinitiv; s. 158	ej tillåtet att sam- ordna sats med en bestämning . . . blir korrekt om . . . ; s. 243 mycket vanligt fel; s. 111	utpräglad talspråksföreteelse — godtogs tidigare ej alls i vårdat skriftspråk — på god väg att vinna insteg — bör anv. med för- siktighet, helt undvikas om den kan vålla missförstånd — inte helt tillfredsställande för tanken — smidig; s. 248—249
Rebbe-Gull- berg-Ivan, 1961	—	—	man bör vara försiktig — missförstånd kan uppstå; s. 113
Åkermalm (1966) 1979	mycket vanligt i oreflekterat talspråk . . . i skriftspråk måste d.s. undvikas; s. 85	rätt vanligt . . . klokt att undvika . . . mindre lämpligt. Ett språkbruk som inte bör imiteras; s. 181	hög frekvens i talspråk — stadigt fotfäste i flera centrala stil- arter — effektiv uttryckstyp — teoretisk risk för missupp- fattning — <i>kan</i> vålla oklarhet — djärva typen väsentligen tal- språklig — i skriftspråk föredras . . . ; s. 158—161

I fråga om den rena formsaken, dubbelt supinum, är hållningen ungefär densamma i alla böckerna. Den som skiljer sig från de övriga är Palmér, som anför historisk hävd men ändå varnar. Här kan noteras att Wellander mycket sällan anser att själva åldern hos ett språkbruk kan anföras till dess försvår, om han samtidigt finner bruket «ologiskt».

När det gäller *och som*-konstruktioner är Wellander påfallande mild i sin bedömning; han tar upp dem under vad han kallar «jämviktsregeln». Konstruktionen är enligt Wellander mycket vanlig; han visar hur den kan undvikas men säger i övrigt ingenting. Alla de övriga, både föregångare och efterföljare avråder i klarare ordalag.

I fråga om satsfläta är Wellander mycket utförlig och resonerande. Han argumenterar både för och emot, och hans båda argument — där smidigheten får tala för och risken för missförstånd får tala emot — övertas av senare handboksförfattare.

I sin doktorsavhandling «Studentsvenska» har Ebba Lindberg undersökt studentuppsatser och lärarnas rättningar i dem under perioden 1864 till 1965 och bland annat särskilt behandlingen av satsfläta. I materialet från 1800-talet fann hon knappt några alls; därefter förekom vissa enstaka i uppsatserna fram till 1950, varefter de märkbart ökar i frekvens. Lindberg säger att lärarnas rättningfrekvens ökar samtidigt som satsflätorna blir fler. Hennes materialredovisning visar dock att man under perioden från sekelskiftet och fram till 1960 rättade förekommande satsflätor ungefär lika ofta; skillnaden är att de blev så mycket vanligare efter 1950.

Lindberg gör en intressant bedömning av Wellanders insats i sammanhanget (1973:306—318). Hon menar att hans utförliga behandling av fenomenet i Riktig svenska bör ha höjt observansen hos lärarna. Men trots hans resonabla inställning — han varnar ju för pedantiska eller tafatta sätt att undvika satsfläta — så kan just det att han ändå ger så många uppslagsrika förslag till omskrivning ha stärkt uppfattningen att satsfläta är principiellt felaktig. Hon påpekar också att hon inte funnit något fall då läraren ändrat en krystad konstruktion *till* satsfläta.

Wellander ville alltså sätta en sorts lämplighetsnorm för bruket av satsfläta. Av detta fall kan man, tror jag, dra en slutsats som gäller generellt. Nämligen den att lämplighetsnormer har svårt att få giltighet, eftersom giltighet förutsätter att man kan formulera normerna klart och hänvisa till dem. Att praktisera sådana normer är inte svårt, men att förklara dem är svårt och det är just vad lärarna måste göra.

Härmed är vi inne på frågan hur mycket Wellander har påverkat praktiserandet, accepterandet och giltigheten av de normer som han behandlat. Jag vill påstå att han har förstärkt normgiltigheten. Det kan man märka bland annat på att den som inte vill godta Wellanders utsagor som skäl för rättelse, vid tvist ofta blir den som måste argumentera. Detta var naturligtvis fallet oftare under de gångna decennierna än i dag. När det gäller acceptansen har han säkerligen genom sina resonemang övertygat åtskilliga, kanske främst vana, skribenter på olika håll, inklusive i förvaltning och domstolar. Jag vågar påstå att Wellander har haft inflytande genom att så ihärdigt sätta upp tankereda och klarhet som mål för sakproseskribenter. När det så gäller själva praktiserandet är det mycket svårt att säkert konstatera någonting.

Man kan naturligtvis se efter vad som har hänt med Wellanders normer och fundera på hur de skulle hanteras i en ny handbok. Tre typfall kan urskiljas när det gäller de rena bruksanvisningarna, de tekniska språknormerna:

- 1) Status quo. Brott mot normen förekommer fortfarande, samtidigt som normen har viss giltighet i medvetandet hos folk. Här kan man antingen fortsätta att varna eller försöka upphäva giltigheten. Ett exempel på en sådan norm är regeln mot dubbelt supinum.
- 2) Normen har förändrats. Brotten mot normen är så allmänna och så regelbundna att man i praktiken har en ny norm. Samtidigt har accepterandet och framför allt giltigheten hos den gamla normen inte helt upphört. Den nya normen måste därför beskrivas för att bli accepterad och få giltighet. Ett exempel på en sådan norm skulle kunna vara bruket av *vars* för «vilkas», alltså till korrelat i plural.

Bruket av *vars* i betydelse *vilkas*, med syftning på en pluralis, är synnerligen vanligt men stöter ett mera granntyckt språköra och bör därför undvikas (RS:260).

Företeelsen har för övrigt fått början till ett godkännande i fjärde upplagen:

Som genitiv till *som* brukas numera *vars* även med syftning på en pluralis . . . Detta bruk stöter många men har den fördelen att det oböjliga *vars* liksom *som* kan användas oberoende av korrelatets genus och numerus (RS 1973:132).

- 3) Normen har vunnit. Normen praktiseras allmänt, har accepterats och har full giltighet. Den behöver alltså inte längre formuleras i en handbok i språkriktighet. Exempel på sådana normer skulle kanske kunna vara varning mot omvänd ordföljd efter *och* och *men*, såsom i *Avdelningen anser att mötesförbuden varit fullständigt omotiverade, och uttalar avdelningen sin bestämda protest* (RS:434; IV:217) eller varningen mot «germanismen» *Arbetena måste utföras möjligast fort i stället för fortast möjligt* (RS:199; RS 1973:103). Helt säker kan man dock inte vara på att dessa och liknande uttryckssätt saknar all aktualitet.

När det gäller Wellanders övernormer, *klarhet*, *enkelhet* och *korthet* råder väl ingen tvekan om att dessa normer är fullt berättigade med hänsyn till skriftspråkets grundläggande funktion som kommunikationsmedel. De är fortfarande både giltiga och accepterade, om än inte alltid praktiserade.

Wellanders insats för dessa övernormer kan bedömas på flera sätt. Å ena sidan tog han språket på allvar och gisslade — inte skönhetsfläckarna, etikettsbrotten — utan formuleringar som visar tankeoreda, som utgör tomt blomsterspråk eller är onödigt krystade. På så vis har han nog hjälpt till att skärpa mängas blick för språket och höja känsligheten. Å andra sidan gör hans spydiga kommentarer att man som rådsökare kan känna sig osäker och vilja ta avstånd. Jag tror

faktiskt att den sarkastiska tonen, som visserligen roar många, ändå kan ha motverkat sitt syfte, i synnerhet om skollärare i vissa fall tog just tonen till föredöme och inte bara resonerandet.

Emellertid är dessa övernormer fortfarande värda att formuleras, exemplifieras och diskuteras.

Den allra viktigaste lärdomen som man kan dra av Riktig svenska är nog ändå att det är meningsfullt att försöka sätta upp eller styra fram en så rimlig *bör*-bild, så vettiga giltighetsnormer som möjligt, bland annat genom att försiktigt resonera om vissa etiketsbrott. Det rena systemtänkandet kan överlämnas åt grammatikförfattarna, det är inte språkvårdarnas problem. Men vi bör beskriva *bör*-bilderna i dessa system av normer, som styrs både av praxis och av föreställningar i huvudet på folk. Vi kan inte bortse från föreställningarnas realitet. De finns.

Litteratur

- Bartsch, Renate, *Norms of Language. Theoretical and Practical Aspects*. Longman, London and New York 1987.
- Källquist, Eskil, *Svensk språklära för realskolestadiet*. 2 uppl. CWK Gleerups förlag, Lund 1956.
- Linder, Nils, *Regler och råd angående Svenska språkets behandling i tal och skrift*. Stockholm 1886.
- Lindberg, Ebba, *Studentsvenska. Studier i stockholmsabiturienters examensuppsatser 1864—1965*. Skriptor, Stockholm 1973.
- Palmér, Johan, *Språkutveckling och språkvård*. 3 uppl. CWK Gleerups förlag, Lund 1953.
- Rebbe, C., Gullberg, H. & Ivan, N., *Svensk språklära*. Svenska bokförlaget, Stockholm 1961.
- Sigurd, Bengt, "Ordboken, ordlistan och några andra av Svenska Akademiens språkliga insatser under 1900-talet" I Allén, Loman & Sigurd, *Svenska Akademien och svenska språket*. Norstedts, Stockholm 1986.
- Wellander, Erik, *Riktig svenska*. Svenska Bokförlaget, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1939.

— *Riktig svenska*. Fjärde omarbetade upplagan. Esselte Studium, Stockholm 1973.

Åkermalm, Åke, *Modern svenska. Språk- och stilfrågor*. 3 uppl. LiberFörlag, Lund 1979.

Argumentation i handböckerna

Av Esko Koivusalo och Liisa Huovinen-Nyberg

Argumentationen i de finska språkhandledningarna har varit rätt begränsad vad gäller rekommendationer och anvisningar. Vanligen nöjer man sig med att nämna att en formulering är «mera träffande» eller «mera slående» än en annan. Man rekommenderar t.ex. *puhdistaa* 'rengöra' i stället för *suorittaa puhdistamista* 'utföra rengöring' och *kuntoilla* 'motionera' i stället för *kuntourheilla* 'motionsidrotta'.

Ett argument är också att en formulering är »mera finsk» än en annan. T.ex. *ministeriöstä* 'från ministeriet' är mera finskt än *ministeriön taholta* 'från ministeriets sida' och formerna *bakteriaalinen* och *passiivisuus* är mera finska än *bakterielli* och *passiviteetti* 'bakteriell, passivitet'.

Tidigare kunde en formulering fördömas med motivering- en att den var svenskpåverkad, en »sveticism». T.ex. en direkt översättning av *glass med sylt: jäätelöä hillolla* 'glass på sylt' fördömdes såsom varande en sveticism medan *jäätelöä ja hilloa* 'glass och sylt' ansågs vara en mera finsk konstruktion. Sammansatta ord med ändelsen *-rikas* 'rik', *-köyhä* 'fattig', *-vapaa* 'fri' och *-ystävällinen* 'vänlig' har påståtts vara klassiska sveticismer.

Olika preferenser

Marja Kekäläinen har redogjort för begreppet språklig norm och för principerna för språkvård (Kekäläinen 1980). I artikeln berättar hon vilka synpunkter språkvårdarna vid olika tider speciellt har framhållit. De tio synpunkter och principer hon behandlar är 1) folkspråkighet, 2) konservatism, 3) etymologi, 4) ändamålsenlighet, 5) konsekvens, 6) etablerings-

grad, 7) purism, 8) internationalism, 9) informationsvärde och 10) social variation.

Här behandlas endast tiden efter andra världskriget, även om de hetaste språkriktighetsdebatterna i Finland ägde rum vid slutet av 1840-talet efter den s.k. dialektfejden på 1820-talet. Vad gäller språkvårdsideologin är däremot 1930-talet det mest intressanta.

Kekäläinen nämner i sin artikel tio språkvårdare från tiden efter andra världskriget som har granskat språknormering och principerna för språkvård på ett sådant sätt att preferenserna åtminstone i någon mån kan klassificeras. Dessa tio språkvårdare är E.A. Saarimaa, Lauri Kettunen, Aarni Penttilä, Lauri Hakulinen, Osmo Ikola, Terho Itkonen, Paavo Pulkkinen, Matti Sadeniemi, Jouko Vesikansa och Esko Koivusalo.

Av de tio forskarna och språkvårdarna har sju betonat vikten av att man förordar den språkform som finns kodifierad i grammatiker och officiella anvisningar. Kekäläinen beskriver denna linje som *konservatism*. Man har hänvisat till skriftspråkets starka ställning och mot denna bakgrund avisat alternativ, som medför onödiga valmöjligheter. Matti Sadeniemi framom andra betonade en dylik måttfull konservatism, och denna linje har även varit riktgivande i den officiella språkvården.

Fem forskare har framhållit principen om det genuina: de har vädjat till det genuina i språket och strävat efter att motarbeta främmande element. Det här karakteriserar Kekäläinen såsom *purism*. Nämnas bör att Sadeniemi, Vesikansa och Koivusalo inte hör till de fem. Detta speglar kanske det faktum att man i den praktiska språkvården varit tvungen att beakta fackspråkens behov i högre grad än vad de forskare som sysslat med språkvård hade önskat. Språkvården har varit inblandad i arbetet för att skapa begreppssystem och termer som tillgodoser olika fackområdets behov av ett explicit språk. Ur fackspråken har sedan till och med en del lånord fått fotfäste i allmänspråket och de här orden ingår nu såsom etablerade uttryck i den nya basordboken för nufinska.

Fyra forskare har understrukit vikten av att beakta *folk-*

språket eller «det verkliga språkbruket»: Kettunen, Penttilä, Ikola och Vesikansa. Speciellt Lauri Kettunen har hänvisat till folkspråket, med andra ord till de normer som förekommer i dialekterna. Jouko Vesikansa har för sin del betonat det *rådande allmänna språkbruket* och krävt att man följer det, oberoende av om det ur andra synpunkter är »bra» eller «dåligt». Han var t.ex. beredd att godkänna betydelsen 'ta i betraktande' också för ordet *huomioida*, som egentligen betyder 'beakta' eller 'uppmärksamma'. Men å andra sidan var han av den åsikten att ord som *määritellä* 'definiera', *määrittää* 'slå fast' och *määrätä* 'bestämma' borde användas i sina exakta bemärkelser.

Språkvård och redigering av normativa ordböcker

Språkvården verkar vid Forskningscentralen för de inhemska språken, inom samma enhet som redaktionen för den nya basordboken över modern finska: Suomen kielen perussanakirja. Det är därför självklart att man inför beslut om rekommendationer allra först kontrollerar vilka exempel på ett aktuellt språkdrag som funnit sin väg till samlingarna. Detta var praxis även under Matti Sadeniemis tid. Han var ju både chef för språkbyrån och huvudredaktör för ordboken Nykysuomen sanakirja (den stora nufinska ordboken som kom ut 1951 — 1961). Man har sett det som en självklarhet att «det verkliga språkbruket» bör följas och därför har frågan inte alltid ens nämnts vid principdiskussioner.

Detsamma gäller i någon mån principen om ordens *etableringsgrad* som enligt Kekäläinen framhävts av tre av de tio forskarna: Saarimaa, Ikola och Itkonen. De som betonar en måttfull konservatism och baserar sina ställningstaganden på det rådande språkbruket, anser att de på så sätt beaktar dessa principer.

De flesta språkvårdare har även ansett kravet på *ändamålsenlighet* vara självklart. Endast två av de tio forskarna har särskilt betonat ändamålsenligheten, nämligen Lauri Hakulinen och Aarni Penttilä. Den som dagligen tvingas ge rekommendationer om ord kan inte välja annat än ändamålsenliga

alternativ. Om ett ord inte fyller sin funktion rekommenderas det inte.

Även *informationsvärdet* har betonats av två forskare: Kettunen och Koivusalo. För den här principen gäller i praktiken detsamma som för den föregående: om ett ord inte förmedlar den information det borde, är uttrycket inte ändamålsenligt och rekommenderas alltså inte.

Internationalism och purism

Principen om *internationalism*, liksom också betydelsen av att beakta språkets sociala variation, har betonats av en forskare, nämligen Saarimaa. Den förstnämnda principen kan inte förverkligas, om »det verkliga språkbruket» redan har nått en annan lösning. Det lönar sig inte att försöka köra fram det universella ordet *telefon* (eller *telefoni*) i finskan efter att det genuint finska *puhelin* »talapparat» har förallmänligats. De eventuella fördelar som kommer av att ett ord är internationellt måste vägas då man fattar beslut om huruvida man skall försöka finna en finsk motsvarighet.

Eftersom de flesta lånord nuförtiden kommer från engelskan, är problemet ur finskans synpunkt enkelt då ordets skriftdräkt skiljer sig väldigt mycket från uttalet. Då man ju uttalar finska nästan som det stavas är det inte möjligt att låna in till exempel engelskans *clearance* och *franchising* som sådana, utan det har varit ändamålsenligt att översätta dem till finska: *clearance* till *puhdistuma* av verbet *puhdistua* 'bli ren' och *franchising* till *asiakasyritys* (*asiakas* 'kund' + *yritys* 'företag'). Däremot passar engelskans *grape*, i formen *greippi*, väl in i finskan, liksom *teippi* för *tape*. Och de internationella orden *radio* och *televisio* anses nuförtiden vara ren finska.

Jouko Vesikansa har talat om språkets sociala variation. Enligt honom borde element ur »stadsfinskan» smidigare än hittills varit fallet upptas i riksspråket. Och så har också skett. T.ex. de tidigare slangbetonade orden *kolari* 'kollision, krock' (pro *yhteentörmäys* 'sammanstötning'), *rekka* 'långtradare' (av förkortningen REK på bilarna; pro *perävaunullinen kuorma-auto* 'lastbil med släpvagn') och *ratti* 'ratt' (pro

ohjauspyörä 'styrhjul') samt t.o.m. *rattijuopumus* 'rattfylleri' har accepterats i riksfinskan — *rattijuopumus* även i lagtext. Tidigare har man i samma anda främst talat för »gamla» dialektala drag: *kone* 'maskin', *tehdas* 'fabrik', *juna* 'tåg', *tutka* 'radar' och *veikata* 'tippa'.

Saarimaa, Kettunen och Sadeniemi

Den stora språkriktighetsstriden i slutet av 1940-talet tog sin början, då Lauri Kettunen kritiserade E. A. Saarimaas Kie-lenopas (1947) för att vara alltför puristisk. Hans egen polemiska handbok gick under namnet *Hyvää vapaata suomea 'god ledig finska'* (1949). Den innehöll en hel del polemik mot Saarimaa och gav på många punkter rekommendationer som skilde sig från Saarimaas. Diskussionen spred sig till de större dags- och veckotidningarna. Det ledde till att allmänheten fick den uppfattningen att även stora auktoriteter har olika åsikter om språkriktighet och till och med beskyller varandra för brist på kunskaper i finska.

I denna otacksamma situation blev Matti Sadeniemi 1950 chef för språkbyrån. Hans »måttfullt konservativa» linje ledde småningom till att allmänheten återfick sitt förtroende för språkvården.

Då man i efterhand studerar de rekommendationer som diskuterats mest är det lätt att se vilka argument som hållit och vilka som har visat sig ohållbara. Med detta vill vi inte påstå att språkbruket på något sätt skulle styras av argumentationskonst. Tills vidare känner vi inte till alla de faktorer som är verksamma då en rekommendation vinner insteg och blir rådande. Något kan vi ändå lära oss av det som varit.

Det är viktigt att komma ihåg att man inte bör försöka skapa ett system på ett språkområde där det inte från början finns något sådant. Man bör också undvika att skapa ett system där det som redan finns är så mångfasetterat att man inte kan bygga en praktiskt fungerande rekommendation på dess grund. Saarimaa sökte ett system av det här slaget i sammansatta ord och började rekommendera att förleden skulle stå i genitiv också i sådana fall där nominativ redan var etablerat. Han var av den åsikten att om det heter *pölynimuri*

'dammsugare' och *etäisyydenmittari* 'avståndsmätare', så borde det också heta *kaasunmittari* 'gasmätare' i stället för *kaasumittari* och *sähkönmittari* 'elmätare' i stället för *sähkömittari*. Men inte heller han ville byta ut *lämpömittari* 'termometer' mot *lämmönmittari*.

För detta system kritiserades Saarimaa hårt, och den nufinska ordboken kunde inte heller följa alla hans genitivrekommendationer, för att inte tala om de språkvårdare som kom efter honom. Kettunen ville å sin sida öka antalet godtagbara alternativ i en del rättskrivnings- och formfrågor, även om högspråket i detta avseende redan nått en avsevärd stabilitet. Det här gäller bland annat stavningen av främmande ord. Kettunen var beredd att acceptera *bakteri* (vers. *bakteeri*), *immuni* (vers. *immuuni*) och *sosiali* (vers. *sosiaali*) därför att *kollega* och *alkoholi* rekommenderades.

I frågor av den här typen tvingades Sadeniemi korrigera Kettunen i sin recension (Virittäjä 1949), som också avslöjade den allmänt svaga argumentationen i Hyvää vapaata suomea. Kettunens styrka låg närmast i hans stora kännedom om folkspråket. Han beaktade dock inte alltid att det ur allmänhetens synpunkt snarare är av ondo än av godo om högspråket tillåter många alternativ och om dessa inte har några tydliga stilistiska särdrag.

Folkspråkets inverkan på högspråket

Efter Kettunens polemik har man tvingats konstatera att det fortfarande har stor betydelse för normsystemets funktion om ett uttryck har fäste i folkspråket. Man har varit tvungen att mildra en del normer där rekommendationen har baserat sig på endast ett dialektområde och den rekommenderade formen inte har vunnit insteg i högspråket. Tidigare godkände högspråket endast uttrycken *tuli tehdyksi*, *tuli sanotuksi* 'det blev gjort, det blev sagt' osv., som har sitt ursprung i de östliga dialekterna. I de västliga dialekterna använde man en annan kasus, *tuli tehtyä*, *tuli sanottua*, och västfinnarna antog inte den norm som bjöds ut. Därför beslöt språknämnden att båda skulle godkännas. Ordet *eräs* 'en, en viss' fick i den nufinska ordboken ett så snävt användningsområde att

det inte gick att förena teori och praktik. Rekommendationen hade heller inte någon faktisk grund i folkspråket. I själva verket har hela rekommendationen visat sig onödig, och artikeln *eräs* har kommit med i en mer omfattande form i den nya basordboken över finska språket som är under arbete.

Alldeles på senaste tid har det konstaterats att högspråkets uttryck *sinänsä* 'i och för sig' med kasusändelsen *nä* och possessivsuffixet *nsä* håller på att ersättas av uttrycket *sinällään*, som förekommer i en del centrala tavastländska dialekter. Man har inte velat godkänna detta uttryck inom högspråket, eftersom det har två kasusändelser *nä* och *llä* och possessivsuffixet *än*. Morfologin tycks dock inte vara ett tillräckligt argument för att slopa uttrycket. Inom kort kommer uttrycket att bli så frekvent att det måste godkännas med hänvisning till att det är etablerat.

Slutsatser

Det väsentliga är inte vilka argument språkvårdarna säger sig följa. Argumenten är viktiga för dem som på arbetsplatser och krogar diskuterar högspråkets normer. Språkvårdarna borde förses med fakta som visar på vad som har lett till att vissa rekommendationer slagit igenom. Till en del framgår de här faktorerna av den undersökning som de nordiska språknämnderna har sammanställt på basis av allmänhetens frågor till telefonrådgivningen. Tack vare undersökningen kan vi eventuellt plocka ut en del normer som allmänheten har svårt att tillägna sig. Det är då skäl att diskutera dessa normer en gång till.

Den viktigaste egenskapen hos ett gott språk är dess informationsvärde — meddelandet måste kunna förmedlas oförändrat. Tydligt störs inte kommunikationen speciellt mycket av små inkonsekvenser eller skönhetsfel i språkssystemet men däremot nog av skralla strukturer och av brist på en bärande tanke. I fortsättningen borde man mer än förr fundera över om det i varje enskilt fall lönar sig att ta ställning till vilket av för handen varande alternativ som är »riktigare». Man kunde i stället framhäva att språkbrukaren av flera grammatiskt korrekta alternativ bör välja det mest informationsrika.

Litteratur

- Kekäläinen, Marja. 1980. Kielellisen normin käsitteestä ja kielenhuollon periaatteista. — Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon. Red. Heikki Paunonen och Riitta Koivumäki, Tammerfors.
- Kettunen, Lauri. 1949. Hyvää vapaata suomea. Ohjekirja suomen kielen käyttäjille, Jyväskylä.
- Saarimaa, E.A. 1947. Kielenopas. Oikeakielisyysohjeita, Borgå.
- Sadeniemi, Matti. 1949. Arvostelu Kettusen kirjasta «Hyvää vapaata suomea». Virittäjä, Helsingfors.

Betydningen av håndbøker i norsk bokmål

Av Dag Gundersen

Innledende ord

Mye av den språklige håndbokslitteraturen på og om norsk bokmål gir helt klare og til dels unntaksløse regler for hva som er riktig og galt i ortografi, setningsbygning og ordvalg. Men jo nærmere vi kommer vår egen tid, jo vanskeligere er det å stille slike absolutte krav når vi samtidig ser hvordan *valgfriheten* i norsk har økt og økt. Etter min mening (som ikke nødvendigvis har flertall i Norsk språkråd) er både bokmåls- og nynorsknormen nå kommet farlig nær grensen for hvor mye valgfrihet en norm kan tåle før den begynner å gå i oppløsning. I alle fall: stor frihet på ett område går dårlig sammen med stor restriktivitet på andre.

Restriktivitet er i det hele tatt et begrep som ikke står særlig høyt i kurs i dag. Det lar seg ikke nekte at hvis en sier at én form er den riktige, så er alternative former gale. Hvis de samtidig er naturlige for taleren eller skriveren, stempler man også denne. I Norge er det for eksempel stor motstand mot å normere talemål. Det nærmeste vi har til en offisiell uttaleordbok er Bjarne Berulfsens *Norsk uttaleordbok* fra 1969, som fører videre linjen fra Ivar Alnæs' to eldre utgaver. Det har vist seg meget vanskelig å komme i gang med en revisjon av Berulfsens ordbok. I stedet har det kommet et par andre, helt private, uttaleordbøker. Jeg vil også nevne at ordliste-redaktører har anledning til å markere trykket i fremmedord; men i så fall er de pålagt av Norsk språkråd å si uttrykkelig i et forord at annen trykkfordeling er like akseptabel.

Et forsiktig syn på hva som skal regnes som riktig og galt, finner vi bl.a. i E. B. Johnsen (red.), *Vårt eget språk* 3,24 f. (1987). Her stiller forfatteren spørsmålet: Hvor sterke krav

kan en stille til konsekvent formvalg i en bokmålstekst? Dette er bl.a. et problem for Norsk språkråd i gjennomgangen av godkjenningspliktige lærebøker. Forfatteren er på linje med Språkrådet når han hevder at en må tillate en ganske stor grad av formell inkonsekvens, f.eks. kryssbøyning, dvs. blanding av former fra to paradigmevarianter som et ord kan bøyes etter. *Sylinder* kan i ubestemt flertall hete *syndere* eller *syndrer*; det første skulle i bestemt form gi *synderne*, det andre *syndrene*. Men her kan man veksle. Et gammelt eksempel fra nynorsk er blanding av *bli* og *verte*, f.eks. *bli*, men *vart*. — Det går ikke an å stille konsekvenskrav som folk flest ikke kan oppfylle. Også Johnsen/Vinje: *Ordimellom og linjelangs* (1987) følger den samme liberale linjen, og slår fast at det er bruken, usus, som avgjør.

En annen generell holdning i den nyeste språkriktighetslitteraturen er å framheve det som gjør en tekst bra og ikke i samme grad som før hva som gjør den dårlig. En kan si at dette er den samme informasjonen servert på en annen måte; den viser iallfall en annen pedagogisk innstilling enn den hevdede pekefingeren i eldre håndbøker. Vi som skriver, foreleser og holder kurs om riktig språk, vil jo så gjerne at det skal nytte; den første forutsetningen er da at vi når fram og får kontakt. Derfor vil vi være hyggelige og ikke refsende. Vi må opparbeide interesse og kan ikke ta for gitt at den er der på forhånd. De forhåndsinteresserte er ikke de som mest trenger vår veiledning.

Hva slags håndbøker?

Når vi snakker om håndbøker i språkriktighet, utelater vi — merkelig nok — ofte de to typene av bøker som gir mest opplysning om emnet, og som temmelig sikkert brukes mest: lærebøker for skoleverket, og ordbøker/ordlister. Dette bygger på en spesiell forståelse av ordet *håndbok*:

«bok som gir en grunnleggende innføring i et emne el. fag el. som en stadig slår opp i under arbeidet» (*Bokmålsordboka*, 1986)

«bog, der indeholder det væsentlige for et fag; også: bog, som man slår op i: *et konversationsleksikon er en uundværlig h.*» (*Nudansk Ordbog*, 1979)

«bok som ger en översiktlig och sammanfattande framställning av ett ämne ofta av praktisk natur» (*Svensk ordbok*, 1986)

En *lærebok* er

«bok som gir opplæring i et emne» (*Bokmålsordboka*)

«*I. i geometri*» (*Nudansk Ordbog*, ingen definisjon)

«bok som ger (grundläggande kunskaper i ngt ämne och vanl. anv. vid undervisning» (*Svensk ordbok*)

Av dette kan en slutte a) at innholdet i håndbøker og i lærebøker overlapper, b) at håndboka i motsetning til læreboka er beregnet på selvstudium. At grensen er flytende, ser en ofte. Lyder Sagens enke i *Dansk Stilebog* fra 1821 som ønsker seg en leilighet på landet «i et stille Huus, som har en aarlig Pensjon» svarer til eksempler hos Vinje, *Moderne norsk* (1987) som «Heldigvis har vi i Norge få båter som går med passasjerer som drives med bensinmotorer», av Vinje kalt relativtilknytning. Sagens bok er en lærebok, Vinjes en opplagt håndbok.

Hvis vi blant *ordbøkene* holder oss til definisjonsordbøker, kan vi si at de enten er registrerende eller normerende; noen er redigert for å være begge deler. Men også de registrerende kan vanskelig unngå å virke normerende, for når brukerne ikke finner et ord, slutter de av det at ordet ikke finnes eller iallfall ikke bør brukes, det «står ikke i ordboka». Vi har vel alle ergret oss over denne misforståelsen. Men den viser noe vi bør være klar over enten vi liker det eller ei: Når folk går til et språklig hjelpemiddel, er det for å få vite hva de skal si eller skrive. De aller fleste gjør det *ikke* for å bli gjort kjent med at det finnes fire muligheter og så kan de selv velge den de liker best. Dette er en påstand bygd på erfaringer og ikke på noen slags vitenskapelig undersøkelse. Jeg vil utvide påstanden og hevde at den store valgfriheten vi har fått i bokmål (og nynorsk), ikke er til gagn for den jevne nordmann, men gjen-speiler framstående språkfolks overdrevne trang til a) å være

snille, b) å kjøre fram former fra sitt eget distrikt, og c) å forsøke å skape en modell som tar opp i seg flest mulig varianter. Som kjent er det mot modellens vesen å gjøre akkurat det.

Av skriftlig norsk har vi seks varianter, hvorav tre og en halv faller på bokmål og to og en halv på nynorsk. Den halve i hvert mål er samnorsk, representert i Norsk språkråd ved Landslaget for språklig samling. De andre tre er riksmål, moderat bokmål og radikalt bokmål. Riksmål og moderat bokmål har på 1980-tallet nærmet seg mye til hverandre, vesentlig gjennom valgfrihet; det samme kan sies om radikalt bokmål og *a*-måls-nynorsk i Norsk språknemnds tid. Siden jeg ikke har nynorsk som emne, skal jeg bare nevne, men ikke gå inn på, det interessante forholdet at nynorsken i 1980-årene har fått atskillig større valgfrihet i selve ordforrådet.

Vår valgfrihet har gjort *ordlister* til en stor salgsartikkel for lærebokforlagene. En ordliste oppgir stavemåte og bøyning av lærebokformer og sideformer. For vanskelige fremmedord oppgis kanskje en kort forklaring. Om trykkmarkering i fremmedord har jeg redegjort innledningsvis.

Vanskene med å skrive norsk opphører ikke med gjennomgått grunnskole, og folk blir jevnlig oppfordret til å fortsette å bruke ordliste eller rettskrivningsordbok, som i tilfelle går over til å bli en ren håndbok fra da av. Nå er det jo eget for Norge at vi har så hyppige rettskrivningsendringer at slike bøker ofte trenger revisjon av den grunn. Men det er felles for våre språk i Norden at de tar opp ord, betydninger og bruksmåter som det er ønskelig å få inn i bøkene. Det taler også for noenlunde jevnlig revisjon. Dessverre er det de færreste håndboksbrukere som sørger for å skaffe seg siste utgave til enhver tid. En kan finne utgaver fra 70-, 60- og 50-tallet og enda eldre i bruk. De burde kanskje vært utgitt på forgjengelig papir. Et eksempel kan være Dale og fl., *God norsk* (1953), som vender tommelen ned for «Påpasselige ytre høyre setter ballen i mål» og kaller det ugrammatisk og unorsk, hva det verken er nå eller var da. Faktum er altså at eldre håndbøker sprer en viss mengde av språklig desinformasjon. Hvis vi spør hvilken betydning håndbøker har, er jeg redd vi også må tenke på denne negative faktoren, selv om vi ikke skal overdimensjonere den.

Norske språkhåndbøker utenom ordbøker og lærebøker er ofte «panoramiske», de vil dekke alle hovedområder: ortografi, bøyning, syntaks, tegnsetting, ordvalg og stil. Det som er lettest å behandle, er gjerne tatt grundigst.

Å gi råd om ordvalg og stil tar mye plass når en kommer utenom det mest opplagte som *døye/døyve* eller *ovenfor/overfor*; eksemplene krever mer omtanke og blir gjerne lengre, ikke minst eksempler på godt språk. Derfor finner en ofte mer generelle råd av typen «Unngå fremmedord!» eller «Skriv enkelt!». For øyeblikket er «Unngå anglisismer!» en kraftig oppfordring fra Norsk språkråd. I praksis er det ikke så lett. For eksempel ønsker Språkrådet norsk(ere) terminologi i fag der mange anglisismer er i bruk, f.eks. hotelldrift, reisebyråvirksomhet og mange teknologiske emner. Men Språkrådet kan ikke alltid foreslå hjemlige avløserord, og har hittil heller ikke hatt kapasitet til å samle de avløserordene som tross alt finnes, i en egen håndbok. (Etter at dette ble skrevet, har Språkrådet likevel besluttet å samle avløserord og gjøre dem tilgjengelige.)

Et spørsmål jeg etter hvert er blitt opptatt av, er å sette en «terskel» for hva en rettleiding skal befatte seg med. Poenget er at vi til enhver tid er midt inne i språkutviklingen; blant feilene i dag befinner det seg en del former som er akseptable i morgen, og hvis vi visste hvilke det var, trengte vi ikke å føre noe felttog mot akkurat disse. Noen slike nåværende feil er etter hvert blitt så små at de ikke bør komme over terskelen. De er nær ved å bli allment akseptert. Hit hører etter min mening formen *gjennomgang* i overført bruk av ordet, som Språkrådet ikke vil tillate; man vil bare ha *gjennomgåing* eller *-else*. (I engelsk blir *walk-through* ofte brukt overført.) Et annet eksempel er at Språkrådet i *Råd om språk* (1983) avviser formuleringen «Er hun gått ennå?». Jeg kan ikke få øye på hva som er galt her, eller hvorfor det er galt når det samtidig blir sagt at det forekommer særlig i muntlig språk.

Håndbøker for hvem?

Hvis vi igjen begrenser oss til håndbøker beregnet på selvstudium, har den tradisjonelle målgruppen vært «den opplyste

allmennhet», som man håper interesserer seg for å skrive riktig. Det gjelder f.eks. vårt største populærvitenskapelige verk om språket, *Vårt eget språk* i tre bind fra 1987 på over 1100 sider. Forlaget anslo at et salg på ca. 8 000 eksemplarer måtte til for at verket skulle være lønnsomt, og nå nærmer det seg 9 000. For norske forhold er dette meget bra.

Men igjen kan en nok si at de som leser et slikt verk, ikke er de som mest trenger språklig veiledning. Det meste en kan håpe på, er en viss smitteeffekt, f.eks. at en del lesere er lærere som finner stoff de kan bringe videre i undervisningen. Da er håndboka blitt lærebok.

Spesielle målgrupper

I senere år er det kommet fart i den språklige opplæringen, og særlig etteropplæringen, av folk i tale- og skriveintensive yrker. For å nevne de viktigste:

- ansatte i offentlig tjeneste
- journalister
- ansatte i Norsk rikskringkasting (NRK)
- reklamefolk, markedsførere
- forlagsansatte, lærebokredaktører og -forfattere
- skuespillere
- folk i stillinger som medfører hyppig opptreden i eller kontakt med massemedier
- næringslivet for øvrig

I 1978 satte Forbruker- og administrasjonsdepartementet (FAD) i gang en rekke kurs for statsansatte. Man satsset på å få med toppsjiktet, i håp om fortsatt lokal ringvirkning. Samtidig utkom Finn-Erik Vinjes håndbok *Norsk i embets medfører*, og min egen øvingsbok til den med samme tittel, i samarbeid med to brevkoler. Det gikk som brevkurs i noen år, så ble kurset nedlagt på grunn av liten søkning. Derimot har FAD og enkelte andre statsorganer fortsatt å arrangere kurs landet over for ansatte i offentlig tjeneste, og disse går bra. En innvending en likevel møter i kurs for kontorsektoren, er at ansatte i underordnede stillinger kan bli nektet av sjefene sine å praktisere det de har lært på kurs.

For *journalister* blir det drevet en intens kursvirksomhet ved Institutt for journalistikk i Fredrikstad, til dels med innslag om praktisk språkbruk. Enkelte aviser holder selv språkkurs for journalistene, med vekslende oppslutning. Fremst står nok *Aftenposten*, som holder dagskurs i arbeidstiden, med innsendte tekster som materiale. Frammøtet er bortimot totalt, og avisen satser på at hver del-redaksjon skal ha en slik språklig neddukking annethvert år. I tillegg har avisen en intern og en ekstern språkkonsulent; den interne skriver hyppige innlegg til avisens interne meldingsblad. De fleste større aviser har dessuten interne regler som bl.a. regulerer bruken av valgfrie former. Noen aviser har også startet språkspalter for leserne. Norsk språkråd har oppmuntret til dette og lager innlegg til noen av dem. Publikum viser interesse for disse spaltene. Men i den interne kampen i avisene om plass for kulturstoff viser det seg at de taper etter en tid og blir borte.

I *Norsk rikskringkasting* er det en fast språkkonsulent for bokmål og en for nynorsk. For nyere ansatte blir det holdt «programinnføringskurs» med et ganske kort språklig innslag. Utad har NRK gjort plass for en språkspalte i tekst-tv som sekretariatet i Norsk språkråd skriver.

Reklamebransjen har lagt liten vekt på språkføring sammenlignet med layout og andre virkemidler. En kan finne grove språkfeil servert på glanset papir i fire farger. I senere år har det likevel kommet i gang en viss kursvirksomhet for reklamefolk.

Norske *forlagsfolk* har en forening kalt Forening for forlagsfolk, som har arrangert flere kurs i praktisk norsk. Også Den norske Forleggerforening har gjort det. Enkelte lærebokforlag arrangerer norskkurs for ansatte og grupper av forfattere og konsulenter.

Ved to av *teatrene*, Riksteatret og Det Norske Teatret, er det faste språkkonsulenter. De deltar i leseprøver og enkelte andre prøver, og har ellers et noe usikkert «mandat» overfor skuespillere og instruktører.

I Forbruker- og administrasjonsdepartementets kursvirksomhet har det inngått en rekke norskkurs for folk som hyppig nytter massemedier, og for andre grupper.

Også andre grener av næringslivet viser interesse for å bedre sin kompetanse i morsmålet. For eksempel arbeider Norsk senter for informatikk med et stort opplegg for industriledere i mellomsjiktet der en av hovedkomponentene er praktisk språkbruk.

Bort fra håndboka

De siste momentene jeg har brakt inn, har ikke hatt mye med håndbøker å gjøre. Tvert imot har det dreid seg om språkkopplæring uten bok. Det virker som denne virksomheten er i framgang, mens den tradisjonelle håndboka snarere er i tilbakegang. I edb-alderen ser vi en rask utvikling i retning av å legge språklige hjelpemidler inn i hjelpeprogrammer. Det finnes ordlister og synonymsamlinger, og også mer ambisiøse opplegg som bl.a. kan sile ut klisjeer.

I 1987 sendte NRK en tv-serie kalt «Ordimellom og linjelangs», sammen med en bok om emnet. Jeg har også nevnt andre NRK-tiltak. Langt det mest levedyktige er imidlertid radioprogrammet «Språkrøret», der spørsmål fra lytterne blir besvart og kommentert. Det er inne i sitt 15. år.

Plakat-kulturen har også nådd vårt område. Finn-Erik Vinje har stått for to plakater, «De ti språkvettreglene» (også i en nynorsk versjon) og «Moteord», begge valgt ut av ham selv. Noen av språkvettreglene har virkelig nådd ut og blir ofte referert, idet de har en form som egner seg for det — kort, slående og humoristisk, f.eks.: «Det er ingen skam å sette punktum» eller «Vær gjerne høyrevridd når du skriver».

Aviser og blad

Vi har et skriftlig språklig hjelpemiddel basert på selvstudium som overgår alle andre i utbredelse: aviser og blad. Uansett hvor fjernt en nordmann står til språkspørsmål, leser han i det minste aviser eller blad. Det er ingen liten språklig dose en får inn den veien. Når vi lærer nye ord, er det jo dessverre ikke ved å slå dem opp i ordbøker; vi tolker dem ut fra den sammenhengen vi ser dem i, oftest i aviser eller blad. Når mange journalister tror vi *virak* ikke betyr «ros», som det jo gjør, men «oppstyr» og bruker det slik, så tror stadig flere lesere det

også. Til slutt kan ordet ha fått denne betydningen, som en ny eller tilmed som hovedbetydning.

Jeg må derfor slå fast at dersom en språklig håndbok er et trykt hjelpemiddel til selvstudium, så bør vi kanskje etablere et utvidet håndbokbegrep og også ta med litteratur som ikke er *om* språk, men som leserne likevel kan lære språk av. Da blir aviser og blad språklige håndbøker, og kanskje ikke de dårligste. De når iallfall en stor gruppe av motiverte lesere som ingen andre har særlig suksess med.

Virkning?

Er det noen hjelp i håndbøkene? Jeg er redd at uten et minimum av motivasjon vil de svake språkbrukerne fortsette å være svake. Nå blir det jo til og med pekt på at mange av lærerne deres er svake, og en må regne med at mange går inn i yrkeslivet med et dårlig grunnlag. Samtidig blir alle yrker mer kompliserte og stiller større krav om både å tilegne seg kunnskaper og å formidle informasjon videre i produksjonskjeden eller til brukerne av produktene. Det taler for etteropplæring, og siden vi ikke har noe allment tilbud, må den skje desentralisert og lokalt. Den må da være skreddersydd for vedkommende yrke eller bedrift.

Dette taler ikke til fordel for den panoramiske håndboka for allmennheten. Det meste *den* kan håpe på, er å inspirere enkelte lærere og andre profesjonelt interesserte slik at disse blir motivert til å holde oppe budskapet om at det er viktig å kunne bruke språket effektivt. Dette, sammen med samfunnets krav, kan bidra til å sette fart i de mer konkrete og lokale tiltakene. Selv har jeg etter hvert kommet til å tro mer på slike lokale tiltak og på kursvirksomhet enn på håndbøker, og har i senere år innrettet meg etter det.

Om handbøker i språkrett nynorsk

Av Kjell Venås

Nynorsk vart til som skriftspråk kring 1850. Grammatikken og ordboka Aasen gav ut noko seinare, i 1864 og 1873, vart dei fyrste normkjeldene for målet. Det var desse bøkene av Aasen som sa kva som skulle vera rett språk i meininga 'normbunden nynorsk'. Eg skal ikkje her gå inn på at det snart vart usemje om normkjernen, og heller ikkje kva for utslag den usemja fekk. Når vi skal drøfte 'språkrett' i denne samanhengen, må vi sjå bort frå slikt som kunne knyte seg til avgjerda om visse grammatiske grupper skulle ha bøyingsformer på *-i* eller *-a*: *solli* eller *sola*, *åri* eller *åra*, endå mange tykte at *det* meir enn noko anna var sjølve spørsmålet om godt eller dårleg språk. Det stod om dei sjølve og det norske folket skulle først til språkleg sæle eller språkleg ulukke.

Om vi held spørsmål om ortografiske og grammatiske former unna, skal vi ikkje sjå bort frå at formverket i målet kan ha noko å gjera med kva som er språkrett eller ikkje. I føreordet til ei av dei lengstlevande handbøkene i språkrett nynorsk skriv såleis forfattaren, den velvørde skulemannen, lærebokforfattaren og kjennaren av nynorsk, Severin Eskeland: «For meg har det vorti klårare etter kvart kor nøye ordval, målføring og formverk høyrer i hop.» Han går ikkje meir inn på korleis samanhengen er, og det spørsmålet kan vi heller ikkje ta opp her.

Nynorsk vart kodifisert som skriftspråk på grunnlag av talemål, og det vart laga i motseiing til eit anna skriftspråk, som i utgangspunktet var unasjonalt og talemålsfjernt. Dette vart ein definisjonsskapande bakgrunn for forståinga av god og språkrett nynorsk, og ikkje mindre av kva som var dårleg eller språkstridig mål. At nynorsk var norsk, og at det som

skriftspråk bygde på norsk talemål, vart kopla saman. Det talemålsnære vart sett på som ein føremon i seg sjølv, for det var det som sa kva som var norsk mål, og det var ein grunnleggjande premiss at norsk var godt — det beste for norske.

Det motsette av det gode var det skriftmålsbundne, det som gjekk ut frå eit skriftmål som ikkje hadde grunnlag i munnleg overført norsk tale. Motsetnaden mellom det talemålsnære og det skriftmålsmerkte har alltid vorte dregen fram som eit tilhøve mellom det som er godt, og det som er mindre godt — eller rett og slett dårleg mål. På den eine ytterkanten hadde ein den talemålsstilen som finst i samtale og folkeleg forteljing, på den andre hadde ein kansellistilen, arven frå dei offentlege skrivestovene. Den fyrste var munnleg og norsk — og god, den andre var framand og unorsk (og det ville atter seia dansk etter ein tysk modell) - og ikkje god.

Binding av substantivet

Syntaktisk gjev motsetnaden mellom det talemålsnære og det skriftmålsmerkte seg ymse utslag, såleis i underordning i høve til sideordning, substantivisk i høve til verbal ordlegging, passiv i høve til aktiv seiemåte, i preposisjonsbruk, omskrivingar og samansetjing i høve til genitivsbruk — og motsetnaden kjem fram på mange andre måtar. Det er lett å finne store skilnader mellom norsk talemålssyntaks og syntaksen i det som var skriftmålet i Noreg då nynorsk vart til. Når eg no skal ta fram nokre døme for å klargjera det, vil eg fyrst sjå på binding av substantivet — eller på det som vi etter Paul Diderichsens (1962:102) nemning «Bekendthed» kunne kalle «kjennskap».

Det syntaktiske draget dobbel eller enkel binding av substantiv og substantiviske hypotagme er eit særmerkt utslag av ein motsetnad mellom dansk og norsk språkstruktur, og samstundes mellom skriftmål og talemål som er ubunde av skrift. Det heiter i norsk talemål til dømes «den dagen», «denne dagen», «den lange dagen» og «dagen din» i motsetnad til i dansk «den dag», «denne dag», «den lange dag» og «din dag». Ut frå grunnlaget for målet skulle det vera greitt kva nynorsk måtte ha her. Men nynorsk vart ikkje til som skriftspråk i eit tomt og språklaust rom. Dei som fyrst skreiv

nynorsk, Aasen og andre, hadde lært å skrive dansk fyrst, og på finstelte syntaktiske område som dette var det ikkje så godt å fri seg heilt frå den bakgrunnen, endå om dei visste kva dei ville med nynorsk, og også som oftast visste kva dei gjorde med målet. Den norske uttrykksmåten vann ikkje like lett inn på alle bruksområde.

Det er klårt nok at det finst unntak frå hovudregelen om at norsk tale har dobbel binding (eller overbinding) der det kan vera det, men det er ikkje unntaka det står om, og eg skal ikkje nemne dei her.

Somme som skriv nynorsk, kjenner det mest naturleg å bruke seiemåten med enkel binding i meir abstrakt og opphøgdstil. I religiøst mål vart — og vert — såleis enkel binding brukt nokså mykje. Det står i Fadervår framleis «vårt daglege brød», «vår skuld» og «våre skuldmenn», men det står òg «namnet ditt», «riket ditt» og «viljen din». I fastekollekten ber kyrkjelyden om å bli fridd frå «den evige død», og det heiter alltid «Den Heilage Ande». På andre bruksområde der tonen er noko lyft, kan det ha vore sameleis, og ein ser også i nynorsk i dag ofte døme på at enkel binding blir brukt der talemålet ville ha dobbel binding.

Det er lett å finne tidlege døme på at velvørde nynorske språkfolk sjølve brukte enkel binding av substantiv i strid med norsk talemål. Den fyrste professoren i «Landsmaalet og dets Dialekter», Marius Hægstad, gjorde det såleis i føreordet til den fyrste nynorske skulegrammatikken, som er frå 1879. Den fyrste setninga i boka har denne ordlyden:

Det vert sterkare og sterkare det Kravet, at det **rette** norske Maal maa igjen koma til sin gamle Rett.

I syntagmet «det **rette** norske Maal» ligg det visst noko meir vørdsam tyngd enn om det hadde stått «det **rette** norske Maalet», med dobbel binding. Men det treng ikkje vera noko slikt ekstra innhald i andre døme med skriftmålssyntaks. I *Eksempelsamling til innøving av norsk maallæra* (1886) skreiv Hægstad til dømes «i desse setningar» (s. 16) og fleire gonger «desse stykke» (men òg «desse stykki», s. 27f.). I ei

anna tidleg lærebok, frå 1895, skreiv Lars Eskeland: «Det vert meir og meir so, at det levande maal maa vera mynsteret for bokmaalet (her i tydinga 'skriftmålet') i alle maatar.» Det er ein ironisk motsetnad mellom innhaldet i denne setninga og forma i substantivfrasen «det levande maal», og Eskeland har også mange andre døme på enkel binding slik som i «det levande maal».

Dei nemnde døma er frå vanleg bruksprosa, og mønsteret for dei som skreiv, kan ikkje ha vore «det levande maal», men dansknorsk skrift.

I handbøker om språkrett nynorsk er ikkje spørsmålet om enkel eller dobbel binding mykje framme. Forfattaren av den lengstlevande boka om språkrett nynorsk, Severin Eskeland (1954:54), har ein stad jamvel uttala seg imot å lata enkel binding vera eit kjennemerke på rett og god norsk i skrift. Han skriv om «denne attihengde artikkelen»:

For det fyrste er han inkje so fastgrodd til all god og levande norsk tale; for det andre er det inkje nokon skade i at ein etlar eit rimelegt «slarkerom» millom skriftmål og talemål, då visst i sume slag stil; inkje all stil skal likjast på lausleda kvardagstale.

Her ser vi såleis at ein av dei fremste talsfolka for at språkrett nynorsk er talemålsnær, også hevdar at det kan og bør vera ein skilnad mellom talemål og skriftspråk.

Andre syntaktiske typar

For å utvide synsfeltet noko og sjå den same saka frå motsett kant kan eg ta fram eit anna syntaktisk mønster, som også gjeld tilhøvet mellom norsk talemål og skriftmålet. I det aller meste av norsk talemål (som også i svenske dialektar) er det eit fast drag at tredje persons pronomen blir brukte føre personnamn og føre skyldskapssubstantiv: «han Per», «ho Guri», «han far», «ho mor». I somme målføre blir nær sagt alle personnamn dregne med: ho Margaret Thatcher, han Roman Jakobson. Semantisk-syntaktisk svarar pronomenet til artikkelbruken ved substantiv: «ho Guri» svarar til 'Guri-a', 'den dama', 'ho som du veit'. Dette draget har likevel ikkje

vunne innpass i nynorsk skriftmål anna i attgjeving av talemål. Det må vel koma av at det tradisjonelle målet — dansk-norsken, riksmål, bokmål — ikkje brukte noko slikt artikkelpronomen, og at draget kjendest for mykje munnleg også for det nyskapte skriftspråket som ville byggje på talemålet. Lærebøker i grammatikk nemner dette syntaktiske draget, men andre bøker om språkrett nynorsk gjer det ikkje.

Under stikkordet «kongruens» kan ein nemne eit drag der ymse dialektar har gjeve ulike mønster for skriftmålet. Dersom ein bruker både formelt og røyenleg subjekt i ei setning med perfektum partisipp der partisipp skal samsvarbøyast etter tradisjonell nynorsk grammatikk, så kan ein anten knyte partisippet til det formelle eller til det røyenlege subjektet. Vestlege dialektar vil ha ein seiemåte som «det er komne tre jenter» med samsvar mellom partisippet «komne» og det røyenlege subjektet «tre jenter», medan dei austlege og nordlege helst har «det er kome tre jenter» med samsvar mellom partisippet og det formelle subjektet. Offisiell lære i nynorsk har vore at det skal vera samsvar mellom partisippet og det formelle subjektet, såleis i dømet «det er kome tri menn» i Heggstad 1914:148 og i «det vart *skoti* mange elgar» i Torvik 1956:128. Men dette må vera fordi dei nynorske grammatikarane har teke over mønsteret i bokmålet, ikkje etter ei vurdering av kva det burde vera på grunnlag av norsk talemål. Då skulle det vestlege mønsteret òg ha fått ein sjanse.

Fornorskingsordbøker

Ordvalet har mykje å seia for kva som kan reknast for språkrett nynorsk. Nynorsk vart sett opp som eit alternativ til dansk eller dansk-norsk, og målet har seinare hatt ein språkleg motpol i riksmål eller bokmål. Skrivemåten (som motsvar til lyd læra), formverket og den syntaktiske bygnaden i målet skulle rette seg etter grunnmønsteret i norsk talemål. Det sa seg sjølv at også ordfanget helst skulle vera av heimleg rot. Kravet om at nynorske ord skulle vera av nordisk opphav, førte til sanksjonar mot ord som hadde ein annan bakgrunn. Det vart særleg vendt imot ord av tysk-dansk rot, mindre imot allment internasjonale ord. Tysk-danske lånord hadde ein sterk

plass i det tradisjonelle skriftmålet og i talemålet som knytte seg til det. Men visse typar av slike lånord fanst også i dialektane og hadde til dels funnest der lenge. Det nynorske skriftmålet kunne såleis ikkje byggje heilt og fullt på dialektane heller, og for å hjelpe dei som skreiv, med valet av ord vart det laga lister og bøker over ord som (helst) ikkje skulle brukast, det vil i denne samanhengen seia ord som ikkje hadde nordisk opphav.

Når ein skulle føre tilsyn med ordbruken, vart det ikkje berre spørsmål om å setja éit ord i staden for eit anna her og der, for dei framande og uynskte orda høyrde heime i faste vendingar. I stor mon kom derfor fornorskingsordbøkene til å gjera framlegg om andre seiemåtar for heilslege språkuttrykk og faste vendingar. Negativt har slike steingjengne uttrykksmåtar gjerne vorte kalla klisjéar, og det vart ei oppgåve for dei som laga fornorskingsordbøker, å byte ut klisjéane med meir beintfram tale, med menneskemål.

Idéelt skulle det å byte ord og seiemåtar slett ikkje vera ei mekanisk omsetjing. Det var innhaldet i dei proskriberte (skriftmåls)uttrykka som skulle gjevast att annleis, etter mønster av norsk talemål. Då måtte sjølv tanken vera grunnlaget for seiemåten. For å ta eit snøgt valt døme frå den nyaste fornorskingsordboka: Under oppslagsordet *egne* har Rommetveit 1985 ein velkjend seiemåte i bokmål: «det er e-et til å vekke oppmerksomhet». Ordrett omsett til nynorsk skulle det bli: «det er eigna til å vekkje merksemd». Men ordboka rår til noko anna: «ein lyt undra seg over at».

Om det såleis er meininga at fornorskingsordbøkene skal vera idébankar, ei hjelp til sjølvhjelp, ei rettesnor til å uttrykkje tankar annleis, så har dei vel ofte vorte brukte reint annleis, som oppskriftsbøker med fasitsvar. Dei kan somtid jamvel ha ført tanken på avvegar, med di dei får han til å feste seg ved noko anna enn det brukaren eigenleg ville seia, i det minste når det gjeld fine nyansar av det tenkte.

Fornorskingsordbøker er mykje brukte. I oppbyggnaden svarar dei til framandordbøker, men føremålet med dei er altså ikkje berre å rettleie om tydingar, men å gje betre (i meininga 'norskare') måtar å uttrykkje dei og dei tydingane.

Ein føresetnad for bruken av fornorskingsordbøker er at brukarane kjenner og kjem på slike ord som blir frårådde, slik at dei veit kva dei skal slå opp på i ordboka. Ein føresetnad må det må vidare vera at dei har sett seg inn i korleis ordbøker av denne typen skal brukast. Som eit kuriosum vil eg nemne eit heilt ferskt døme på at folk som ikkje hadde gjort seg kjende med bruksmåten for ei fornorskingsordbok, meinte at når eit ord fanst som oppslagsord i ei bok laga av ein kjend nynorskmann, måtte det vera eit prov på at ordet var godt nok. Dei hadde ikkje skjønt at alle oppslagsord i ei slik bok er frårådde ord. I dette høvet galdt det oppslagsordet *policy*, som vart brukt i eit rundskriv frå departementet. Dette vart emnet for eit brevbyte mellom departementet og Norsk språkråd. Det var då berre døme på eit hendeleg uhell.

Eg vil ta med nokre fleire einskildord som døme på kva ei fornorskingsordbok har på hjarta: at ein kan bruke ordet *affinitet* i nynorsk, men at andre ord for det same er *skyldskap* og *sameiningsevne*. Like etter ser ein at *aldeles* ikkje er noko nynorsk ord (nett dét har nyleg vorte omvurdert), men at ein kan bruke *heilt(opp)*, *reint*, *radt*, *plent* i staden, og ein finn at det nynorske ordet for *allehelgensdag* er *helgemess*. Og for å vende attende til det omstridde ordet *policy*, eit døme som går inn i dagsens anglonorske røyndom, så har Rommetveit ikkje mindre enn 14 norske ord som kan brukast i staden. Saman med den definerande bruksopplysninga at ordet er «(særli. brukt i samband med planlegging på lengre sikt:)), går dei tilrådde orda frå «grunnprinsipp, prinsipielt opplegg» over «kurs, taktikk» til «haldning, syn(småte), oppfatning».

Språkrett nynorsk — Severin Eskeland

Den fyrste eigenlege handboka i språkrett nynorsk kom i 1904. Det var Severin Eskeland: *Reglar og rettleidingar i norsk målbruk*. Ho kom jamleg i nye opplag og nye utgåver fram til det sjette opplaget i 1954. I føreordet til den siste utgåva peikte Eskeland på at det i 1954 var mykje lettare å finne mønster for norsk og naturleg målføring enn det hadde vore i 1904, for det norske skriftmålet hadde vakse mykje, ikkje

minst i breidda. Det vil seia at det hadde vunne inn på nye område.

I føreordet til den fyrste utgåva gjorde Eskeland det klårt at boka skulle fremja den norske målbruken som var å finne i nedervt mål hjå gamle og støe målbrukarar. Mange hadde lese og høyrte så mykje dansk at dei var sterkt bundne til det framande, og nokon kvar trong å reinske målet sitt. Det hadde særleg mykje på seg at ordføringa, vendingane, var gode. Eit ord kan ein alltid få inn att. Verre er det når ein gløymer ei heil språkleg vending eller bruker henne rangt.

Utgåva frå 1904 er delt i to hovuddelar, ein del om ymse ord og ordlag og ein del om setningar. Eskeland tek til med pronomen, og det fyrste er eit slikt grunnleggjande drag som at ein viser til substantiv, «baade folk og fe (livande og daudt)», med pronomena *han*, *ho* og *det*. Det særskilde er *han* og *ho*, for det å bruke dei er eit fast drag i norsk folkemål (som òg i svenske dialektar — Wessén 1977:69). Sameleis som ved bindingsmåten av substantiv er det likevel eit drag der bruksmåten i bokmål, med *den* i staden for *han* og *ho*, har hatt eit lag til å slå over på nynorsk, særleg når tilvisinga går på abstrakte omgrep. I visse samanhengar kan det også lette forståinga å bruke *den* i staden for *han* eller *ho*, og det er ikkje vandt å finne døme i nynorsk bokheim frå Vinje og framover, endåtil hjå gode stilistar, på at *den* blir brukt i strid med det som talemålet tilseier at språkrett nynorsk skulle ha (Berulfsen 1967:19ff.).

Andre emne Eskeland tek opp, er at personlege pronomen som predikativ alltid står i subjektsform i norsk: typen «det er eg» i staden for «det er meg» (dette er eit vanleg emne for lærarar i språkrett nynorsk), vidare tilvisinga for *seg* og *sin*, bruk og misbruk av passiv, bruk av infinitivsmerket, tilhøvet med infinitiv og preposisjon. Ved det siste emnet slår han eit slag imot «for aa» endå den bruken «hev kome so inn i skriftmaalet vaart, og i talen òg mange stader, at det kann vera vandt um ein fær det heilt ut atter» (s. 30). I samband med *at*-setningar tek han med ein lang merknad om at «*Jo* let seg ikkje bruka paa norsk». — Etter norma i dag let det seg bruke som adverbial, og kampen mot det ser ut til å vera ein tapt skanse.

I utgåva frå 1909 hadde bruk (eller rettare ikkje-bruk) av genitiv kome til som eit nytt emne. Eskeland tykte at genitiv gav målet mang ei «næm vending», men han ville likevel ikkje godkjenne genitiv ut over slike vendingar som finst i vanleg folkeleg bruk. Ein kunne nok seia i bibelmål «Abrahams Gud», men ikkje i kvardagstale «Pers hest», og Eskeland meinte jamvel at genitiven «i sume telebygder» ikkje var ned-ervd, men hadde kome inn «etter lesnad med framand maalføring» (1909 : 48). Endå han slo fast at ein særskild genitiv var borte både i engelsk og fransk og jamvel i tysk og dansk tale, visste han at det ikkje ville vera lett å vera utan genitiv:

I dansk er genitiven noko av det som fell mest i øyro. Og dei som hev vorte uppskula i dansk maalføring, fyrr dei lærde heimemaalet sitt vel, fær ofte ein hard strid å standa, fyrr dei vert den danske genitiven kvitt og finn heim til dei gode, greide vendingarne i sitt eige maal. Men det er ein strid som svarar seg. Dei vil snart skyna at den framande genitiven hev hjelpt til aa gjera baade talen og tanken uklaar.

I eit par skremmande døme let Eskeland den såkalla garpegenitiven med *sin* få unngjelde. Den hadde brukarane rett nok ikkje lært av dansk, men dei hadde vel trongen til eit genitivuttrykk frå dansk, og så tok dei det norske motsvaret som dei trudde var brukande. Det er ei svært vanleg haldning mellom nynorskskrivarar i dag òg at det må vera vel og bra å bruke genitiv med *sin*, for han smakar så nynorsk. Rettnok seier dei fleste som har studert dette, at han kjem frå kontinentet som mykje anna vondt, men han finst i norsk talemål, frå fyrst særleg i vestnorsk, det vil seia i målføret i bygder som har nynorsk skulemål, og som elles gjerne er kjende som særskilt nynorske. Elles har genitiv med *sin* fått ei slik utbreiing i talemålet etter kvart at han òg er ved å trengje inn i bokmål.

Meir om genitiv og garpegenitiv

Spørsmålet om genitiv eller ikkje i nynorsk er enno aktuelt. Dei gamle rettleiingsfolka i språkrett nynorsk var mesta sam-

røystes i å gå imot nokon allmenn genitivbruk. Ei einsleg røyst som tala imot dei, var Knut Liestøl (1927:96): «Kvi skal det setjast stengje for dette kavnorske målbruket som er ned-ervt frå gamalnorsk, lever i folkevisone og er heiltupp turvan-de i nynorsk skriftmål?» I eit anekdotisk tillegg til denne mei-ningsytringa fortel Liestøl at då det hadde vore framlegg om ein eksamensstil til artium: «Fredrik den stores personlighet og karakter og hans betydning for Tysklands utvikling», laut dei leggje emnet bort fordi det var umogeleg å omsetja teksta til nynorsk. Utanom dagsordenen vil eg her leggje til at jamvel om dette er ein anekdote fortald av ein velvørd nynorskmann, så er det sakleg «det skire tull». Det er lett å ordleggje dette på språkrett nynorsk og utan genitiv.

Liestøl var likevel ei røyst som ropa i ein vill skog av Eske-landar og Gjelsvikar. Han var forresten frå genitivområdet på Agder, så ein kan seia at han bad for si sjuke mor når han tala for genitiv.

Spørsmålet om genitiv med *sin* er på ein måte meir vanske-leg enn det som går på vanleg genitiv. Av di han finst så vidt i folkemålet, skulle ein i fyrste omgang helst tru at det berre var det unorske opphavet som med rimeleg grunn kunne fø-rast imot genitiv med *sin*. Mange ville tykkje at det var for lite til å vraka han.

Den som ikkje liker genitiv med *sin*, leiter derfor gjerne et-ter noko meir å feste mothugen på. Det fyrste ein då triv til, er gjerne at estetiske og språkøkonomiske omsyn talar imot denne typen genitiv, for det er ikkje nokon lett seiemåte, og dersom ein fyrst godtok han, er det grunn til å ottast at some lett ville bruke han så mykje at det kunne føre til ein skifte-laus stil. Dessutan kunne bruken i skrift snart breie seg ut over den i talemålet, der genitiv med *sin* helst står for verkelege eigarar, referentar som har innhaldssærmerket [+ levande]. Men her kan ein leggje til at ikkje så reint få nynorskskrivarar bruker genitiv med *sin* og visst kjenner seg vel med det. Dei som ikkje liker denne genitiven, kan ikkje for at dei må kulse i språksjela ved å sjå slikt, i alle fall når døma står tett i tekster dei les.

Ein professor i austerlandsk og ein i juss

Det var ein professor i tysk, Erik Wellander, som skapte bibelen i språkrett svensk (Wellander 1973). I Noreg vart ein professor i semittisk, Aleksander Seippel, legendarisk som «den store maalmeisteren» i nynorsk, og endå merkelegare: Ein professor i juss, Nikolaus Gjelsvik, fekk eit tilsvarande gjetord som teoretisk og ikkje mindre praktisk meister i nynorsk.

Eg skal ta med berre eitt døme på ei tilråding av Seippel. Det gjeld vendinga «ikkje på langt nær». Det er, seier han, «ein stygg danisme og der-attåt meiningslaust». I ein fotnote legg han til at danskane no har teke til å skrive «paa langt nær», utan *ikke*. Det norske som svarar til denne vendinga, er «inkje nåme nær» eller «inkje brått (inkje på lang leid)».

Seippel har òg eit alvorleg ord om genitiven med *sin*, brukt som i «mål-lage si kaffi-stove»: «Han er ein arv frå dei hanseatiske kaup-mennane, som arma ut lande i slutten av millom-aldren», men Seippel dømer denne genitiven frå livet også på eit stilistisk eller sosialt grunnlag: «Han hev ein vulgær svip, og me kann svært vel vera han forutan.»

Jussprofessoren Gjelsvik vann dei fyrste språksporane sine som kvasstenkt logikar, då han sette snirkolute og innfløkte lovtekster om til nynorsk. Gjelsvik gjekk til dei djupaste saklege grunnane og tenkte gjennom kva som var meint med det og det skriftleg sagde før han forma ut meininga på nytt. Når han gjekk attover i saga til det juridiske språket, fann han danske førelegg som kjelder for målet i norske lover. Det var vel ikkje uventa, kanskje heller ikkje at han så vidare fann kjeldene til det danske i tysk juridisk språk, og at det heile til sist var å føre attende på romarretten. Det var latin som var mønsteret for juridisk målføring i germanske mål, som det var i romanske.

Dei latinske syntaktiske mønstera var for Gjelsvik det store, stygge trollet, men nynorsk hadde ein historisk sjanse til å fri seg frå latinveldet som det einaste germanske målet, islandsk medrekna. Den naturlege ordfellinga i norsk talemål var det som kunne berge oss. Eit døme han dreg fram, er det danske «finde sted», som svarar til svensk «äga rum» og islandsk «eiga sér stað». Det heiter i engelsk «take place», i tysk «statt-

finden» og i fransk «avoir lieu», men alt går attende på latin «locum habere» — og Gjelsvik tykkjer at alt er like stygt. Ein kan nok synast at nett dette dømet ikkje er det verste som har hendt oss, men med dei tydelege motsvara i språk etter språk syner det i alle høve godt kor allmenn påverknaden frå latin har vore, og det underbyggjer på den måten påstanden til forfattaren. Døma fortel dessutan at dette er eit svært vanleg ordlag.

Gjelsvik tenkte over og tok stode til føremoner og ettermoner ved stilistiske bruksmåtar av kvart språk ut frå den formelle oppbyggnaden åt språket sjølv. Latin hadde «fine» partisippformer, rike vilkår for å laga substantiv av adjektiv og ei mengd «fine» genitivformer. Derfor kunne dei i latin ha mykje partisippbruk og substantivbruk. Men gale vart det når tysk og dansk følgde etter latinen trass i at språkstrukturen var annleis. Av det vart det berre dårleg tysk og dårleg dansk. Endå verre ville det vera om nynorsk følgde etter dansk att. Ei viktig side var genitivbruken i dansk. Gjelsvik hadde i omsetjingsarbeidet sitt teke ut genitivar i tusental.

Språkrett nynorsk — Alf Hellevik

I arbeidet med språknorm og målføring i nynorsk i tida etter 1945 har Alf Hellevik vore den som har hatt mest å seia. Han har vore med i dei fleste nemndene, råda og utvala, han har arbeidt svært fritt med normering som utgjevar av den viktigaste folke- og skuleordlista, han har skrive ei lærebok i språkrett nynorsk og ei mengd artiklar, og han har stelt med språkspørsmål i radioen. Mange har hatt meiningar om kva som er språkrett nynorsk, men Hellevik har meir enn andre gripe inn i korleis målet skulle vera. Hellevik var også tidleg på vakt mot anglonorske tendensar. Alt i 1954/55 (Hellevik 1956:86ff.) tala han om nyare lån frå engelsk-amerikansk, og han har gjort det i tale og skrift fleire gonger etterpå. Også her skilde han klinten frå kveiten, det brukande frå det forkastelege.

Med å tala om «departementsmål» og «heradsstyremål» har Hellevik sett dagsaktuelle nemningar som motsvar til «kansellistil». Han er imot den upresise ordlegginga med dei

altfemnande orda «greie» og «ting», og veit at substantiv-sjuka i «gjera til gjenstand for behandling» er like galen om ein byter ut «gjenstand» med «emne» og «behandling» med «handsaming». (Døma hans er no elles andre.)

Det siste emnet Hellevik tek opp i språkrettboka *Norsk på ny*, er samsvarbøying av fortid partisipp. Det venta han med fordi det er vanskeleg. Det er så vanskeleg at etter Hellevik skreiv dette, og etter at han gjekk ut av Norsk språkråd, tok etterføljarane hans der og gjorde kort prosess med heile samsvarbøyinga - rett nok ikkje i læreboknormalen. Det har ikkje kome fram kva Hellevik tenkte om den åtgjerda.

På godt norsk

Frå 1980-talet finst det ei handbok i nynorsk målbruk for det offentlege. Ho heiter *På godt norsk* og er resultatet av eit lagarbeid. Av dei fire forfattarane Fretland, Rommetveit, Sudmann og Vikør har dei tre siste på ulike måtar vore knytte noko til Norsk språkråd. Boka deira vender seg helst til folk som har vore mest vane med bokmål, og det speglar seg av i framstillingsmåten. Det er lagt mykje vinn på å få fram gode nynorske uttrykksmåtar i staden for dårleg bokmål, og boka er i nokon mon bygd opp med utbyting og avløyning som ein grunntanke.

Samanfating

Dei fleste arbeida om språkrett nynorsk har dels vore laga for skulen, dels for ålmenta. Dei er i samsvar med bakgrunnen for nynorsk i det at dei set ordleggingsmåten i nedervt norsk talemål som førebilete for god skriftleg språkbruk. Det fører til at visse syntaktiske mønster blir tilrådde — som dobbel heller enn enkel binding av substantiv og substantivfrasar eller som preposisjonsbruk og anna ordlegging heller enn genitiv. Noko usemje har det vore om slike tilrådingar.

Det har også funnest dei som ope har vilja godta framande syntaktiske mønster, og dei har nok gjort seg gjeldande i språkdebatten, men dei har helst ikkje skrive bøker om språkrett nynorsk. Vi ser ikkje sjeldan at dei som har vilja godta syntaktisk og annan påverknad frå bokmålet, samstundes

har vore folkemålsvenner og talsfolk for målføra. Det kan sjå ut til å vera noko indre motseiing i at slike meiningar møtest i ein og same person: at somme samstundes talar for at målføra skal vera førebiletet, der til dømes genitiv finst lite, og talar for at ein må godta i norma den bokmålsmerkte genitiven.

Visse merkelege motseiingar finst det òg hjå motflokken: Dei set kan hende strenge krav til at ordfanget skal vera heimleg, men vil ikkje godkjenne lånorda som lever i målføra. På den måten kan ein seia at alle har sine svin på skogen når det gjeld språkrett nynorsk.

BØKER OG (HEFTE) OM SPRÅKRETT NYNORSK

Dale, Johs. A. 1953: God norsk. Undertittel: «Nynorsk». S. 5-64 i Johs. A. Dale — Marius Sandvei: God norsk. Nynorsk og bokmål.

Foredrag i Norsk rikskringkasting sommeren 1953.» Oslo. 114 s.

Dale skriv om «Rett norsk», «Språkrøkt», «Forteljestil», «Språklege mønster», «Kansellispråk», «Passiv», «Fremmendord», «Lånord», «Nylaging», «Skildring», «Det rette ordet», «Biletspråk», «Godt mål» og «God nynorsk». Tyngda ligg på språklege verkemiddel, ordbruk og stiltypar.

Eskealand, Severin 1904: Reglar og rettleidingar i norsk målbruk. Oslo. 51 sider.

I «Fyreord» heiter det: «Me maa fyrst og framst lyda etter maalet soleis som det læt paa folketunga.»

Det kom nyutgåver i 1909 (88 s.), 1940 (96 s.) og 1954 (6. opplaget). Det var dessutan fleire opplag imellom kvar ny utgåve. I føreordet til 1940-utgåva står det: «Denne boki er skrivi ut frå den tankegangen at me skal dyrka vårt norske mål på eigen grunn, og gjera det so lett og greidt og vent som me er føre til.» — Norsk seiemåte er ofte sett opp mot dansk, og det er vist til korleis det og det blir uttrykt i dialektane.

Fretland, Jan Olav — Magne Rommetveit — Arnulv Sudmann — Lars S. Vikør 1980: På godt norsk. Ei handbok i nynorsk målbruk. Oslo. 219 s.

Boka vart laga etter opptak frå Forbrukar- og administrasjonsdepartementet for å styrkje opplæringa i nynorsk i den offentlege forvaltninga. Saman med boka kom det ei synonym- og omsetjingsordliste, Rommetveit 1981, og eit brevkurs. I boka er det teke opp emne som omsetjing og ordval, syntaks, stiltypar, og det er gjeve eit oversyn over formverket i nynorsk.

Gjelsvik, Nikolaus 1929: Juridisk ordliste. Undertittel: «Med ei utgreiding um den juridiske stilen». Oslo. 129 s.

Under kvart oppslagsord i ordlista er det gjeve utførlege prøver på bruken i viktige juridiske seiemåtar, det er faglege merknader til dette, og det er påvist at meir beintfram, konkret ordlegging også gjer innhaldet meir klårt for tanken.

Gjelsvik, Nikolaus 1938: Von og veg. Oslo. 204 s. Det kom nytrykk av boka i 1950. Det er to undertitlar: «Norsk målføring» og «Norsk eller latinsk stilgrunnlag».

Ved å gå gjennom eit rikt dømetilfang set Gjelsvik uttrykksmåten i mange germanske mål i høve til latin. Han hevdar at nynorsk ved å byggje på talemålet er det einaste målet som kan gå fri for ei uheldig binding til latin. Også islandsk er syntaktisk sterkt påverka av latin, seier han.

Gundersen, Dag og Boye Wangensteen 1973: Over til nynorsk. Fornorskingsordbok ved Oslo. 105 s.

Frå innleiinga er dette saksa: «I denne boka blir bokmålsord omsette til nynorsk.» — «Bokmålsord som også kan brukast på nynorsk, er som regel ikkje tekne med som oppslagsord.» — «Mange av nynorskorda kan også brukast på bokmål. Slike ord er merkte med ein ring framfor: ○.»(s. 4).

Heggstad, Leiv 1917: Fornorskingsordbok. Oslo. 191 s.

Dette er ei «Norskdansk rettskrivingsordbok med norsk ordtyding». Oppslagsorda er på bokmål, og det er gjeve nynorske motsvar til dei. Eit eige teikn er brukt til å seia at nynorsk har det same ordet som norskdansk. Det kom nye utgåver eller nye opplag i 1924 (255 s.), 1936, 1950 og 1958. Den frå 1958 er (2. opptrykk) av 3. utgåve, 281 s.

Heggstad, Leiv 1965: Fornorskingsordliste. Undertittel «Rettskrivingsordliste for bokmål. Med oversettelse til nynorsk». Oslo. 119 s. 10. opplag.

Dette er ei stuttare utgåve av Heggstad 1917.

Hellevik, Alf og Ingvald Torvik 1956: God norsk i skrift og tale. Undertittel «Nynorsk». S. 73-161 i Sandvei, Hellevik, Torvik: *God norsk i skrift og tale. Bokmål og nynorsk.* Foredragsserie i Norsk rikskringkasting 1954/55. Oslo. 161 s.

Hellevik skriv om «Ordvalet», «Samansetningar» og «Knot», Torvik mellom anna om genitiv, dobbel artikkel og heradsstyremål.

Hellevik, Alf 1968: Norsk på ny. Oslo. 239 s.

Dette var «Studiebok for kursopplegget *NORSK PÅ NY*». Om innhaldet heiter det i innleiinga: «Skal vi nå fram til sikkert herredømme over målet, må vi kjenne reglane for uttale, skrivemåte og bøyning, men vi må òg kunne velje dei rette orda og vendingane, og setje dei saman så dei gjev god mening.» Boka vart fyrst brukt saman med eit brevkurs til ein programserie i radio, og ho har seinare vore mykje nytta som lærebok i nynorsk.

Hellevik, Alf 1970: Det rette ordet. Undertittel: «Ord og ordlegging i skrift og tale». Oslo. 160 s.

Dette er ei rekkje av foredrag eller kåseri i Norsk rikskringkasting. Dei fleste knyter seg til Hellevik 1960, men det er òg med ein annan serie, frå 1966-67.

Det er lagt vekt på å vise målet i bruk og på breidda i målet: «Avvikande målbruk hos andre bør vi derfor sjå på med sinnsro og toleranse ...».

Liestøl, Knut 1927: Målreising. Oslo. 118 s.

Dette er ei samling av artiklar. Særleg dei to fyrste gjeld språkrett nynorsk. Dei skal «syna noko av samanhengen mellom nynorsk og gamalnorsk i mål, stil og diktning». Liestøl hevdar verdet av talemålet som førebilete, men legg òg vekt på at det er ein naturleg skilnad mellom talemål og skriftmål.

Rommetveit, Magne 1980: — sjå Fretland, Jan Olav.

Rommetveit, Magne 1981: På godt norsk. Oslo.

Undertittelen er «Synonym- og omsetjingsordliste. Frå bokmål til nynorsk». Trass i tittelen er dette meir enn ei ordliste, ei tospalta, tettprenta ordbok på 151 sider. Den andre utgåva, frå 1986, har stivband og er utvida til 222 sider. Dette kjem òg fram i den forandra undertittelen: «Synonymordbok med omsetjingar frå bokmål til nynorsk». Etter sjølve ordboka er det tre sider med nynorske namn på nokre offentlege institusjonar. Boka er «eit første forsøk på å hjelpa nynorsk-skrivarar til å finna fram til enkle, klåre og presise uttrykksmiddel i samanhengar der nedarva kansellistil og abstrakte bokmålsklisjear har lett for å melda seg først for tanken» (Føreord).

Schjøtt, S. [teinar] 1909: Dansk-norsk Ordbog. Kristiania. 996 s.

Dette er ei tospråksordbok av «dansk (og rigsmaal) til landsmaal» («Fortale», s. VIII), og ho er samstundes den fyrste av typen fornorskingsordbøker. I føreordet seier Schjøtt at han ikkje har laga dei norske orda; dei finst i bygde- og bymåla. Når det gjeld abstrakte substantiv, bør ein ikkje gløyme at «landsmaalet har et sterkt præg af mundtlighed» (s. XI.).

Seippel, Aleksander 1932: Ymse rettleidingar um norsk målbruk. Voss. 40 s. Utgjeve av Norsk Måldyrkingslag.

Heftet er forma som eit brev til «Gode ven» [Lars Eske-land], som hadde skrive til Seippel, «den store målmeisteren», og bede han «gjeva oss noko av alt han hev tenkt og skrive upp um norsk og unorsk målføring». Det er underskrive «I høg-vyrndnad Alexander Seippel». Seippel var professor i semittiske mål, og han hadde «eit makelaust fint måløyra» (Norsk allkunnebok). Han laga bibelomsetjing til nynorsk og hadde der sett seg som føreløge å ikkje laga ei setning som var slik at ikkje ein norsk bonde kunne ha sagt ho.

Skei, Hans H. (red.) 1985: Stilskrivning og nynorsk språkbruk. Utgjeve av *Dag og Tid*, Oslo. 56 s.

Dette er eit hefte som skal hjelpe elevar i den vidaregåande skulen fram til eksamen i nynorsk. Det gjev mange råd om korleis ein skal skrive god, språkrett nynorsk. Del 1 (s. 4-10) går mest inn på nokre vanlege språklege feiltypar. Elles er det mange stilistiske og framstillingstekniske tilhøve som blir drøfta.

Sudmann, Arnulv 1980: — sjå Fretland, Jan Olav.

Torvik, Ingvald 1956 — sjå Hellevik, Alf.

Vikør, Lars S. 1980 — sjå Fretland, Jan Olav.

Vinje, Finn-Erik 1975: Skrivereglar. Nynorsk. Oslo. 80 s. Ei ny utgåve i 1981 er 102 s.

Dette er ei omsetjing av *Skrivereglar. Bokmål*. Både teksta og døma er omsette etter bokmålsutgåva.

Wangensteen, Boye — sjå Gundersen, Dag.

Tilvisingar

som kjem i tillegg til lista over bøker i språkrett nynorsk:

Berulfsen, Bjarne 1967: *Norsk grammatikk* Ordklassene. Oslo.

Eskeland, Lars 1895: *Hjelpebok i norsk rettskriving*. Elverum.

Eskeland, Severin 1954: «Bakgrunnen for Vestlandske Mållag». S. 33-70 i *Vestlandske Mållag 1904-1954*. Bjørgvin.

Heggstad, Leiv 1914: *Norsk grammatikk* for skuleungdom. Kristiania.

Hægstad, Marius 1879: *Norsk Maallæra elder Grammatik i Landsmaalet*. Namsos.

Hægstad, Marius 1886: *Eksempelsamling til innøving av norsk maallæra*. Namsos.

Torvik, Ingvald 1956: «Nynorsk II». I Sandvei, Hellevik, Torvik: *God norsk i skrift og tale*. Norsk rikskringkasting. Oslo.

Wellander, Erik 1973: *Riktig svenska*. Fjärde omarbetade upplagan. Stockholm.

Wessén, Elias 1977: *Svensk grammatik för norrmän*. Oslo.

Aasen, Ivar 1864: *Norsk Grammatik*. Kristiania.

Aasen, Ivar 1873: *Norsk Ordbog*. Kristiania.

Finlandssvensk språkhandbok

75 år efter Bergroth

Av Mikael Reuter

När Hugo Bergroth år 1917 gav ut sin klassiska antibarbarus *Finlandssvenska* försåg han den med undertiteln «Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift». Huvudsyftet med boken upprepades också i inledningens första stycke: «att söka bidra till bortarbetandet av de talrika provinsiella egenheter som vidlåda vår finländska svenska».

Den svenska språkvården i Finland har allt sedan Bergroths dagar kretsat kring frågan om provinsialismer och finlandismer på ett sätt som tidvis tycks förefalla obegripligt för våra nordiska kolleger. Till en del har det naturligtvis haft mindre önskvärda konsekvenser. Språkvård har för många finlandssvenskar uppfattats som liktydigt med felfinneri och utmönstrande av naturliga och spontana uttryckssätt, och många av språkvårdens andra viktiga sidor har blivit eftersatta.

Att rycka upp ogräs

Men det som är så svårt att förstå för utomstående är att den följda strategin trots allt sannolikt har varit ett livsvillkor för svenskan i Finland. Eller med Hugo Bergroths ord:

Att vårt finländska (= finlandssvenska) modersmål med tiden skall utvecklas till ett särskilt språk, som icke längre kan kallas svenska, behöva vi väl inte under några omständigheter på allvar befara. Skulle så ske, är vår nationalitet i och med detsamma dödsdömd.

Bergroth uttryckte också sin tro på språkvårdande åtgärder och möjligheten att påverka språkutvecklingen i önskad riktning:

Finlandssvenskans differentiering från högsvenskan är en av förhållandena betingad naturlig utveckling, säger man. Det bestrides icke. Märkas bör blott, att när våra trädgårdssängar fyllas av ogräs, också detta är en naturlig utveckling. Men vi rycka upp ogräset ändå.

Bergroth var emellertid inte någon fanatiker. Han insåg mycket väl att provinsialismerna kunde ha en funktion att fylla, under förutsättning att vi gör våra språkliga val medvetet:

Tycker sig en författare inte kunna undvara ett visst ord, eller menar han att ett visst uttryck förlänar framställningen en särskild kraft eller en viss avsedd färg, så frågar han nog inte efter om uttrycket är högsvenskt eller finländskt. Men en sådan självständighet i fråga om enskilda detaljer låter mycket väl förena sig med en strävan att i allmänhet skriva ren högsvenska. Vi kunna någon gång tillåta oss att skriva finländska av princip; men vi få inte göra det av håglöshet, och vi böra inte göra det av okunnighet.

Den verksamhet som Bergroth var talesman för har med säkerhet haft en beaktansvärd effekt. Resultatet är att svenskan i Finland också i dag kan räknas som en form av svenskt riksspråk, och att goda skribenter i Finland fortfarande kan skriva en svenska som inte märkbart skiljer sig från svenskan i Sverige. Hade så inte varit fallet, skulle det ha haft avgörande negativa konsekvenser för kontakterna mellan Finland och Sverige — och därigenom också mellan Finland och det övriga Norden.

Trycket från finskan

I dagens läge är det inte så mycket de traditionella provinsialismerna som är ett problem för finlandssvenskan. Tidigare generationers språkvårdsarbete har gjort att professionella språkbrukare någorlunda väl förmår undvika de mest påfallande av dem i texter där de inte är önskvärda. Det som vi nu får värja oss mot är i ännu högre grad än tidigare det växande trycket från finskan, framför allt på den lexikala och den syn-

taktiska nivån. Det är främst fråga om en allmän språklig osäkerhet snarare än om en konflikt mellan en finlandssvensk norm och den «högsvenska» normen. Orsaken är klar: finlandssvenskarnas arbetsliv domineras av förståeliga skäl allt mer av finskan, också på arbetsplatser där svenskan tidigare har haft starka fästen.

Det är inte bara myndigheternas och organisationernas svenska som i allt högre grad präglas av översättningar; också texten i massmedier, reklam och t.ex. läromedel bygger allt mer på finska förlagor. Ett växande antal finlandssvenskar på olika håll i yrkeslivet — ingenjörer, ekonomer, jurister, samhällsvetare m.fl. — får, oberoende av sina huvudsakliga arbetsuppgifter, i praktiken arbeta som översättare på sina arbetsplatser, för att tvåspråkighetens krav skall kunna uppfyllas. I massmedierna skall de svenska journalisterna presentera sin information utgående från finska — eller bristfälligt översatta - pressmeddelanden, och presskonferenser och intervjuer försiggår likaså naturligt nog mest på finska. För denna uppgift har varken handläggare eller journalister i allmänhet fått någon träning. Försiktiga förslag från språkvårdarhåll om att översättning till svenska kunde tas in som ett moment i modersmålsundervisningen har hittills klingat för döva öron.

Samtidigt är det självklart att den speciella finlandssvenska situationen inte för med sig att vårt behov skulle vara mindre när det gäller den typ av språkvård som bedrivs av de andra språknämnderna. Också hos oss behövs klara och funktionella skrivregler, och kampen mot krångelsvenska och icke önskvärda anglicismer måste föras också i Finland.

Jag har dröjt så här länge vid att teckna bakgrunden till och behovet av en ny finlandssvensk språkhandbok, därför att situationen för oss är så annorlunda än i de andra nordiska länderna — undantaget förstås sverigefinnarnas och de andra språkliga minoriteternas situation som är ganska likartad. Det känns angeläget att inför ett nordiskt forum framhålla att det som för en utomstående iakttagare framstår som överdriven normativism och purism i själva verket är något av en överlevnadsfråga för finlandssvenskan. De språkliga

stridsfrågor i vilka man t.ex. i Norge driver en tolerant linje, framstår för oss som rena lyxproblem. Vi kämpar för finlandssvenskans existens som svenska.

Vilka krav ställs på en handbok?

Vilka är då de krav som kan ställas på en språkhandbok för finlandssvenska förhållanden?

Frågan är för det första om det över huvud taget är realistiskt att tänka sig en enda handbok som skulle fylla alla de aktuella behoven. Inom den finlandssvenska språknämnden har vi mer och mer kommit fram till att vi behöver dels en relativt omfattande allmänt inriktad handledning, dels ett antal specialiserade handböcker som bygger på denna men tar upp och fördjupar olika aspekter som är relevanta för speciella målgrupper.

Ett exempel på en sådan specialiserad handbok är boken *Svenskt lagspråk i Finland*, som redan kommit ut i en provupplaga som resultat av ett samarbete mellan justitieministeriet och svenska språkbyrån. En ny och omarbetad upplaga väntas komma ut i år, och samtidigt förbereder justitieministeriet en handledning i svenskt domstolsspråk, också den med medverkan av svenska språkbyrån. Till önskemålen på längre sikt hör en språkhandledning för journalister och en handbok i översättning från finska till svenska.

I första hand har vi i varje fall tänkt koncentrera oss på att ge ut en allmänt inriktad språkhandbok, relativt populärt utformad och riktad till vad man brukar kalla «den språkligt intresserade skrivande allmänheten». Samtidigt som den skall vara populär skall den ändå vara tillräckligt detaljerad för att tillgodose också professionella språkbrukares viktigaste behov. Att Bergroths snart 75 år gamla *Finlandssvenska* inte längre kan användas som praktisk handbok säger nämligen sig självt. Den återspeglar i många avseenden en föråldrad språksyn och bygger på ett för länge sedan svunnet stadium i både finlandssvenskt och rikssvenskt språkbruk.

Vår tanke är att vi skall kunna ge ut handboken år 1992, då det gått 50 år sedan den ursprungliga Svenska språkvårds-

nämnden i Finland inrättades och 75 år sedan Hugo Bergroth gav ut den första upplagan av Finlandssvenska.

Resonerande och rekommenderande

I fråga om språksynen skall handboken vara både resonerande och rekommenderande. Den skall visa att det sällan finns absoluta svar på språkliga frågor eller bara ett enda korrekt sätt att uttrycka en sak, även om man ofta med sakliga argument kan rekommendera en viss form eller ett visst uttrycks-sätt framför andra. Samtidigt skall den peka på att det också finns fall där man kan ge klart besked om vad som är rätt och vad som är fel. Utgångspunkten skall vara att finlandssvenskan är och bör förbli en form av svenskt riksspråk, men att den har och bör få ha vissa egenheter, bl.a. genom att den återspeglar ett annat samhälle och delvis en annan kultur än rikssvenskan.

Vi har kommit fram till att en språklig handbok som denna skall fylla tre huvudsakliga behov, som gör det naturligt att dela in den i tre huvudavsnitt.

För det första känns det viktigt att redovisa för de teorier och ideologier och också för den språkliga verklighet som ligger till grund för de praktiska avvägandena och rekommendationerna. Boken skall alltså inledas med ett resonerande avsnitt som behandlar språksociologi, modern språkvård och olika syner på språkriktighet. Inledningen skall också ta upp frågor som språkets utveckling, dialekt och standardspråk, närsspråk och offentligt språk och inte minst finlandssvenskans förhållande till rikssvenskan. Också övergripande stilistiska frågor kan lämpligen tas upp här.

Det andra huvudavsnittet blir en allmän språklig del, ett slags lärobok i språkbruk och språkriktighet. I olika kapitel behandlas bl.a. uttalsfrågor, skrivregler, ordanvändning, fackspråk och terminologi, namn och namnanvändning, ordbildning och andra morfologiska frågor, syntax, textbindning och disposition. Också om översättningsaspekten sannolikt tangeras i många av dessa kapitel kan det också vara skäl att ta in ett särskilt avsnitt om översättningsfrågor, framför allt praktiska sådana.

Ett av de viktiga avgörandena här blir i vilken mån avsnittet skall ta upp allmänsvenska språkproblem och inte bara «söka bidra till bortarbetandet av de talrika provinsiella egenheter som vidlåda vår finländska svenska». Skall t.ex. kapitlet om skrivregler vara fullständigt — och i så fall naturligtvis i överensstämmelse med Svenska språknämndens skrivregler — eller skall det koncentrera sig på särskilda, närmast kontrastiva frågor och innehålla en hänvisning till de allmänna skrivreglerna? Skall boken innehålla generella anvisningar av samma typ som Wellanders välkända *Skriv klart, Skriv enkelt, Skriv kort, Skriv svenska?* Svaret på den senare frågan måste till avgörande del bli beroende av om det kommer ut någon ny allmänsvensk språkhandbok som är modernare än Wellander.

Register med kommentarer

Den sista delen av boken, som i princip kan byggas ut hur mycket som helst, blir en registerdel. Den skall dels omfatta ett sakregister med hänvisningar till den allmänna delen, dels innehålla en förteckning över enskilda ord och uttryck med kommentarer och hänvisningar. De här två typerna av register måste uppenbarligen hållas i sär, även om det medför vissa överlappningar som t.ex. i Wellanders sakregister. I den lilla handboken Högsvenska av Hugo Bergroth och Björn Pettersson är registret visserligen blandat, men i en mer omfattande handbok skulle det sannolikt bli oöverskådligt.

Balansgången mellan vad som tas upp i den allmänna delen och vad som hänvisas till registerdelen blir inte lätt. Även om enskilda ord och uttryck i första hand kan tyckas höra hemma i registerdelen, är det ofta så att de hör samman med andra ord i samma semantiska minisystem, och då kan det vara bättre att utreda hela gruppen av sammanhörande uttryck i den allmänna delens avsnitt om ordanvändning. Det är t.ex. klart att den i finlandssvenskan vanliga felanvändningen av *söka* i betydelsen *hämta* måste ses mot bakgrunden av att också *hämta* och *föra* ofta används på ett annat sätt än i rikssvenskan. Gränsen mellan vad som kan betraktas som stående uttryck och vad som är syntax är inte heller klar; hör till

exempel prepositionsanvändningen i uttryck som *på andra klassen*, *i misstag* och *två gånger i året* till syntaxen eller bör de klassificeras som stående uttryck? Lösningen är nog att ta upp dem i ett kapitel om prepositioner i den allmänna delen och ha en hänvisning till detta kapitel i registerdelen.

Därmed kommer vi in på de egentliga språk(riktighets)frågorna och hur de skall behandlas.

För ett närmare resonemang kring språkriktighetsfrågor — och till dem hänför jag här också finlandismer och fennicismer av olika slag — tror jag det är viktigt att man betraktar dem med utgångspunkt i den Telemanska språkfelsmodellen. Enligt den kan man dela in språkfelen i tre grupper:

- a) normkonflikt
- b) normlucka
- c) normkollaps

I fallet a) är det fråga om en konflikt mellan språkbrukarens personliga (dialektala, regionala, sociala etc.) norm och standardspråkets norm. Den konflikten är ju av särskilt stort intresse just när vi diskuterar finlandssvenskt språkbruk, även om vi inte skall göra misstaget att tro att det finns en *enhetlig* finlandssvensk bruksnorm som strider mot den allmänsvenska standardnormen och bekämpas av orealistiska språkvårdare.

Som ett särfall av a) kan vi se den normkonflikt som råder mellan finskan och svenskan, inte minst på syntaxens område. Det blir därför viktigt att kontrastivt ta upp sådant som ordföljden och användningen av genitiv i finskan och svenskan. Den syntaktiska interferensen från finskan är i dagens läge ett av de största hoten mot svenskan i Finland. Som exempel kan nämnas genitivkonstruktioner av typen «brons öppningsföreskrifter» (= föreskrifter för hur bron skall öppnas) och «televisionens nya användningssätt» (= de nya sätten att använda TV).

Fallet b) är det som enligt min erfarenhet är det största problemet för finlandssvenska språkbrukare, åtminstone om man kan utvidga «normen» till att också omfatta ordför-

rådet. De allra vanligaste frågorna till vår telefonrådgivning är ju av typen «Vad heter X på svenska?», «Hur uttrycker man Y på svenska?» Men svaret på den typen av frågor kan bara i mycket begränsad utsträckning ges i en handbok; så länge det är fråga om översättning av enskilda ord och uttryck från finska till svenska får vi hänskjuta problemen till den stora finsk-svenska ordbok som är under arbete. Däremot faller naturligtvis en hel del frågor av typ ordbildning och skrivregler under den här kategorin, liksom principiella synpunkter på hur man skall gå till väga vid översättning av bl.a. nyord.

Hur man skall undvika normkollaps (det som Ulf Teleman tidigare kallade «maskineriet strejkar») är inte så lätt att säga. Snarast är det väl fråga om att öka den språkliga medvetenheten och gynna ett okomplicerat skrivsätt.

Provinsialismer i registret

När det gäller finlandismer och fennicismers av olika slag är det uppenbarligen registret över ord- och uttryck som blir den främsta antibarbarusen. Det största problemet är hur mycket det skall få svälla ut och vilka slags uppslagsord det skall innehålla. I första hand blir det väl så att registret tar upp ord och uttryck som vi vet vållar problem för de finlandssvenska språkbrukarna eller som tarvar en kommentar om brukligheten. Jag kan tänka mig bl.a. följande exempel:

Förverkliga

Man kan förverkliga t.ex. drömmar, idéer och planer. Däremot måste man använda ett annat verb när man talar om det som blir resultatet av verksamheten. Ex: *genomföra* ett projekt, *anordna* en kurs, *verkställa* ett beslut, *anlägga* en väg, *bygga* ett sjukhus (jfr fi. «toteuttaa» som ofta används i alla dessa betydelser).

Hålla

Under inflytande av fi. «pitää» används ordet ofta i betydelser som det inte har i allmänsvenskt språkbruk, närmast 'behålla', 'förvara' och 'ha'. Säg hellre t.ex. «Du får gärna behålla den», «Jag förvarar mina mediciner i ett låst skåp», «Hon har semester i juni».

Illdåd

betecknar ett grovt våldsbrott och har en ålderdomlig klang. Det bör inte användas i betydelsen *vandalism*, *skadegörelse*, *sabb* (fi. «ilkivalta»).

Raffineri

I Sverige används antingen den längre formen *raffinaderi* eller kortformen *raff*, men formen *raffineri* kan med fördel användas enligt bl.a. norskt mönster.

Semla

betyder i Sverige detsamma som *fastlagsbulle*, vilket kan vara bra att känna till. Men den finlandssvenska användningen i betydelsen *småfranska*, *rundstycke*, *macka* är så etablerad att den måste accepteras i Finland.

Skolningstillfälle

är ett direkt översättningslån från fi. «koulutustilaisuus» och bör inte användas (jfr *skolning*, *tillfälle*). Säg *kurs*, *föreläsningsserie*, *utbildningsarrangemang* e.dyl. beroende på vad det är fråga om.

Det är möjligt att ett resonerande register av den här typen blir för långt. Antagligen måste man överväga vissa formaliserade konventioner och förkortningar.

Problemet med ett register som detta är att det är de «felaktiga» orden och ordformerna som är uppslagsord. Man måste alltså känna till dem och utgå från dem för att kunna slå upp. Ett alternativ kunde vara att ha med också finska uppslagsord, men det skulle leda till orimligheter. Ytterligare en intressant möjlighet vore att göra ett dataprogram av samma typ som program för stavningskontroll: en elektronisk sökare av finlandismer som i ett litet fönster på dataskärmen skulle ge upplysningar om orden. Men tyvärr får man väl räkna med att det bara är de språkligt alerta som skulle skaffa och använda ett sådant program.

Liksom i all språkvårdande verksamhet är problemet hur man skall nå dem som mest av allt behöver råd och vägledning.

Sprogsynets forandring

Af Allan Karker

I Danmark har sprogrigtighed været emne for litterær behandling i mere end 300 år. Ser vi bort fra enkeltstående tilfælde som samtidens kritik af dansken i *Thet nøye Testamenth* (1524), begynder drøftelsen med de første grammatikere i 1600-årene, som livligt diskuterer afgrænsningen af hvad vi nu om stunder kalder rigssprogsnormen. Helt uundgåeligt har enhver senere fremstilling af dansk grammatik måttet tage stilling til sprogrigtighedsspørgsmålet — oftest dog kun implicit, således at ukorrekt eller uønsket sprogbrug lades uomtalt. Det samme gælder ordbøger, og det er et særsyn når C. Molbechs *Dansk Ordbog* (1833, 2. udg. 1859) ligefrem bekender sig som «en Tolk for det rene, det dannede Skriftsprogs rigtige Brug i vor nærværende Alder» (Fortale 1833, s. VIII) og følgelig medtager eksempelvis det dengang sjældne ord *Fødselsdag*, men udelader synonymet *Geburtsdag*, skønt det var gængs i «det almindelige, men derfor i dette Tilfælde ikke desmindre barbariske Omgangssprog, selv i dannede Kredse» (s. XIII).

Egentlige håndbøger i sprogrigtighed er først fremkommet efter 1940. Det er dem der skal præsenteres i det følgende. Men forinden skal de samtidige grammatikkers og ordbøgers tilgang til emnet i korthed eksemplificeres.

I princippet er Paul Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik* (1946, 3. udg. 1962) rent beskrivende. Men fx § 47 Tillæg 3 om brug af akkusativ for nominativ rummer en normativ betragtning: «I Sammenligningsled er Subjektforholdet kun helt klart, hvis Leddet er formet som en Sætning: *Han spiser mere, end jeg gør/Du er nu lige saa stor, som jeg var dengang*. Hvis Leddet ikke har Sætningsform, har Talespro-

get normalt Akkusativ: *Han spiser mere end mig/Du er lige saa stor som ham*. Dette kan dog føre til Misforstaaelse og bør da undgaas: *Jeg har flere Venner end dig* kan være forskelligt fra: *Jeg har flere Venner end du (har)*.»

Den største danske ordbog, *Ordbog over det danske Sprog* 1—28 (1918—1956), udmærker sig «ved ikke at have noget pædagogisk formaal ved siden af det filologiske» (Indledning i bind 1, s. XXI). Men foruden redaktionelle bestemmelser som «kunstlet», «skødesløst sprog» eller «mindre rigtigt» (fx om *klimaks* anvendt i betydningen 'kulmination', 1928) forekommer den faste kategori «vulgært sprog». Ordbogen forklarer selv adjektivet *vulgær* anvendt om sprog: 'som hører til den lavere stand; som er ligefremt og drøjt; udannet; plat' (1954). Denne brugsbestemmelse rummer ifølge Poul Lindgård Hjorth «ingen moralsk-æstetisk stillingtagen, blot en objektiv konstatering» (1970, s. 45); men Anne Duekilde har givetvis ret i at betegnelsen sigter til «et dagligsprog som var uønsket i 'pæne hjem'» (1974, s. 47). I sin stil- og konstruktionsordbog *Dansk Sprogbrug* (1978) går Erik Bruun ud fra et dansk normalsprog og opererer med et sæt faste betegnelser for afvigelser herfra; en af dem er «vulgært sprog med anvendelse af latrinære og obskøne ord som for de fleste virker anstødelige».

At give ordene social og stilistisk karakter er ganske vist uaktuelt for *Retskrivningsordbogen* (1986), som redigeres af Dansk Sprognævn; dens normative sigte er alene at vise hvordan ordene og deres bøjningsformer skal staves, og den medtager naturligvis ikke stavemåder som den ikke selv godkender (fx «parantes» for *parentes* eller «lærene» for *lærerne*). Men den udelukker også faktisk forekommende orddannelser og bøjningsformer som anses for ukorrekte (fx «molestre» for *molestere* og «strukket» for *strakt*).

Håndbøgerne

Siden 1940 er der udkommet 14 håndbøger som helt eller for størstedelen handler om sprogrigtighedsproblemer i dansk. I den oversigt som følger nedenfor er bøgerne opregnet i omtrentlig kronologisk orden, ledsaget af et kort signalement.

Ulla Albeck: Farlige Ord. Schultz 1942, 44 sider. — 2. Udgave 1948, 60 sider.

Begge udgaver har undertitlen «En Rettesnor for rigtig Udtale af dansk Rigssprog», de er udgivet af Statsradiofonien og «godkendt af Statsradiofoniens Sprogudvalg». Grundlaget er «det gængse dannede Sprog uden Dialektpræg», konservativt opfattet. Efter en indledning med almindelige udtaleregler følger en alfabetisk liste med udtaleanvisninger for 942 ord, i 2. udgave øget til 1194 ord; visse udtaler frarådes som vulgære.

Erik Rehling: Skriftlig Form. Schultz 1948, XVI + 200 sider. — 2., lidet ændrede udgave 1952, XIV + 191 sider; genoptrykt 1965.

Bogen har undertitlen «Fremstillingens Vanskeligheder» og betegnes i forordet som en stillære; dens anvisninger tager sigte på «Normalprosaen», som man især møder i «den almenlæselige Afhandling». Bogen er altså ikke primært en håndbog i sprogrigtighed, men den tager gang på gang stilling til spørgsmål om rigtigt eller forkert i sprogbugen. Kriteriet for rigtighed er — inden for rammerne af rigssproget — almindelig brug hos de skrivevante. Men Rehling er helt klar over at oprindelig urigtige konstruktioner kan gå ind i almindelig brug hos de skrivevante og derved ophøre med at være fejl. Hvor en ny sprogbrug endnu ikke er slået igennem hos de skrivevante (til hvilke han ikke vil medregne «voksne Skribenter . . . fra Miljøer med smaa litterære Forudsætninger»), stiller han sig regelmæssigt på traditionens side. Men om en syntaktisk-semantisk finesse siger han dog et sted: «Den som ikke har Øre for sligt, klarer sig jo ogsaa gennem Livet, om end med færre Decimaler» (s. 154).

Erik Oxenvad: Bedre dansk. Hans Reitzel 1950, 80 sider. — Ny forøget udgave 1959, 120 sider. — 5. udgave 1970, 120 sider.

Mens forordet til 1. udgave betegner bogen som en vejledning «for dem, der sætter pris på at kunne udtrykke sig korrekt», er Oxenvad i forordet til 2. udgave (1959) «ganske klar

over, at det er dristigt . . . at opstille en sprognorm» — men: «Den ikke alt for øvede står sig imidlertid i almindelighed ved at følge anvisninger, der bygger på iagttagelser i anerkendte skribenters sprog». Efter nogle korte almene anvisninger vedrørende ortografi, udtale, morfologi og syntaks følger en alfabetisk liste over 391 sproglige tvivlsspørgsmål, i 2. udgave øget til 534; omtalen indeholder oftest klart normative bestemmelser: «det hedder», «rigtig brug», «urigtigt» osv.

Aage Hansen: Vort vanskelige sprog. Grafisk Forlag 1961, 164 sider. — 2. reviderede og forøgede udgave 1965, 227 sider.

Bogen er ifølge forordet «ikke nogen lærebog i at skrive rigtigt eller godt dansk, eftersom ingen ved hvad det er for noget . . . hensigten med min bog er at give en markedsberetning og vise de konkurrerende parters indbyrdes kamp og styrke». Bogen bliver derved indirekte en vejledning for den sprogbruger som er nødt til at vælge mellem flere udtryksmuligheder. Denne sprogbruger forudsættes dog «at være inde i den norm (tradition) der præger det sproglag vi kalder rigssproget». Aage Hansen vil helst reservere betegnelsen «sprogfejl» til individuelle afvigelser fra en ellers fast brug. I fremstillingen tales der dog nogle steder om «almindelige fejl». Andre karakteriseringer er «hyperkorrekt», «lavere talesprog», «vulgært».

Jørgen Bang: De svære ord. Schultz 1965, 164 sider. — *Et ord er et ord.* Schultz 1967, 148 sider. — *Som man siger . . .* Gyldendal 1969, 170 sider. — *At veje sine ord.* Gyldendal 1971, 151 sider. — *Sproget og livet.* Gyldendal 1974, 155 sider. — *På talefod med sproget.* Berlingske Forlag 1980, 117 sider.

Alle seks bøger er samlinger af artikler som under fællestitlen «De svære ord» har været publiceret i en fast spalte i dagbladet Berlingske Tidende 1963ff. Ordenes kulturhistorie har en fremtrædende plads i artiklerne, men mange af dem handler om sprogrigtighed, og registre gør det muligt at bruge samlingerne som håndbøger. I sine vurderinger er Bang liberal: Han ved at sproghistorien vrimler med eksempler på fejl som ender med at blive anerkendt som korrekt sprogbrug.

Men han hælder til den konservative side når det gælder skriftsproget.

Erik Hansen: Magister Stygotii betænkninger over det danske sprog. Redigeret af Steffen Heger og Lars Henriksen. Hans Reitzel 1973, 218 sider.

Bogen består af 63 artikler fra Erik Hansens faste rubrik i dagbladet Information 1964—71. Artiklerne handler hovedsagelig om sprogrigtighedsspørgsmål. De blev oprindeligt publiceret under pseudonymet Magister Stygotius, navnet på en lærd pedant i en af Holbergs komedier. Pseudonymens syn på sproget er imidlertid alt andet end pedantisk. Rigssproget er for ham en sproglig norm som det er «praktisk at kunne beherske i tale og skrift, men som ikke gør nogen fornemmere eller ringere» (s. 15). Gang på gang fremhæves det at normen blot er en social konvention, som tilmed kan være i strid med sprogets naturlige analogi; men «de dannede er de mest aggressive i propagandaen for deres shibbolets» (s. 155).

Jørgen Bang: Sproget vi bruger. Munksgaard 1988, 95 sider.

Bogen består af meget korte artikler fra Berlingske Tidendes sprogbrevkasse 1978ff. De er ordnet alfabetisk efter emne. 173 af dem behandler sproglige tvivlsspørgsmål. Ligesom i *De svære ord* 1—6 prøver Bang «at gå den vanskelige balancegang mellem tolerance og sproglig disciplin». I detaljer har han justeret sin konservative smag efter den nye udgave af *Retskrivningsordbogen* (1986).

Henrik Galberg Jacobsen og Peter Stray Jørgensen: Håndbog i nudansk. Politikens Forlag 1988, 527 sider.

Håndbogen er «en opslagsbog i praktisk sprogbrug», meget bredt forstået. Den består af 127 alfabetisk ordnede artikler om emner som informationssøgning, mødereferater, fremstillingsformer, citatteknik og layout, men naturligvis også sprogrigtighed. Det sidste behandles i 66 artikler, heraf 23 med ortografiske anvisninger som indholdsmæssigt dublerer *Retskrivningsordbogen* (1986). Hver enkelt artikel resumeres i et indrammet felt med overskriften «Kort og godt om [em-

net]». De råd og regler forfatterne giver «er generelt i overensstemmelse med officielle normer og almindelig fornuftig praksis». Heraf følger at forfatterne regelmæssigt gør opmærksom på den sprogform som traditionen regner for korrekt, skønt de selv i nogle tilfælde sympatiserer med en konkurrerende form.

Erik Hansen: Rigtigt dansk. Hans Reitzel 1988, 175 sider.

Efter en indledning om «Rigtigt og forkert dansk» behandler bogen et halvt hundrede af de allerhyppigste sprogrigtighedsspørgsmål, med undtagelse af sådanne som man kan få svar på ved at slå op i *Retskrivningsordbogen* (1986). Grundsynet er at rigssproget, som gør krav på at være den danske fællesnorm, er en social konvention på linje med bordskik og færdselsregler; denne norm er menneskeskabt og kan derfor diskuteres. Det vi kalder ukorrekt er langtfra altid sprog af dårlig kvalitet; det korrekte er tværtimod ofte en ulogisk eller uregelmæssig form. Rigssprogsnormen indebærer en ganske vist uundgåelig forskelsbehandling af sprogbrugerne; men vi bør skelne mellem korrekt sprog og godt sprog, som ikke altid falder sammen. For hvert enkelt sprogrigtighedsspørgsmål gør Erik Hansen derfor rede for hvad der anses for at være korrekt dansk, selv om det efter hans mening i mange tilfælde ikke er godt dansk og derfor egentlig ikke rigtigt dansk. Hver artikel afsluttes med en sammenfatning, typografisk markeret som i *Håndbog i nudansk*.

Et typisk eksempel

I det konkrete kan man få et overblik over den sproglige og sociale holdning hos de nævnte forfattere ved at se på deres behandling af et sprogrigtighedsspørgsmål som figurerer hos dem alle (undtagen Ulla Albeck), nemlig: Hvilken kasus bør man bruge efter sammenlignende *som* og *end*? Spørgsmålet er klassisk, og det klassiske svar er også givet i mangfoldige grammatikker, deriblandt Paul Diderichsens (se ovenfor s. 62).

Erik Rehling (1948, s. 86—87) noterer først at «I vulgært Sprog sættes ikke sjælden *mig* for *jeg*, *ham* for *han* o.s.v., navnlig hvor Ordet staar med et vist Eftertryk»; en sætning

som «*Dem der skal læse ved Universitetet, maa søge Bolig i Byen* er under alle Omstændigheder forkert». Og han fortsætter: «Næppe saa eksklusivt vulgære er Forbindelser af Typen *Der er ingen der som ham* (el. *der bedre end ham*) *forstaar at skildre Dyrenes Liv*. De sideordnende (sammenlignende) Bindeord *som* og *end* er her sat paa Linje med Præpositionerne, som altid underordner og derfor altid har Objektformen efter sig: *for ham, til ham, mod ham*. I korrekt Sprog bestemmes Pronomenets Form efter *som* og *end* imidlertid af Sammenhængen: der er Forskel i Betydning paa *Du kender ham bedre end jeg* og *Du kender ham bedre end mig*; henholdsvis Sideordning med Subjektet (*du — jeg*) og med Objektet (*ham — mig*).»

Også Erik Oxenvad (1959, s. 51) medgiver at «I talesproget er der en stærk tilbøjelighed til at bruge objektform i stedet for grundledsform»; men, fortsætter han, «da dette kan føre til misforståelse, må det anses for dårlig sprogbrug. Man bør altså skrive . . . *Jeg har flere venner end du = end du har. Jeg har flere venner end dig = Jeg har som venner dig og nogle andre.*»

Derimod vil Aage Hansen (1961, s. 81) holde en mere deskriptiv distance til emnet. Han henviser først til at «Grammatikkerne lærer at hvis leddet er knyttet til subjektet står det i subjektform, i andre tilfælde i oblik form» og anfører nogle autentiske citater af skønlitteraturen som eksempler på at regelen «overholdes i soigneret sprog» (mærk dog her den værdiladede bestemmelse *soigneret*). Men derefter fastslår han at «I almindeligt talesprog er der tendens til i alle tilfælde at bruge oblik kasus, måske fordi *end* (og evt. også *som*) opfattes på linie med præpositionerne» og belægger dette med yderligere en række citater, deriblandt af udmærkede skribenter som Kierkegaard, Pontoppidan og Branner. En forestilling om at forbindelser med *som* og *end* er forkortede sætninger «er næppe levende i moderne sprogbevidsthed, selv om det nævnes i grammatikker som støtte for brugen af subjektformen i *han er lige så gammel som jeg* o.l.»

For Jørgen Bang (1969, s. 40—41) er det vigtigt at skelne mellem talesprog og skriftsprog: «Man kan og bør ikke stille

så store krav om formel rigtighed til talesproget som til den skriftlige fremstilling.» Er det to substantiver der sammenlignes, kan man jo ikke se hvilken kasus der er brugt i andet sammenligningsled; det er også unødvendigt for forståelsen. «Og da der i mange andre forbindelser er en tendens til at gøre afhængighedsfald [dvs. akkusativ] til en slags 'universalkasus', er der ikke noget at sige til at den i talesproget bruges efter *end* og *som*.» Alligevel finder Bang at den traditionelle grammatikregel bør følges i skriftsproget, fordi kasusmodsatningen i visse pronomener har «en fornuftig funktion i den rette forståelses tjeneste.» Senere (1988, s. 36—37) taler han dog om «konservativt skriftsprog» til forskel fra «det mere uformelle sprog» og gør opmærksom på at akkusativformerne nu er accepteret både af Dansk Sprognævn og af mange dansklærere, «undtagen hvor de direkte kan misforstås» (jf. dog hertil *Nyt fra Sprognævnet* 1987/2, s. 14—15).

Henrik Galberg Jacobsen og Peter Stray Jørgensen (1988, s. 104—106) konstaterer at det normalt er ligegyldigt for forståelsen om man bruger nominativ eller akkusativ. En sætning som *Hun har flere venner end mig* er ganske vist dobbelttydig, men meningen vil sædvanligvis fremgå klart af sammenhængen. Akkusativen er «almindelig og naturlig for de allerfleste, først og fremmest i talesprog og i uhøjtideligt skriftsprog. Men den accepteres ikke af alle»; hvis man vil være helt sikret mod kritik, står man sig ved at følge den grammatiske hovedregel.

Også Erik Hansen (1988, s. 64—67) fastslår at det flertydige udtryk så at sige aldrig bliver misforstået, «fordi sammenhængen eller situationen gør meningen krystalklar». Og ellers kan man vælge at udtrykke sig på en anden måde. Han anbefaler at følge «det almindelige princip at være helt eller næsten helt korrekt i formelle, skriftlige sammenhænge, men tillade sig en mere moderne og dagligdags form i mindre højtidelige skrivelser og situationer.» Men han gør yderligere opmærksom på den komplikation at den korrekte regel i visse tilfælde fører til «sætninger, der lyder så naturstridigt og forkert (fx *de her kartofler er bedre end de, vi spiste i går*), at man bør lade korrekt være korrekt og følge sin sunde sprogfølelse.»

Vendepunktet

Forfatterne til de omtalte håndbøger i sprogrigtighed er alle akademikere, med universitetsuddannelse i dansk (nordisk) sprog og litteratur. De har indsigt i sproghistorie og ved at sprogfejl kan blive sprognorm. Dette relativistiske syn er en gammel lærdomsarv: «den færdige og anerkjendte Sprogbrug feiler ikke,» sagde Madvig i 1857 (s. 56), og det havde den klassiske filolog nok fra Horats, der taler om «usus/quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi» (*Ars Poëtica*, vers 71—72): Det er *brugen* som vilkårligt bestemmer hvad der gælder som ret og norm for sproget.

Over for dette stod traditionelt «seminarismen» med altid kontante svar om ret og galt i sproget og af samme grund foragtet af de akademisk uddannede — som dog i almindelighed levede efter de samme regler.

Lars Henriksen påtalte i 1976 «at sprogrigtighed er en videnskabeligt set uopdyrket mark. Det eneste punkt hvor lægfolk virkelig ønsker noget af sprogvidenskaben — dér har den ikke noget svar.» Og han hævdede at «Det der afgør om en given sprogform anses for, dvs: *er* rigtig, korrekt osv. er hverken dens grammatiske eller logiske struktur, sprogfolks accept eller dens faktiske brug. Det kriterielle er ene og alene *elitegruppens accept*. Men denne indsigt er sjælden» (s. 9). Han kritiserede den akademiske pseudotolerance, der kunne få Paul Diderichsen til at skrive som følger: «Der vil kunne spares tid og energi til vigtigere ting hvis man lader den del af landets befolkning der ikke skal være skribenter, få lov til at sige og skrive *han har lært og læse, større end mig, jeg er blevet den foræret*. De gør det jo alligevel når de kommer ud af skolen» (Diderichsen 1968, s. 189). Her, siger Lars Henriksen, bliver tolerancen i det sproglige til ligegyldighed i det sociale, og han konkluderer i at efterlyse «en slags ekspliciteret socialgrammatik» hvori man fx kan skrive: «Af grunde som omtalt i kapitel dit og dat anser de og de samfundsgrupper de og de sprogformer for afvigende på den og den måde og vil ofte reagere såjdan og sådan» (s. 20).

Større opsigt end Lars Henriksen vakte dog Erik Hansen med sin næsten samtidige afsløring af «den hemmelige præ-

mis». Erik Hansen konfronterede de to ofte forekommende stavfejl «penalhus» og «parantes». Om den første havde Dansk Sprognævn udtalt at «Det er vistnok i det hele kun få som er opmærksom på at Retskrivningsordbogen har dobbelt *n* her. I forbindelse med den igangværende revision af ordbogen vil det derfor blive overvejet at ligestille de to skrivemåder» (Årsberetning 1973/74, s. 14—15). Retskrivningsordbogen af 1986 tillader både *pennalhus* og *penalhus*, men stadig kun *parentes*, ikke «parantes». Erik Hansen hævdede i sin artikel at der er lige så få som er opmærksomme på den korrekte stavemåde *parentes*; men disse få «er at finde blandt ikke helt unge mennesker som skriver og læser meget og som har en boglig uddannelse klart over befolkningsgennemsnittet. Skriver man derfor 'parantes', udsætter man sig for begrundet mistanke om at man ikke tilhører denne gruppe. Den rette stavemåde er her et dannelseskriterium» (s. 94).

Nu kan man herimod hævde at det altid har været en (i det mindste underforstået) præmis at «den færdige og anerkjendte Sprogbrug» er elitegruppens sprogbrug, jf. Ulla Albeck, Erik Rehling, Erik Oxenvad. Men for holdningen til sprogrigtighedsspørgsmål og sproglig rådgivning er det af væsentlig betydning at denne præmis nu har fået sin plads allerforrest i de rådgivendes bevidsthed. Med Henrik Galberg Jacobsens og Peter Stray Jørgensens *Håndbog i nudansk* og Erik Hansens *Rigtigt dansk* har Danmark fået et par gode bud på den ekspliciterede socialgrammatik som Lars Henriksen i sin tid efterlyste.

Forkortede litteraturhenvisninger

Paul Diderichsen (1968): *Sprogsyn og sproglig opdragelse*.

Anne Duekilde (1974): «Brugsbetegnelserne i Ordbog over det danske Sprog». *Danske Studier*, s. 18—54.

Erik Hansen (1975): «Den hemmelige præmis. Argumenter og skinargumenter i sprogrigtighedsspørgsmål». *Analysen af sprogbrug: Argumentation*. Redaktion: Klaus Kjøller, s. 88—102.

Lars Henriksen (1976): «Om rigtighed i sproget». *Meddelelser fra Dansk lærerforeningen 1976:1*, s. 8—22.

Poul Lindegård Hjorth (1970): *Vejledning i brug af Ordbog over det danske Sprog.*

J. N. Madvig (1857): «Om de grammatikalske Betegnelser (Formers) Tilblivelse og Væsen, andet og sidste Stykke». *Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Fest den 6te October 1857.*

Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden, Nordmål

Av Ståle Løland

På sesjonen i Reykjavik 27. februar—2. mars 1990 sluttet Nordisk råd seg til et forslag til handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990—1995. Forslaget er utarbeidet av en arbeidsgruppe med en representant fra Nordisk språksekretariat, en fra Nordiska språk- og informationscentret og en fra Nordspråk, samarbeidsorganet mellom morsmåslærerforeningene og foreningene for lærere som underviser i nordiske språk som fremmedspråk. Arbeidsutvalget og styret i Nordisk språksekretariat har behandlet forslaget, og det har vært sendt ut på høring til om lag 180 instanser i alle de nordiske landene og til berørte nordiske organer.

Prioriterte områder

Handlingsprogrammet foreslår en rekke tiltak som tar sikte på å styrke språkforståelsen og språkfelleskapet i Norden. De prioriterte områdene er:

- faste etterutdanningskurs for morsmåslærere og lærere som underviser i nordiske nabospråk som fremmedspråk
- utvikling og utgivelse av aktuelt og engasjerende undervisningsmateriale
- faste kurs for lærerutdannere
- forskning om språkforståelse i Norden
- utvekslingsreiser for grunnskolen og den videregående skolen (gymnaset)
- ordbøker og ordlister
- tolkning

Etter forslaget vil handlingsprogrammet bli gjennomført innenfor en ramme av 2,8 millioner danske kroner per år, det vil si 14 millioner kroner over en femårsperiode.

To former for språkforståelse

I innledningen til handlingsprogrammet blir det fastslått at den nordiske språkforståelsen er av grunnleggende betydning for samarbeidet og samhörigheten i Norden. Internasjonaliseringen og den europeiske integrasjonen gjør det nordiske språkfelleskapet enda viktigere enn før.

Det er snakk om to former for språkforståelse: forståelsen mellom dem som har dansk, norsk eller svensk som morsmål, og den forståelse som baseres på opplæring i ett av disse språkene som fremmedspråk. Den første gruppen utgjør ca. 18 millioner mennesker, den siste ca. 5 millioner. Handlingsprogrammet understreker at det er viktig å ta hensyn til begge disse formene for språkforståelse når en planlegger tiltak for å bedre språkforståelsen i Norden.

Utviklingen av språkforståelsen

Handlingsprogrammet refererer et par undersøkelser som kan gi et inntrykk av hvordan det står til med den nordiske språkforståelsen. I begynnelsen av 1970-årene undersøkte Øyvind Maurud grannespråksforståelsen hos ca. 500 mannlige 19-åringer (rekrutter) i Danmark, Norge og Sverige (Maurud: Nabospråksforståelse i Skandinavia, Nordisk utredningsserie 1976:13). Noen av resultatene han kom fram til, kan settes opp slik:

Forståelse av talespråk i prosent

	Norsk	Dansk	Svensk	Gjennomsnittlig grannespråksforståelse
Norske rekrutter forstår	—	73 %	88 %	81 %
Danske rekrutter forstår	69 %	—	49 %	58 %
Svenske rekrutter forstår	48 %	23 %	—	36 %

Når det gjelder forståelsen av skriftspråket, er den gjennomgående noe bedre enn forståelsen av talespråket. Forhol-

det mellom språkene er ellers stort sett den samme som for høreforståelsen.

Vi har ikke forskningsresultater som med sikkerhet kan fastslå om språkforståelsen i Norden har blitt bedre eller dårligere de siste årene. Men det har nylig kommet en forskningsrapport som kan tyde på at i hvert fall forståelsen mellom dansk og svensk har blitt dårligere (Ulla Börestam: Dansk-svensk språkgemenskap på undantag. FUMS nr. 137 1987.) I sammenfatningen av rapporten (s. 60) heter det blant annet:

«Detta innebär sannolikt att vi i framtiden får se den nordiska språkgemenskapen inskränkas, och redan nu kan konstateras att den nog egentligen bara omfattar södra Sverige».

På denne bakgrunnen framhever handlingsprogrammet at forståelsesvanskene mellom dansk, norsk og svensk på lengre sikt er en alvorlig trussel mot det nordiske språkfelleskapet.

De som har finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk eller samisk som morsmål, må lære seg dansk, norsk eller svensk som fremmedspråk for å kunne delta i det nordiske språkfelleskapet. Dette er naturligvis vanskelig og krever en stor innsats.

Nedenfor gjengir vi de viktigste delene av handlingsprogrammet:

Handlingsprogram for sprogligt samarbejde i Norden 1990—1995 — NORDMÅL

Initiativer

De berørte Ministerråds-organer udpeges som ansvarlige for de nedennævnte initiativer, og det pålægges dem at fremkomme med anvisninger på hvilke foranstaltninger der skal/kan gennemføres, hvordan og hvornår de kan gennemføres, hvad det koster, og hvordan det skal finansieres. Dette skal ske senest *den 1. oktober 1990*.

Skole og voksenuddannelse

Fagtraditioner, læreplaner, pensum- og eksamenskrav, læremidler, efteruddannelses tilbud og efteruddannelsesvilkår i almindelighed er så forskellige i de nordiske lande at en *fremtidig indsats for øget sprogforståelse i de nordiske lande nødvendigvis må ske på fire niveauer:*

- 1) *et fællesnordisk niveau*
- 2) *et nationalt niveau*
- 3) *et amts/fylke/läns-niveau*
- 4) *et kommunalt niveau*

Forskellene mellem skolesystemerne i de nordiske lande betyder således, at en øget indsats for en forbedret sprogforståelse i Norden ikke kun er et fællesnordisk anliggende. Der må også tages nationale initiativer med udgangspunkt i det enkelte lands særlige behov og problemer.

Orientering om og undervisning i de øvrige sprog i Norden
Nabosprogsundervisningen og undervisningen i dansk, norsk og svensk som fremmedsprog bør styrkes. Samtidig bør orientering om de ikke-skandinaviske sprog i Norden indgå som en obligatorisk del af undervisningen i grundskolen. Endvidere bør undervisningen i finsk og islandsk som fremmedsprog effektiviseres i skoleundervisningen. Det er også vigtigt at arbejdet med Norden og nordiske forhold ikke er modersmålsfagets og det skandinaviske fremmedsprogs ansvarsområde alene. En lang række fag (eksempelvis historie, biologi, geografi og samfundskundskab) kunne med fordel inddrages i dette arbejde. I denne sammenhæng skal der opmuntres til udgivelse af undervisningsmaterialer med et nordisk perspektiv.

Ansvarligt organ: Nationale organer

Elektroniske medier

Børn og unge er i dag langt mere fortrolige med de elektroniske medier end voksengenerationen. Av-materiale (dias, video og edb) vil kunne udvikles såvel til grundskolen som til

det gymnasiale niveau, specielt med henblik på at skærpe elevernes interesse for og engagement i Norden som sprogligt og kulturelt område: faktaudsendelser, film, tv-spil, edb-spil og -programmer etc., som tager udgangspunkt i de unges hverdag og interesseområder.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde
Styringsgruppen for nordisk kultur- og massemediesamarbejde

Læremidler

I undervisningen i nabosprog som fremmedsprog er der behov for supplerende materiale omhandlende nordiske forhold og sprog i Norden (fx lydbånd, dias-serier, data- og videoprogrammer). Der skal udarbejdes internordisk materiale med kommunikative strategier som omfatter forskellige hverdagsituationer. Materialepakken skal indeholde tekster, lydbånd og videobånd. Et sådant materiale vil kunne anvendes i alle skoleformer og på alle uddannelsesniveauer. Inden for modersmålsundervisningen er der alvorlig mangel på læremidler. Der skal gives støtte til udarbejdelse af såvel aktuelle som historisk anlagte antologier med tilhørende av-materiale.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde

NORDSPRÅK

Efteruddannelse

Det er vigtigt at lærerne i grundskolen tilbydes kurser som kan stimulere interessen for sprog i Norden, nordisk litteratur, kultur og samfundsforhold. Sådanne kurser bør tilrettelægges så de ikke blot rettes mod modersmålslærere, men også mod lærere som underviser i andre fag, hvor det nordiske perspektiv traditionelt ikke har været højt prioriteret.

Fremmedsproglærerne skal også have lejlighed til at mødes jævnligt for at drøfte faglige og pædagogiske spørgsmål. Støtte til bilateral kursusvirksomhed vil fremme undervisningen i nabosprog som fremmedsprog.

Også modersmålslærerne skal have tilbudt kurser/efterud-

dannelse med henblik på at øge interessen for og kendskabet til de nordiske landes sprog, kultur, litteratur og samfundsforhold. I dag optræder der i læreplanerne krav om undervisning i de øvrige nordiske landes sprog og litteratur, men lærerne får stort set ingen efteruddannelse og ajourføring af deres kompetence. En væsentlig forudsætning for opprioritering af de nordiske landes sprog, litteratur og kultur i skolen er kompetente, engagerede lærere.

De bilaterale kurser tilrettelægges således at der på skift afholdes kurser mellem to lande, og således at hele Norden over en årrække dækkes ind.

Ansvarlige organer: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde
Nordisk språksekretariat
Nordiska språk- och informationscentret
NORDSPRÅK

Andre foranstaltninger

Læremiddelcentralerne i Norden

Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde bør tage initiativ til at der etableres et samarbejde mellem læremiddelcentralerne i Norden med henblik på at øge mulighederne for udveksling af undervisningsmateriale til alle skoleformer i de nordiske lande.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde.

Erhvervsuddannelserne

Hvad angår øget sprogforståelse inden for erhvervsuddannelserne skal styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde kunne drage nytte af det udredningsarbejde, som er blevet gennemført på området med henblik på at få klarlagt, hvorledes og i hvilke fag undervisning i nordisk stof kan styrkes i erhvervsuddannelserne.

Det er specielt vigtigt at klarlægge behovet for efteruddannelse af lærere og for undervisningsmaterialer. I det videre arbejde med netværkstanken og øget mobilitet for de uddannelsessøgende i Norden bør erhvervsuddannelserne inddrages.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde

Voksenuddannelse

Folkeshøjskolerne og voksenuddannelsesinstitutionerne har gode muligheder for at intensivere arbejdet med nordiske spørgsmål — såvel almenkulturelle som inden for det samfundsmæssige område. Hertil kommer at disse uddannelser, på grund af mindre stramme fagplaner i forhold til det almindelige uddannelsessystem, i stor udstrækning selv, og lokalt, kan definere i hvor høj grad der skal anlægges et nordisk perspektiv i undervisningen.

Forudsætningen for at der på voksenundervisningsområdet kan ske en intensivering af arbejdet med sprog i Norden, nordisk litteratur, kultur og samfundsforhold er imidlertid for det første at information om det nordiske samarbejde og tilgængeligt undervisningsmateriale (såvel tekster som avmateriale) forbedres inden for disse uddannelsesområder. I den sammenhæng skal det vurderes i hvilket omfang det vil virke stimulerende med diverse udvekslingsordninger og venskabsforeninger samt udgivelse af særligt undervisningsmateriale tilrettelagt specielt til voksne med udgangspunkt i de voksnes erfaringer og interesser.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for folkeoplysning og voksenundervisning

Høiere utdanning

Universiteter/lærerhøyskoler

De nordiske lektorene spiller en viktig rolle som formidlere av kunnskap om språk, kultur og samfunnsforhold i de nordiske landene. Det er derfor særlig bekymringsfullt å se den økende tendensen til å nedprioritere og nedlegge nordiske lektorstillinger ved universitetene. *Faste lektorater er en forutsetning for å opprettholde et faglig forsvarlig tilbud i grannespråk ved universiteter.*

De nordiske lektorstillingene ved universitetene bør sikres. Dette kan skje ved en nordisk avtale som gäranterer et minste-

mål av stillingsnormeringer, uavhengig av svingninger i studenttilgangen og endringer i institusjonenes budsjetter. Slike avtaler er inngått med mange ikke-nordiske land. Tilsvarende ordninger bør også opprettes for høyskoler som har undervisning og forskning i språkene i Norden på universitets- og høyskolenivå.

Studentene ved institusjoner som underviser i de nordiske landenes språk og litteratur, bør gjennomgå obligatoriske kurs i de nordiske landenes språk og litteratur med undervisere på vedkommende språk. Kursene bør avsluttes med eksamen. De nordiske sommerkursene i språk og litteratur for studenter ved universitetene skal fortsette.

Ansvarlig organ: Styringsgruppen for høyere utdanning
Nasjonale organer/universiteter

Lærerstuderende

Forholdene bør tilrettelægges således at de seminariestuderende (lærerstudentene) i de nordiske lande kan få kurser i nabolandenes sprog, litteratur og kultur. Disse kurser bør finansieres nasjonalt og eventuelt med støtte fra de bilaterale fonde, og de bør være tilpasset behovene i de enkelte lande.

Læreruddannelse

Der skal iværksettes kursusrvirksomhet for læreruddannere (nabosprogsundervisning og undervisning i nabosprog som fremmedsprog). Disse initiativer skal styrke lærernes grunnuddannelse og almene kompetence i de nordiske landes sprog og i nordisk litteratur og kultur.

Ansvarlig organ: Nordisk språksekretariat
Nordiska språk- och informationscentret
Nasjonale organer

Forskning

Tiltak for å bedre språkforståelsen i Norden skal bygge på faktiske kunnskaper og ikke på mer eller mindre løse antakelser, slik tilfellet ofte har vært. Forskning skal derfor være et satsingsområde i framtiden.

Det er særlig viktig å bedre kunnskapen om det nordiske språkfelleskapet gjennom studier av nordisk kommunikasjon i autentiske situasjoner. Her gir nordiske møter, kurs og konferanser gode muligheter. Ved å studere kommunikasjonen på slike møter kan en få kartlagt hvordan språkforståelsen fungerer på ulike nivåer og samfunnsområder.

Forskning om språkforståelsen i Norden som gjennomføres ved universiteter og forskningsinstitusjoner skal styrkes.

Ansvarlig organ: Nordisk språksekretariat

Nasjonale organer

Kultur og medier

Almen kultur

Med henblik på at øge skoleungdommens interesse for forskjellige sider af kulturlivet i Norden skal der etableres et samarbejde mellem Ministerrådets organer for det kunstneriske samarbejde og de nationale undervisningssektorer med det formål at få præsenteret *nordisk kunst i skolerne*. Et sådant projekt kunne omfatte

- vandredstillinger (maleri, foto, grafik, kunsthåndværk m.v.)
- teaterbesøg i skolen til fællesforestillinger
- musik i skolen (enkeltpersoner, mindre ensembler m.v.)
- nordiske forfattere

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde

Nordisk Ministerråds kunstkomitéer

Medier

De unge skal i skolen præsenteres for et alternativ til udenlandske film og videoer. Der skal sættes på at udvikle et fællesnordisk initiativ på av/videoområdet med henblik på distribution af undervisningsvideoer med tilhørende fagligt-didaktisk materiale (nordiske spillefilm, tv-teater-opførelser, kortfilm m.v. i skolen).

Der bør i den sammenhæng arbejdes aktivt for at få fjernet de mange hindringer, som i dag, til stor skade for den nordiske sprogforståelse, eksisterer for distribution af nordiske radio- og tv-programmer til skolesektoren og af børne- og ungdomsfilm generelt, og endelig bør der gøres en aktiv indsats for at tv-programmer fra de andre nordiske lande tekstes på det skandinaviske originalsprog. Den nye nordiske film- og tv-fond som skal oprettes fra 1. januar 1990 kan blive et vigtigt instrument i denne sammenhæng.

Endvidere bør Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde nedsætte en arbejdsgruppe med det formål at fastlægge mere formaliserede rammer for samarbejde mellem de nordiske lande vedr. udvikling og produktion af undervisningsprogrammer, samproduktionsopgaver m.v. i skolen.

I Kulturhandlingsplanen omtales flere steder de unges medieforbrug og internationaliseringen av kulturlivet i Norden. Det er af stor betydning at denne problematik finder vej til skolen. Der skal afholdes konferencer om de unge og medierne — medieforbruget, medievaner og skolens opgave i et mediasamfund set i et nordisk perspektiv. Konferencerne skal munde ud i forslag til konkrete faglige og pædagogiske initiativer såvel i grundskolen som i den videregående skole. NORDSPRÅK og de nordiske samarbejdsorganer vil gennem blade og tidsskrifter kunne medvirke til at skærpe opmærksomheden på disse spørgsmål.

Ansvarligt organ: Styringsgruppen for nordisk skolesamarbejde

Styringsgruppen for nordisk kultur- og massemediesamarbejde

Tolkning och översättning

Tolkning inom ramen för det nordiska samarbetet bör i tillägg till finska gälla även isländska. Inom fortbildnings- och informationsverksamhet bör man ta hänsyn till fortsatt behov av tolkning i det nordiska samarbetet.

Tolkning och översättning i nordiskt samarbete bör gälla de fem språk som berörs av den nordiska språkkonventionen. Närmast gäller det insatser för att underlätta användningen

av finska och isländska i nordiskt samarbete, i synnerhet i kontakterna med politiker, förtroendevalda och allmänheten, så väl vid nordiska institutioner som vid möten, konferenser, seminarier etc.

Vid alla nordiska institutioner och inom ramen för alle nordiska projekt som riktas till allmänheten bör reserveras speciella *permanent medel för tolkning och översättning* till och från finska/isländska. Vid behov är det angeläget att vid större nordiska institutioner ha en eller flera tolk- och översättartjänster. En tilläggstjänst bör inrättas vid Nordiska ministerrådets sekretariat.

Speciella åtgärder bör vidtas för att inleda relevant fortbildning av tolkar och informationsverksamhet om nordisk tolkning. Vid Nordiska språk- och informationscentret (Helsingfors) bör etableras en *tolkkonsulenttjänst. Tolkkonsulenten skall planera, administrera och förverkliga tolkfortbildningen (konsekutiv; simultan) och utgivningen av relevant utbildnings- och informationsmaterial som avser tolkning.*

Fortbildning av tolkar

Fortbildningen av nordiska tolkar bör utvidgas. En fast kurs per år (minst 5 dagar, högst 12) för såväl finska som isländska deltagare bör arrangeras i anslutning till någon nordisk konferens. I kursprogrammet skall även ingå föreläsningar om nordiskt samarbete och om den nordiska språkkonventionen. Kursen planeras av Nordiska språk- och informationscentrets nordiska tolkreferensgrupp i samarbete med relevanta tolkutbildningsinstitutioner i Norden.

Material om tolkning

Informationsmaterial bör utarbetas och produceras för nordiska och nationella myndigheter samt övriga tolkanvändare. Material utarbetas om:

- a) *kontakttolkning* (den nordiska språkkonventionen)
- b) *kongresstolkning* (simultantolkning på nordiska kongresser)

Ett informationsblad, «Att förstå varandra på nordiska möten» — information om tolkning och kommunikation — bör planeras och produceras för föreläsare, konferensdeltagare, utskottsledamöter etc.

En förteckning över tillgängliga tolkar mellan nordiska språk på nordisk, nationell och regional nivå bör sammanställas och publiceras. I katalogen bör ingå uppgifter om tolkarnas utbildningsbakgrund, specialområden, tolkningserfarenhet, tidigare arbetsuppgifter etc.

Utbildningsmaterial för nordiska tolkar inom socialförvaltningen, sjukvården, rättsväsendet, etc. bör utarbetas och produceras — materialet bör utarbetas främst med tanke på tolken som förmedlare mellan individ och myndighet (den nordiska språkkonventionen, konsekutiv tolkning, etiska frågor etc.).

Utbildningsmaterial om konferenstolkning (simultantolkning som process, förberedelser inför tolkningsuppdrag, tekniska instruktioner etc.)

Ansvarigt organ: Nordiska språk- och informationscentret

Terminologi och fackspråk

Språkförståelsen i Norden är först och främst beroende av att allmänspråket fungerar som kommunikationsmedel nordbor emellan. Men utvecklingen av allmänspråket sker till stor del genom att nya ord och uttryck tas upp från fackspråk. Det är därför viktigt att arbeta för bästa möjliga harmonisering av terminologi, särskilt inom fackområden som berör många människor: datateknik, utbildning, handel, ekonomi, turism, arbetsliv, miljövård osv. Ett sätt att åstadkomma detta är att arrangera nordiska konferenser där fackfolk, språkvetare och journalister träffas för att diskutera sådana språkliga frågor.

Ordböcker

Även om det finns en del internordiska ordböcker, är många av dem föråldrade eller föga ändamålsenliga av andra orsaker, och det saknas också ordböcker mellan flera av språken.

Goda ordböcker är en nödvändig förutsättning för seriös språklig kommunikation. Vid osäkerhet eller oenighet måste man ha tillgång till goda ordböcker för att kunna avgöra vad ord betyder och uttryck står för. Även i det nordiska samarbetet behövs ordböcker, både mellan de skandinaviska och de icke-skandinaviska språken och de skandinaviska språken sinsemellan. Vissa sådana goda ordböcker finns, andra är föråldrade eller i övrigt bristfälliga och mellan vissa språk saknas de helt.

Inom Nordiska språksekretariatet bör en arbetsgrupp tillsättas med följande uppdrag:

1. Att på grundval av den översikt över existerande ordböcker som presenterats i språksekretariatet 1988 och ny inventering av relevanta pågående ordboksprojekt utreda och värdera de återstående behoven av gedigna ordböcker mellan allmänspråken i Norden. (Gruppen förutsätts ha kontakt med fackspråksorganen, men terminologifrågor är inte gruppens primära uppgift.)
2. Att ge förslag på hur kommande nordiskt ordboksarbete bäst skulle kunna organiseras och finansieras. Man bör alltså beakta vilka vinster som kan göras i tid och arbete genom samordning, såsom upprättande av gemensamma databaser etc. Den primära inriktningen skulle vara ordböcker mellan språken i Norden, men på längre sikt kunde även gemensamma ordboksprojekt mellan språk i Norden och språk från mera fjärran länder bli aktuella.

Ansvarigt organ: Nordisk språksekretariat

Øget mobilitet i Norden

At øge den nordiske sprogforståelse og at øge den nordiske fællesskabsfølelse, specielt blandt ungdommen, er på den ene side at prioritere skolesektoren med udvikling af engagerende og tidssvarende undervisningsmaterialer. På den anden side er det at skabe mulighed for at unge i Norden kan komme i *kontakt med hinanden*, udveksle interesser, erfaringer og viden og knytte venskaber på tværs af grænserne.

I det følgende beskrives en række igangværende initiativer som hver for sig og samlet imødekommer behovet for øget

mobilitet mellem de nordiske lande. Endvidere foreslås nye initiativer, og der gives en række rekommandationer til nordiske og nationale institutioner og myndigheder.

Igangværende initiativer

a) Nordisk film- og TV-fond

En ny nordisk filmfond, som skal oprettes fra 1. januar 1990, vil kunne få stor betydning for det sproglige samarbejde i Norden, både hvad angår sproglig kompetence og formidling af de nordiske landes kulturer og traditioner.

b) JUREK

Et af formålene med *Handlingsplan for nordisk kulturelt samarbejde* er at etablere et nordisk uddannelsesfællesskab. Ministerrådet har nedsat et arbejdsudvalg som skal tilrettelægge arbejdet på en overenskomst om nordisk uddannelsesfællesskab som skal fjerne juridiske og økonomiske hindringer for at andre nordiske landes borgere kan optages på kompetencegivende uddannelsesinstitutioner (JUREK-projektet). En vigtig motivation for det nordiske sprogfællesskab er mobilitet mellem de nordiske lande. JUREK-projektet kan lægge grunden til endnu større mobilitet i Norden og dermed også til øget sprogligt samarbejde i Norden.

c) NORDPLUS

NORDPLUS-programmet har allerede medvirket til at skærpe interesse for og engagement i nordiske forhold blandt studerende i de nordiske lande. Stipendierne, NORDPLUS-junior, kan også søges af studerende ved almene erhvervsrettede uddannelser på gymnasieniveau.

d) Nordjobb

Nordjobb-udvekslingsprogrammet giver de unge en enestående mulighed for at knytte personlige kontakter i de nordiske lande og at få indsigt i samfunds- og arbejdsmarkedsforhold, kultur og livsformer i Norden.

Forslag til nye initiativer

a) Frirejseordning

En afgørende forudsætning for øget mobilitet blandt de unge i Norden er at der både nationalt og på fællesnordisk plan arbejdes for at der etableres en frirejseordning i bestemte perioder og i forbindelse med afvikling af bestemte aktiviteter. En sådan ordning kan kun komme i stand gennem aktiv medvirken af de nationale transportselskaber.

b) Udvekslingsrejser

I *grundskolen* kan mobiliteten øges ved at mulighederne for udvekslingsrejser mellem skoleklasser forbedres. På tilsvarende måde for de *16—19-åriges uddannelser*.

Generelt gælder det at rejser i Norden er uforholdsmæssigt dyre sammenlignet med rejser mod fjernere mål, og det bør derfor undersøges om det vil være muligt at fravige internationale regler for fly-, båd- og togrejser ved lærer- og elevudvekslinger. De nationale myndigheder opfordres til som et minimum at arbejde for at nordiske udvekslingsrejser for lærere og elever behandles som indenrigsrejser i de respektive lande.

c) Stipendieordninger

Der bør arbejdes med at udbygge den eksisterende ordning vedrørende nordisk tjenestemandsudveksling, således at den kommer til at omfatte lærere på alle niveauer — fra børnehavelærere til universitetslærere — i alle de nordiske lande. Gennem etablering af en ordning med rejse- og opholdsstipendium samt tjenestefrihed med løn vil det være muligt at skabe grundlag for en øget mobilitet mellem de nordiske lande på lærerniveau. En sådan ordning bør også omfatte tolke og tolkeuddannelserne.

Personlig kontakt

Den personlige kontakt er af afgørende betydning for engagement i et andet lands befolkning, sprog og kultur. Elev-/klasseudvekslinger bør opprioriteres, således at eleverne i de nordiske lande lettere end i dag får mulighed for at besøge hinanden klassevis.

Ansvarligt organ: Foreningerne Norden

Sprogkonsulentstilling i Island

Ministerrådet vil overveje om der i Island skal oprettes en ny stilling som pædagogisk konsulent ved Nordens Hus i Reykjavik. En sådan konsulents opgave skulle primært være at støtte udbygningen af undervisningen i de nordiske landes sprog, kultur, litteratur og samfundsforhold med speciel vægt på undervisningen i nabosprog som fremmedsprog i Island.

Derudover ville det være en vigtig opgave for konsulenten at formidle kundskab om det islandske sprog og Islands kultur, litteratur og samfundsforhold til det øvrige Norden — først og fremmest til undervisningssektoren.

Språksamarbeidets organisering og finansiering

Iverksettelsen av *NORDMÅL, handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990—1995* og koordineringen av språksamarbeidet ivaretas av Embetsmannskomiteén for nordisk kulturelt samarbeid. Vedkommende organ innenfor det nordiske samarbeidet får i oppdrag å legge fram forslag om planlagte tiltak. Planene skal foreligge innen 1. oktober 1990. En av konsulentene i Ministerrådets sekretariat skal være ansvarlig for det språklige samarbeidet i Norden.

Midler til det språklige samarbeidet i Norden skal bevilges over en fast post på Ministerrådets budsjett.

I 1995 skal *NORDMÅL, handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden*, evalueres.

Dansk og norsk

Et indlæg ved det dansk-norske seminar på Schæffergården i anledning af Eidsvoll-forfatningens 175-års jubilæum

Af Jørn Lund

Konferencens emne er begreberne 'brud' og 'kontinuitet' i det dansk-norske forhold, og det forekommer mig at være en god ide at placere indlægget om sproget på overgangen mellem de to temaer. Jeg skal i mit bidrag forsøge at vise, at der er dækning for begge ordene, og at man i Norge har udviklet en sprogkultur, der er ganske anderledes end den danske.

De store linjer

Norge fik tidligere end Danmark et nationalt skriftsprog, formentlig fordi den kristne kultur og med den det latinske alfabet kom vestfra, fra England, og på de britiske øer havde man set, at det latinske alfabet kunne anvendes på germanske sprog. Danmark fik de nye strømninger sydfra, og her blev modersmålet i ringere grad brugt i skrift. Det anslås, at der udvikledes et norrønt skriftsprog på norsk grund i anden halvdel af 1000-tallet. Stabiliseringen af et norsk skriftsprog blev bragt i fare af, at flere byer, Trondheim, Bergen og Oslo, på skift blev administrative centre, og den sorte død midt i 1300-tallet gjorde indhug blandt de skrivekyndige. Det var altså et skriftsprogligt svækket Norge, der i 1380 gik i union med Danmark.

Man må regne med, at den dialektale spredning i de nordiske lande blev større i løbet af de første århundreder i unionstriden, at forskellene inden for det nordiske sprogområde altså har været maksimale i 1500-, 1600- og 1700-tallet. Nordens net af dialektgrænser blev mere og mere fintmasket for først i de sidste to århundreder igen at blive mere grovmasket, navnlig i Danmark og Sverige.

En norsk kollega har kaldt de 434 år i union med Danmark for en parentes i norsk historie; det kan man kalde en parentes af dimensioner. Vi skal i det følgende navnlig beskæftige os med hvad der ledte op til og fulgte efter den højre parentes, men som optakt til en nærmere behandling af de sproglige aspekter kan vi måske, for at sætte de sidste 175 år i perspektiv, begynde med at se på de fælles sproglige vilkår, de to lande havde inden for parentesens rammer. Og fælles for os er, at vi i perioder blev administreret på ikke-nordiske sprog, og at de fælles monarker kun i begrænset omfang talte dansk (Lund, 1974).

Christian I talte plattysk og blev aldrig fortrolig med dansk. Hans var tosproget: plattysk/dansk.

Christian II beherskede og foretrak dansk.

Frederik I talte først og fremmest dansk.

Christian III talte plattysk og højtysk. Forstod kun med besvær dansk.

Frederik II lærte sig dansk, men blandede det ofte sammen med plattysk.

Christian IV talte og skrev helst og bedst dansk.

Frederik III foretrak tysk, men kunne også dansk.

Christian V indførte højtysk som officielt hofsprog.

Frederik IV, Christian VI, Frederik V og Christian VII havde tysk som modermål, dansk måtte indlæres senere.

Det var den indflydelsesrige rådgiver og læge Friedrich Struensees fald, der satte skel, og oversigten slutter da også med Chr. VII. Hans regimente førte til en direkte antitysk indstilling, og kort efter hans fald gennemførtes den såkaldte indfødsret i Danmark.

Senere er det for de fleste selvstændige nationer blevet et uomgængeligt krav, at embedsmændene behersker landets sprog.

Norsk i Danmark

Man var i unionstidens København vant til at høre mange slags dansk. Fiskerne fra Øresundskysten talte ganske ander-

ledes end bønderne fra Lyngby og Valby, studenterne på universitetet må have haft mærkbar og meget forskelligartet dialektbaggrund — nogle kom fra Nordjylland, nogle fra Bornholm — og nogle fra Norge. De sidste har ikke været så påfaldende som en norsk student i København i dag. Den sidste vil i almindelighed blive opfattet som svensker — men det er en anden historie.

Der er heller ikke mange, der tilsyneladende har hæftet sig særlig ved Holbergs norsksproglige baggrund, selv om den uden tvivl har været mærkbar gennem hele hans liv.

I slutningen af 1700-tallet er de norske nok i højere grad blevet betragtet som en enklave, som en gruppe man lagde særlig mærke til, og det skyldtes næppe sproget, men det styrkede sammenhold blandt de norske. De norske har i stigende grad villet hævde deres særpræg, og derved er de kommet til at adskille sig fra de andre sproggrupper i byen. De sjællandske bondemål eller jyske dialekttræk er ikke på samme måde fortolket som udtryk for hævdelser af regional selvbevidsthed — af gode grunde, for der var næppe tale om noget sådant inden for Danmarks eget område.

Det er netop de norskes stolthed, man har fået øje og øre for i årtierne omkring år 1800.

Som eksempel kan jeg tage Oehlenschlägers brevveksling med Kamma Rahbek. I 1805 skriver digteren i overgivent lune et langt digt til hende. Det handler om en fælles bekendt, Lyder Sagen, af norsk oprindelse og med norske synspunkter. Han er i dialog med en dansk, formen er duetten. Jeg citerer lidt derfra:

Dansken:

O siig han mig min kiere Faer
Da Landet ham dog ei gefalder
Hvi slænger han da, som en Nar
Her bort sin gyldne Ungdoms Alder?

Sagen:

Du gode Gud, hvad skal jeg giøre?
Hav Medynk med den norske Mand
Som ikke kan i Slæde kiøre,
men som er Træl i fremmed Land.

Dansken:

Hvi bryder han da ei sin Lænke
Og reiser hurtig bort paa Stund.
Deri kan ingen ham fortænke,
Men hyl ei som en Lænkehund.

Sagen:

Jeg hylér i en Elegi
Det Hyl kan I mig dog tillade.
Er aldrig der saa lidt deri,
Saa kan det Jer dog aldrig skade.

Dansken:

Det skader alt som ey er Gavn
Thi skynd sig hurtig som jeg siger
og reis fra Danmarks Kiöbenhavn
til Bergens smukke Kiælderpiger.

Senere følger bl.a. følgende udbrud fra Sagen:

Blandt disse tvære Bönder kan
Man ikke megen glæde borge
Ak var jeg i mit Födeland!
Ak gode Gud! (peger over Slagterens Huus)
Der lægger Norge.

(— — —)

I Norges Skiöd en Hytte laae
Ved Siden af en Klippe
Des Væg var Leer dens Tag var Straae
Der drak de af en Strippe.
Dens Eier spiste daglig Torsk.
Dog var han glad thi han var norsk.

Oehlenschläger fik tidlig anledning til at gøre sig tanker om nordmænd. På Efterslægtsselskabets skole havde han to norske lærere, som han var meget glad for, Storm og Dich-

mann, og i hans erindringer vrimler det med norske; hver gangen myten om de norskes stolthed kan bekræftes, nævnes det. De mange generte og lunkne nordmænd, der sikkert også har været omkring ham, kalder ikke på særlige bemærkninger.

Skuespilleren Michael Rosing havde i Oehlenschläger en varm beundrer, og hans position på teatret var stor. Teaterhistorikere har påstået, at han varigt har påvirket dansk diktion — men her stiller jeg mig nu skeptisk. For i 1800-tallet blev norsk næppe opfattet som et særlig eftertragtelsesværdigt sprog. Der er adskillige udsagn om, at det af danske har været opfattet som brutalt, hårdt og stødende — og særlig intens blev modviljen, da spirerne til udviklingen af et selvstændigt norsk skriftsprog viste sig.

Fastholdelsen af norske særtræk blev nemlig fortolket som en provokation over for dannelsen. Grundtvig, der senere skulle revidere sin opfattelse, skrev i Dannevirke 1816:

«Hvad Norddværgene forresten vil vinde ved at radbrække det danske Sprog, maa vel Nordmændene vide, siden de taale det Uvæsen, men at det hverken bliver Aand eller Mæle skal jeg dog svare for.»

Om Wergelands 'Skabelsen, Mennesket og Messias' skrev P. A. Heiberg, at det tilsyneladende var skrevet «i et af de Østerlandske Sprog, som jeg ikke forstaar, og som jeg følgelig ikke kan læse.»

Selv den rummelige og vidtspændende H. C. Ørsted havde sine forbehold; som nordisk sindet internationalist måtte han med bekymring se på tendenserne til yderligere differentiering inden for Skandinavien. For ham var det vigtigere at udbygge det fælles end at hævde den sproglige suverænitæt, og han fandt, at særnorske gloser forlenede teksterne med en «raa Tone».

Man kan måske forstå kritikken, så længe den holder sig til terminologi. Her kan der være gode argumenter for at holde igen på nationale særegenheder. Og naturvidenskabelig terminologi var af gode grunde et hovedanliggende for Ørsted.

Men digtningen havde også hans store interesse, humanistisk orienteret som han var. Og på dette felt skulle han have

gjort sig klart, at det måtte være et problem for norske forfattere at skulle udtrykke sig på et skriftsprog, der ikke afspejlede deres egen baggrund.

Det indre sprog

Sproget bruges jo nemlig til andet end kortlægning af virkeligheden og udveksling af informationer. Forbindelsen til det indre sprog er af afgørende betydning, ikke mindst for kunstnere.

Med det indre sprog tænkes der på det vækstlag af impulser og associationer, der knytter sig til de ord, vi bruger, som på én gang giver sproget dynamik og farve, som giver os ideer og udtryksløst. Dette vækstlag bag ordene skal sproget have at nærme sig af, hvis det skal tjene os ordentlig og ikke bare tyrannisere os. Sproget skal kunne formidle andet end det praktiske hverdagslivs informationer. Et sprog behandler ikke data, som en computer kan gøre; så er det et endimensionalt og uproductivt udtryksmiddel.

Sprogets indre marked er præget af vores erfaringer, da vi voksede op, og selv en sikker beherskelse af et senere erhvervet sprog kan ikke hamle op med det, vi oplever — og præsterer — med modersmålet. Derfor måtte spørgsmålet om det norske sprogs vilkår — for dem der var vokset op med det — blive et centralt sprogpsykologisk anliggende.

Det er også vigtigt i et kultur-, materialhistorisk perspektiv, fordi sproget simpelt hen genspejler, hvad man har haft brug for at betegne. Man ser gennem sproget det net, en gruppe mennesker med fælles livsvilkår har lagt ned over virkeligheden. Og der var nogle huller i det danske semantiske net — når norske skulle beskrive deres livsvilkår. Det er ikke tilfældigt, at betegnelser for norske naturforhold og dyr blev avantgarden i fornorskningens processen. Her måtte fx Asbjørnsen og Moe, udgiverne og Norske folkeeventyr (1841—44), finde mangler i det danske ordstof.

Mangel på helt ideelle udtryksmuligheder for norske i det danske sprog kan findes overalt, men røber sig almindeligvis mere diskret, hvor det drejer sig om nærtbeslægtede sprog. Men det blev tydeligt for norske forfattere under na-

tionalromantikken, at et sprog er ikke bare en brugsgenstand eller et redskab, det er et historisk og samtidshistorisk spejl, og hvis man tvinges til at iføre sig fremmede klæder, bliver man let fremmed for sig selv og kan til sidst ikke genkende sit spejlbillede.

I dag, hvor vi bruger andre ord, er det anerkendt, at sprog hører sammen med identitet. Den forståelse opnåede nordmænd tidligere end danskerne — og den fastholdte lidenskab i sprogdebatten har netop som baggrund, at sprog for en nordmand hænger sammen med både personlig, regional og national identitet. Danskerne bruger bare sproget.

Men sprogspørgsmålet drejer sig ikke kun om personlig identitet og behovet for at udvikle et adækvat udtryksmiddel; den nationale suverænitet skulle hævdes, også gennem sproget. En bevægelse i tiden kunne forene disse forskellige behov i et sammenhængende tankesystem. Det var nationalromantikken.

Nationalromantikken

Den tyske romantik brugte betegnelsen 'det indre sprog' om det transcendentale, ideale sprog, der var hævet over dagligdagens praktiske kommunikation. Det var, mente man, gået tabt for mange mennesker, men det var kun det, der havde skabende magt. A. W. Schlegel udtrykte det sådan: «Alles wodurch sich das Innere im Äusseren offenbart, heisse mit Recht Sprache.»

Nationalromantikken førte i det hele til et ændret sprog-syn. Det var foregrebet af tyskeren Johann Gottfried von Herder, der står bag disse mange sammensætninger med 'folke': 'folkeviser' (i stedet for 'ballade'), 'folkesagn', 'folkeeventyr' — og 'folkemål' i stedet for 'dialekt'. Det var romantikernes søgen bag om bycivilisationen for at afdække den nationale folkesjæl, ren og uspoleret af lærdom og latinskole, i pagt med tradition og natur, der bidrog til en opskrivning af dialekterne, folkets og folkenes mål. Det kom så igen det norske sprog til gode. Hvis dialekter fortsat var blevet opfattet som naive sjæles ynkværdige fordrejning af det rigtige sprog, standard-sproget, da havde P. A. Munch næppe foreslået, at man som

skriftsprog skulle vælge en af de reneste dialekter; 'reneste' betyder i denne sammenhæng 'tættest på oldsproget'. Og der havde været flere sten på Ivar Aasens lange vej til en konstruktion af det norske landsmål.

Bemærk, at det var de mest velbevarede dialekter, der gennemgående blev betragtet som de ædleste; for de bar vidnesbyrd om tidligere perioders mere helstøbte liv. Opfattelsen af moderne sprog som degenererede havde fortalere mange steder — og har det endnu, men det er en anden sag. Men her i forbindelse med romantikken skal det nævnes, at den danske forfatter Schack Staffeldt har skrevet et digt til kasusformen dativ. I dette digt anfører han som begrundelse for tabet af dativ, at tiden er for ussel.

«O Dativ! raaber Srogenes Tolk,
Hvi undveeg du, Flygtling, Nutiden haard?
Er du kun Heltenes Ven, Genius?
Hader du os, Blødhedens Æt?

(— — —)

O dativ, raaber Srogenes Tolk,
O du Flygtling! Pryd vor Arne paa nye!
Sorrigfuldt Söstreneres Chor sidder der,
Lykkes dem nu Phrasernes Dands?

1800-tallet havde ikke kvalificeret sig til dativ. Lad mig i forbifarten citere, hvad den danske sprogforsker Erik Hansen (Hansen 1989) skriver om danskerne i det 20. århundrede: «Det danske folk har ikke fortjent at have dialekter og bliver nu straffet for det.»

Nationalromantikken fik en ren foræring af samtidens sprogvidenskab: Erkendelsen af det indoeuropæiske sprogslægtskab. Her fik man bekræftet forestillingen om, at der var en enhed bag de mange forskellige sproglige fremtrædelsesformer, der for det matte blik og det dorske øre var vidt forskellige, ja undertiden uforenelige. Var det ikke en bekræftelse af selve organismetanken?

En af pionererne var i øvrigt danskeren Rasmus Kr. Rask, hvis ortografiske princip, det ortofoniske, fik større betydning i Norge end i Danmark. I Norge kunne forskningens seneste resultater slå igennem, fordi sproget endnu var i støbeskeen. Og det er interessant, at det ortofoniske princip kunne vinde fodfæste i begge de to norske sprog. I Danmark var og er radikale ortografiske ændringer vanskelige at gennemføre.

Brud eller kontinuitet

Norges vej til et selvstændigt sprog måtte føre til brud med dansk skriftsprog — og som nævnt blev det opfattet som et brud, allerede da de første tilsigtede særnorske træk dukkede op. Men tidligt viste det sig, at reformister og radikale ikke kunne følges ad. Begge ønsker ændringer, men reformisten vil tage udgangspunkt i det givne og gradvis arbejde sig frem mod målet, mens den radikale eller revolutionære kasserer det givne og tager et andet udgangspunkt.

Den reformistiske vej skulle blive brolagt med reformer, men en vis kontinuitet kunne fastholdes. Udgangspunktet var dansk, målet norsk — og mellemstationerne talrige. Riksmål blev til bokmål, variationsbredden i bokmål øgedes, hver generation fik sin sproglige opdragelse.

Den radikale vej førte til en konstruktion på basis af dialekter og oldsporg — med pænt tilskud fra Sunnmøre, Aasens hjemegn. Udgangspunktet var dét norske sprog, der havde en ubrudt tradition bag sig. Her var der altså også tale om en kontinuitet, men i en anden forstand. Også landsmålet viste sig at blive rummeligt, med en rig flora af varianter. Landsmål blev til *nynorsk*, en helt enestående uheldig glose. Før nok var sproget som skriftsprog i en vis forstand nyt, men ideen var jo at nå bag om dansketiden. De to sprog deler imidlertid efter min opfattelse terminologisk skæbne. *Bokmål* er også en uheldig betegnelse; det er ikke specielt knyttet til læsning og har rod i såkaldt dannet daglig tale i de lag, de plejer at være toneangivende, når sprog skal normeres.

Det forhold, at de to norske sprog fra begyndelsen har haft socialt set forskelligt normeringsgrundlag forklarer også det for en dansker umiddelbart forbløffende, at et kraftigt dialekt-

præg har kunnet virke socialt provokerende, i perioder ligefrem venstreorienteret — i visse kredse. Den effekt opnås i Danmark bedst ved at tale udpræget bysprog.

Jeg skal ikke her gå i detaljer i den rent norske sprogdebat, men senere vende tilbage til nogle positive virkninger af den. I stedet skal vi runde 1800-tallet af med en konstatering af, at den danske skepsis over for norsk skriftsprog holder sig århundredet ud.

Professor Didrik Arup Seip har i indledningen til den norsk-danske ordbog, der blev udgivet i 1955 af Fondet for dansk-norsk samarbejde, anført kritik af norsk sprogpolitisk suverænitet også hos danske forfattere i naturalismens tid. J. P. Jacobsen, Georg Brandes og flere andre har måske ved siden af deres andre motiver været bekymrede for, at bogmarkedet kunne blive begrænset. Endnu i den naturalistiske periode indgik Danmark og Norge som bekendt stadig i et og samme kulturelle kredsløb.

Dansk i Norge

Hvordan blev så vilkårene for dansk i Norge efter 1814? Her må vi skelne mellem talesprog og skriftsprog.

Talesproget er hurtigt afhandlet, for det har aldrig været praksis, at der blev talt dansk i Norge af andre end danskere. Ganske vist har man i kirkelige sammenhænge undertiden betjent sig af en bogstavtro dansk udtale, senere kaldt 'klokkerdansk', men kun inden for få domæner har det været almindeligt. Teatret i Kristiania har — flere årtier efter 1814 — haft dansk som scenesprog. Kirke og teater er talmæssigt små domæner, men unægtelig centrale i den dannede verden.

Danske lærere på universitetet i Kristiania har sikkert betragtet det som en selvfølge — og måske som et kulturtilbud til de norske studenter — at man kunne tale dansk fra lærestolene.

Men langsomt veg det danske sprog fra de områder, hvor det i det mindste havde gjort sig gældende som talesprog eller talesprogligt ideal.

Et sprog kan ligesom en dialekt vige på to principielt forskellige måder.

Sproget kan blive opløst indefra, infiltreret af et andet sprog gennem en gradvis udviskning af de oprindelige træk. Sådan kan et dominerende sprog bringe et beslægtet, men svagere sprog i fare. — Dialekterne er ofte næsten umærkeligt blevet udtyndet, flere og flere af de oprindelige særtræk er forsvundet, særlige gløser er uddøde, udtalen bøjet i retning af regionalsprog og rigsmål — og til sidst er kune tonegangen og enkelte andre træk tilbage. En sådan udvikling kan gennemføres over et par generationer, altså på mindre end hundrede år.

Et sprog kan også fortrænges på den måde, at det taber domæne, altså 'taber terræn'. De *situationer*, hvor det er passende at bruge sproget, kan blive færre og færre. Til sidst kan det gå sådan, at sproget kun eksisterer mellem ældre mennesker, og kun når de befinder sig i særlige situationer.

Dansk forsvandt helt fra Norge gennem et domænetab. Men det norske bokmål er i vid udstrækning vokset frem på den anden måde, ved gradvis at infiltrere det danske lyd- og formværk; *p, t, k* indførtes for *b, d, g* efter vokal; *-ede* som imperfektumsmærke veg til fordel for *-ed/-et/ evt. -a; -en* i bestemt form af visse hunkønsnavneord veg for *-a* osv. Alt sammen gennem en glidende udvikling af reglerne for skriftsproget.

Tempoet i forskningsprocessen har været skiftende — og givet anledning til kritik. Mange havde gerne set udviklingen standset på et tidligere trin, men andre har ønsket at radikalisere bokmålet som forberedelse til en endelig fusion med nynorsken, således at det samnorske skriftsprog ad åre kunne etableres og afløse de mange varianter: riksmål, moderat bokmål, radikalt bokmål, samnorsk, nynorsk a-mål, nynorsk i-mål osv.

Dansk i Danmark, norsk i Norge.

Nogle sammenligningspunkter

Det har været tradition i Danmark at vurdere den rige flora af norske sprogvarianter med kritisk medlidenhed. Hvis man ikke ved andet om norsk sprog, så ved man i det mindste, at de skændes om det deroppe. Det sprogligt set mere homogene

Danmark kan let komme til at hæfte sig ensidigt ved de omkostninger, mangfoldigheden medfører.

Selv har jeg (Lund, 1988) i Dansk-Norsk Fonds årsskrift skrevet et essay med titlen 'Den livgivende omklamring. Om Norges ufattelige gæld til kongeriget Danmark efter 400-årsnatten'. Heri har jeg prøvet at vise, hvilke fordele der er forbundet med de sproglige konsekvenser af dansketiden: en større sproglig opmærksomhed; muligheden for at berige sproget på anden måde end ved lån udefra; et mere dynamisk sprogsyn: alle har set, at sprog er noget, der ændrer sig, og som kan reguleres; en større mulighed for at knytte sprog til identitet; og en forståelse for, at sprog ikke bare foreligger i en færdig form, men at man må træffe valg. Dét holder det sproglige kondital oppe, hvad der giver sig udslag også på andre felter end dem, der har med det interne sprogsprogs spørgsmål at gøre.

Hvis Norge ligesom Danmark og Sverige i organisk takt havde kunnet udvikle et suverænt skriftsprog, ville den sproglige spændstighed have været lavere i dag.

Det er interessant at se de nationale forskelle afspejle sig i holdningen til engelsk-amerikansk påvirkning af de moderne nordiske sprog. Det er tydeligt, at Norsk Språkråd er mere udfarende end Dansk Sprognævn.

SAS har fået læst og påskrevet af Norsk Språkråd:

Unødig bruk av engelsk

Norsk språkråd har skrevet til SAS og påtalt at SAS har brukt benevnelsene *Director Flight Administration*, *Manager Crew Logistics*, *Manager Resource Planning*, *Manager Crew Scheduling* og *Cabin Attendants* i en annonse i Aftenposten. Språkrådet mener at dette er unødvendig bruk av engelsk, og at det lar seg gjøre å finne fram til tilsvarende norske betegnelser.

Norsk språk er utsatt for et sterkt press fra engelsk, og dette presset blir forsterket når viktige språkbrukere som SAS bruker engelsk i utrengsmål.

Om fra Norsk Språkråds tidsskrift Språknytt's gjennomgang af forretninger og skilte i nogle norske byers kan der som ek-

sempler fra Trondheim nævnes navne som After Eight, Bag Pipe, Lobby Lounge, King Edward, Golden Dragon, Galax Burger, Pick up Burgerhouse, Cafe Beverly, Clock, Royal Garden, Ladies House, Clipso Hair and Beauty, Disco Sound, Big Partner Video, Tordenskjolds Armoury — hvad det så end er.

Det kan tilføjes, at Forretningsbanken i Trondheim som slogan har valgt 'All you need is Forretningsbanken'.

Tonen i Språknytt er klart fordømmende. Men vigtigere er det, at man faktisk har nået nogle resultater, der gør indtryk i hvert fald på mig. Det er lykkedes at skabe et norsk alternativ til offshore-sproget. Oliebranchens terminologi er blevet analyseret og reguleret, således at et domænetab kan undgås. Man ønsker «å sikre at norsk blir hovedspråk i virksomheter på norsk kontinentalsokkel». Man har bl.a. været ude for flg.

I et møte mellom en middelstor norsk bedrift og et *norsk(!)* oljeselskap ble det fra bedriftens side spurt om «Qa Manual» kunne være på norsk fordi bare større selskaper har slikt på engelsk.

Svaret var følgende:

PT/QA STATED: Client-vendor communication shall be in English language. Subvendor-vendor communication can (may!) be in *local* language. Therefore Qa Manual shall be presented in English, however, anything *below* this level can be in local language.

Dette var nordmenn som snakket med nordmenn!

Bemærk udråbstegnene.

I Dansk Sprognævn møder de engelske lån ingen principiel modstand. Nævnet registrerer og kodificerer udviklingen i sprogsamfundet, det har ikke nogen markant sprogpolitik med hensyn til påvirkning udefra og lader markedsmekanismerne regere, normalt uden egentlige forsøg på indgriben. Derved adskiller nævnet sig altså fra en række af de øvrige nordiske sprogråd og -nævn. Det er ikke en udbredt opfattelse i nævnet, at nationalsproget skulle være truet. I Danmark går sproget sin gang, i Norge er der tradition for sprogstyring.

Modersmålsundervisningen indeholder i Norge langt mere sprogligt stof end i Danmark — på alle trin. Norske lærebøger beregnet for gymnasiet ville niveaumæssigt kunne bruges i den danske læreruddannelse, og jeg tør lavmælt hævde, at de fleste af dem kræver flere forudsætninger, end mange danske gymnasielærere ville kunne mobilisere. I Danmark har man nemlig ikke haft de norske argumenter for at fastholde sproglærestoffet, hverken de historiske eller aktuelle. Her er det eksempelvis ikke nødvendigt at kunne skelne mellem hankøn og hunkøn i substantivbøjningen for at mestre den korrekte bøjning; men i Norge kræver sprogbeherskelsen af begge varianter et større grammatisk bevidsthedsniveau.

Du skal elske ditt sprog

En dansk humanist fra 1600-tallet, Søren Judichær, skrev de manende ord (her i ortografisk normaliseret form): «Hvo sit eget modersmål ikke højt agter, han burde med rådne æg af hans fædreland udjages». Man skulle tro, han var norsk. For i Norge forlanges det, at man elsker sit sprog. Et aktuelt eksempel kan illustrere det. For få år siden offentliggjorde det nynorske tidsskrift *Syn og Segn* (nr. 3, 1988, side 179—193) et kritisk portræt (ved Tove Bull) af den i offentligheden kendte professor Finn-Erik Vinje. Portrættet var indgående, det gik tæt på manden, på hans liv og virke. Og det forholdt sig moralsk til den portrætterede. Jeg fik bekræftet min tidligt udviklede forståelse af, at Norge er Nordens overjeg (Lund, 1989).

Kun for en overfladisk betragtning var der tale om et angreb fra nynorsk side på en bokmålsmand. For mig at se gik kritikken dybere; det var et angreb på den påståede sprogteknokrat Vinje, rådgiveren, der betragter sprog som et kommunikationsredskab, manden, der anviser tekniske løsninger, så der ikke kommer grus i overførelsen af informationer. Den type rådgivning er ligefrem efterspurgt i Danmark. Men i Norge skal man først og fremmest elske sit sprog.

Sprogforståelse

Et mål for, om der er tale om brud eller kontinuitet, er også den dansk-norske sprogforståelse. Undersøgelser viser (Mau-

rud 1976), at norske med lethed læser dansk, og at danske er rimeligt gode til at læse — bokmålstekster. Glosefællesskabet er stort. Kontinuiteten har sejret!

Ser vi derimod på talesprogforståelsen, er resultaterne ikke helt så gunstige, men lad os med al respekt for svensk og svenskere notere os, at vi i Danmark er bedre til at forstå norsk end svensk. Til gengæld forstår norske lettere svensk end dansk. For på udtalens område er det danskerne, der skaber nordiske sprogproblemer, og jeg tør forudsige, at det bliver værre og værre med dansk udtale.

Det er Norge, der har nordisk rekord i sprogforståelse og sprogforståelighed. Ud over de rent lingvistiske forklaringer vil jeg anføre den sprogpsykologiske forklaring, at man i Norge har udviklet en større grad af sproglig opmærksomhed, at norske er vant til at høre talesproget i flere varianter, end vi andre, at man i Norge er vant til at se variationer i skriftsproget — og alt det kan man takke kongeriget Danmark for!

Litteratur

- Hansen, Erik (1989): Da lo hun så hjerteligt . . .
- Lund, Jørn (1974): Kgl. dansk rigsmål. *Mål og Mæle* 3.
- Lund, Jørn (1988): Den livgivende omklamring. Om Norges ufattelige gæld til kongeriget Danmark efter 400-årsnatten. *Norsk og dansk*, udg. af Fondet for dansk-norsk samarbejde.
- Lund, Jørn (1989): M 87 lest med danske briller. *Norsklæreren* 3—89, p. 5—11.
- Maurud, Ø. (1976): Nabospråksforståelse i Skandinavien. *Nordisk utredningsserie*, 13.
- Nielsen, Erling (1956): Norge og nordmænd i dansk litteratur. *Fondet for dansk-norsk samarbejde*, årbok 1946—1956, p. 227—273.
- Norsk-dansk ordbog, red. af Hallfrid Christiansen og Niels Åge Nielsen, under medv. af Mogens Brøndsted. Indledning om sprogspørgsmålet ved Didrik Arup Seip.

Oehlenschläger, Adam: Ungdomserindringer. Udg. v. Louis Bobe, Kbh. 1915.

Paludan, H. A. m. fl. (1945): Breve fra og til Adam Oehlenschläger, 1798—1809, bd. 1.

Seip, D. A. (1956): Språkspørsmålet i Norge. *Fondet for dansk-norsk samarbeide*, årbok 1946—1956, p. 182—188.

Nordisk lektorsamarbeid ved universitet i utlandet

Av Per Ivar Vaagland

Skal vi ha framgang med marknadsføringa av Norden som kvalitetsområde ute i verda, må det leggjast vekt på formidlinga av Nordens kultur, litteratur og språk. Eit viktig område i denne samanhengen er språk- og litteraturstudiet ved utanlandske universitet. I Madrid og Melbourne, i Praha og Peking, i Moskva og Montevideo sit studentar og arbeider med nordiske emne. Til saman blir det undervist i eitt eller fleire av språka i Norden på over 200 universitet kringom i verda. Undervisninga blir gjeven både av lektorar frå Norden og av lokale lærarkrefter. Denne artikkelen skal handla om den første gruppa, dei såkalla utanlandslektorane.

Nordisk kultureksport

Dei nordiske utanlandslektorane er storeksportørar av nordisk kultur. Arbeidet deira manglar noko av den glansen som pregar dei store nordiske kulturframstøytane i utlandet. Til gjengjeld er det bildet som dei gjev av Norden, vel så slitesterkt. Det er tale om ein jamn og solid innsats i kvardagen for nordisk kultur og språka i Norden. Gjennom undervisning og forskning blir grunnlaget lagt for eit djupare og meir nyanserikt syn på dei nordiske landa. Lektorane er også med på å styrkja den personlege og faglege kontakten mellom universitetsmiljøa i vertslandet og heimlandet.

Studenttilgangen til dei nordiske faga er ikkje like stor ved alle universitet, men utdanninga sikrar i alle høve at det i mange land finst miljø med brei og grundig innsikt i nordiske forhold. Det er gjerne i desse miljøa ein finn dei flittigaste forfatarane av bøker om Norden, dei ivrigaste omsettarane av nordisk litteratur og dei som oftast med med størst tyngd

tek til orde i debattar som har med Norden å gjera. Dette er også politisk viktig, for innfødde har opnare kanaler og større tiltru hos publikum enn det den offisielle informasjonen frå dei nordiske landa kan få.

Språksersjantar, forskarar eller kulturambassadørar?

Dei nordiske utanlandslektorane er ei samansett gruppe. Dei arbeider under ulike vilkår, har ulik bakgrunn og ulike oppgåver. Likt for dei alle er at dei er nordiske og underviser på utanlandske universitet i Nordens språk, litteratur, kultur og samfunnsliv. Det er inga lita gruppe. Ein stor del av dei nordbuane som underviser i morsmålet sitt ved eit universitet, arbeider faktisk i utlandet. I dag sit det såleis 40 nordmenn i utanlandske universitetsstillingar i norsk, medan talet på universitetsstillingar i norsk i Noreg er 65¹. Sverige har 80 utanlandslektorar, Finland 80², Danmark 40 og Island 11. Dei fleste utanlandslektorane blir tilsette etter innstilling frå faglege organ i heimlandet.

Språkundervisning er ein viktig del av arbeidet til alle utanlandslektorar. Stort sett er det framandspråkundervisning det er tale om. Unntaket er undervisninga i grannespråka dansk, norsk og svensk ved universitet i Skandinavia og Finland. Undervisning i grannespråk er her ein del av morsmålsstudiet. USA er også interessant i denne samanhengen. Der starta undervisninga i språka i Norden som morsmålsundervisning og har sidan gradvis gått over til å bli framandspråkundervisning. I USA vart det tidleg utvikla ein framandspråksmetodikk for undervisninga i Nordens språk, lenge før innvandringa gjorde det aktuelt med slik undervisning i Norden.

Ved ein del universitet er undervisningsplikta til lektoren knytt til praktisk språkundervisning. Anna undervisning (litteratur, språkvitskap, realia) må avtalast med instituttstyrar, særleg om det er tale om undervisning på eit meir avansert nivå. Det er diverre ikkje alle universitet som utnyttar den

1) Stillingar i norsk som framandspråk, NAVF-stipendiatar og tilsette ved distriktshøgskolar ikkje medrekna.

2) Gjesteprofessorar medrekna.

kompetansen lektorane har. Det kan vera mange grunnar til dette. Det hender at utdanninga lektoren har frå heimlandet, ikkje blir vurdert høgt nok — det kan for eksempel vera store vanskar med å få ei rettviss vurdering av ein akademisk grad frå eit nordisk universitet. Men den viktigaste grunnen er nok at somme universitet reserverer dei meir kvalifiserte undervisningsoppgåvene til den ordinære lærarstaben.

Lektorar som berre blir sette til å driva elementær språkundervisning, får ikkje utnytta sine kvalifikasjonar, og dei får ikkje utvikla seg fagleg og pedagogisk. Dei blir lett oppfatta som eit slags hjelpelærarar eller eldre studentar, og dei kan difor også få problem med å komma inn i det faglege og kollegiale fellesskapet på arbeidsplassen. Dei nordiske landa ønskjer ikkje at lektorane skal bli isolerte i ei rolle som språkser sjantar med språkleg drill som hovudoppgåve. Dei legg vekt på at lektorane skal ha mest mogleg varierte undervisningsoppgåver på alle nivå i utdanninga. Men lektorane blir tilsette av universiteta på dei vilkåra som gjeld der, og nordiske styremakter har sjølvsagt ikkje høve til å blanda seg inn i tilhøva på dei ein skilde institutta.

Heller få lektorstillingar har forskingsplikt. Det er særleg lektorane i Norden som har forskning som ein viktig del av arbeidet sitt. Dei har og den fordelan at dei er i eit fagmiljø som står deira eige område nær, og som difor kan stimulera til forskning og vitskapleg innsats. Lektorane i Norden treng i mindre grad enn lektorar andre stader driva med elementær språkundervisning, og har betre høve til å ta opp undervisningsemne som kan støtta opp om eiga forskning. Problem med tilgang på litteratur og kjeldemateriale, som elles kan vera ei stor hindring, er også meir overkommelege når ein arbeider i eit granneland. Mange unge forskarar har nytta opphaldet ved eit universitet i eit nordisk granneland til å kvalifisera seg for ein vidare akademisk karriere i heimlandet. Eit ferskt eksempel er ei dansk doktoravhandling som vart lagd fram ved universitetet i Bergen i 1988, om tema og skrivemåtar hos danske kvinneforfattarar.

Frå nordisk side blir det lagt vekt på at lektorane er eit slags kulturutsendingar for heimlanda sine. Denne rolla har dei i

det daglege arbeidet på universitetet, men også utanfor universitetet arbeider mange lektorar med kulturformidling og kontaktskapande arbeid. Stort sett er dette noko som blir gjort på frivillig basis, men mange lektorar oppfatar det som ein del av lektorgjeringa og brukar ein god del tid til det. Dei held foredrag, skriv i aviser og tidsskrift og er med i radio og tv-program. Og dei arrangerer tilstellingar av ymse slag, alt frå forfattarbesøk til utstillingar og visekveldar.

Eit framifrå eksempel på vellykka nordisk kulturformidling er Cercle Nordique i Strasbourg. Det er ein klubb som alle dei nordiske lektorane ved universitetet står bak. Dermed er den også eit døme på kor nyttig og naturleg det er med nordisk samarbeid mellom lektorane på dette området. Sirkelen gjennomfører kulturarrangement på høgt nivå. I tillegg til diverse foredrag har det mellom anna vorte arrangert nordisk filmveke, utstilling av omsett nordisk litteratur og framsyningar av det grønlandske Tukak-teatret. Tilstellingane har vorte lagde merke til og har fått fin omtale i dei lokale media. Dei nordiske lektorane har ved hjelp av Cercle Nordique greidd å bli ein del av kulturlivet i den byen dei arbeider i. Det same kan ein også seia om dei nordiske lektorane på universitetet i Reykjavik. I samarbeid med Nordens Hus har dei arrangert forfattarkveldar, foredragsseriar og utstillingar.

Eit anna aspekt ved lektorrolla er det å svara på spørsmål om slikt som har med heimlandet å gjera. Lektorane fungerer som informasjonssentralar som hjelper til med opplysningar om alt frå adresser og telefonnummer, til boktitlar og forfattaropplysningar. Mange av spørsmåla dreiar seg sjølvsagt om hjelp til omsetting. Det hender ikkje så sjeldan at lektorane har eit organisert samarbeid med profesjonelle omsettarar. Det er og vanleg at lektorane hjelper bibliotek med råd om innkjøp av litteratur, og at dei er rådgjevarar for forlag. Informasjonsverksemda går elles begge vegar. Og mange lektorar gjer ein stor innsats som omsettarar og presentatørar av litteratur frå vertslandet. Elles er det gjerne slik at lektorane har ein sosial funksjon som samlingsmerke for nordiske miljø utanlands. Særleg viktig er dette i land som har hatt nordisk innvandring.

Auka interesse for utanlandslektorane

Den innsatsen utanlandslektorane gjer, blir ikkje alltid verdsett etter fortенeste. Ein del av vertsuniversiteta har som sagt ein tendens til å sjå på utanlandslektorane som eit slags hjelpeleærarar som skal driva elementær språkundervisning. Ikkje så sjelden opplever lektorar vanskar med å få full utteljing for åra i utlandet når dei kjem heim att og skal søkja stillingar. Det er likevel somt som tyder på at ein i dag ser med større interesse på utanlandslektorane. Først og fremst kan ein spora ei større forståing for det potensialet desse stillingane har når det gjeld å styrkja den nasjonale og nordiske profilen i utlandet.

I dei siste åra har det komme fleire offentlege utgreiingar om kultureksport og kultursamarbeid med utlandet. I 1985 kom utgreiinga *Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet*³, og same år la Kultureksportudvalget i Danmark fram *Betækning om kultureksport*⁴. Det finlandske Handels- og industriministeriet tilsette i 1987 ei gruppe med oppgåve å arbeida ut ein rapport om bildet av Finland i utlandet. Rapporten som arbeidet munna ut i, tek mellom anna opp kulturutveksling og informasjonsverksemd. Den siste i denne serien av offentlege utgreiingar kom ut i Sverige i 1988, *Sverigeinformation och kultursamarbete*⁵. Alle utgreiingane tek opp rolla til utanlandslektorane, og det blir mellom anna peikt på behovet for meir målretta og konsentrert støtte til universitetsundervisninga i utlandet.

Også på nordisk plan har ein synt interesse for utanlandslektorata. Alt i 1979 la Nordisk ministerråd fram ein omfattande rapport om dette: *Norden i världen* (NU 1979 : 11). Her blir det gjort ei grundig kartlegging av lektorverksemda i og utanfor Norden. Rapporten konkluderer med ei rad framlegg om tiltak for å auka det nordiske samarbeidet på dette feltet, mellom anna ei nordisk ordning for støtte til nordisk samarbeid mellom lektorane. Ei slik ordning vart oppretta av Nordisk ministerråd 1983.

³) NOU 1985 : 12

⁴) Betækning nr. 1106, København 1987.

⁵) SOU 1988 : 9

Dei nasjonale lektoratsadministrasjonane

Alle dei nordiske landa har instansar med ansvar for kontakten med utanlandslektorane. Desse såkalla lektoratsadministrasjonane er i Danmark og Island plasserte i undervisningsministeria og i Noreg i Utanriksdepartementet. I Finland ligg ansvaret hos Delegationen för utlandslektorat och språkkursärenden (UKAN), som soknar til avdelningen för internationella ärenden i Undervisningsministeriet. I Sverige er det den statleg finansierte stiftinga Svenska institutet som er det ansvarlege organet. Til administrasjonane er det knytt sakkun-nige råd.

Ei hovudoppgåve for lektoratsadministrasjonane er å formidla kvalifiserte søkjarar til stillingar i Nordens språk og litteratur ved universitet kringom i verda. Det er universiteta som tilset lektorane, og som har arbeidsgjevaransvaret. Men når universitetet ønskjer det, sørgjer lektoratsadministrasjonane for utlysing av stillingane og vurdering av søkjarane.

Utanlandslektorar som er tilsette etter innstilling frå lektoratsadministrasjonen, blir gjerne kalla *sendelektorar*. Sendelektorar blir tilsette for ein avgrensa periode, til vanleg opp til tre år. Lektorar som universiteta rekrutterer direkte eller som går over i fast stilling, får ikkje økonomisk støtte frå heimlandet, men får elles det same servicetilbodet når det gjeld litteratur og læremiddel. 50 av dei om lag 80 svenske utanlandslektorane er formidla gjennom Svenska institutet. Av om lag 40 norske utanlandslektorar har Det norske utanriksdepartementet formidla i underkant av 30. 40 av dei om lag 80 lektorane som underviser i finsk rundt om i verda, er sendelektorar⁶. Danmark har 30 sendelektorar.

Lektoratsadministrasjonane har ikkje heilt same mål med arbeidet sitt. Noko av bakgrunnen for det er at landa legg ulik vekt på ymse sider ved lektorstillingane. Alle landa understrekar den rolla lektorane har som formidlarar av kunnskap om språket, litteraturen og kulturen i heimlandet. Karakteristisk for Sverige er at ein legg særleg vekt på funksjonen som språklærar. Finland og i aukande grad også Noreg har på si side vore opptekne av den rolla lektorane har når det gjeld

⁶) Gjesteprofessorar medrekna.

kulturpresentasjon og informasjonsspreiing. Danmark har understreka at lektorata skal vera forskingsstillingar, som skal gje høve til vitenskapleg meritering i eit utanlandsk fagmiljø. Men Danmark er no i ferd med å gjennomføra ei omprioritering til føremon for kulturformidlarrolla.

Både Danmark, Finland, Noreg og Sverige gjev støtte til lektorane i form av tilskott til reise og flytting, gratis dagsavis og tidsskriftsabonnement. Det blir kjøpt inn litteratur og læremiddel, og lektorane får tilbod om gjesteførelingar og besøk av forfattarar. Lektorane får og høve til å delta på kurs og konferansar. Men elles gjer den ulike vektlegginga på forskning, undervisning og informasjon at støtteordningane blir ulike. Den danske støtta har i hovudsak vorte gjeven som lønstilskott, og har vorte konsentrert til heller få lektorar som til gjengjeld har komme opp på eit dansk lønsnivå. Dette har gjort stillingane attraktive, dei har fungert som eit slags forskarstipend til utlandet. Den svenske støtta er meir retta inn på undervisningsverksemda. Det blir gjeve ein omfattande læremiddelservice, og Svenska institutet har dessutan eit stort tilbod av kurs og konferansar for studentar og lærarar. Finland og Noreg gjev bustadtilskott.

Driftsbudsjetta for lektoratsadministrasjonane for siste budsjettår ser slik ut: Danmark drygt 4,3 mill. dkr (av dette 3,7 mill. til lønstilskott), Finland drygt 5 mill. fmk (av dette 3,7 mill. til løn/bustadtilskott), Noreg 3 mill. nkr (av dette er i underkant av 1,5 mill. bustadtilskott) og Sverige 2,2 mill. skr (av dette 1,2 mill. til bustadtilskott, i tillegg disponerte Svenska instituet ein eingongssum på 0,5 mill. til læremiddelproduksjon).

Nordisk samarbeid

Det er altså visse skilnader mellom dei nordiske landa i forståinga av lektorstillingane, og støtta til sendelektorane er ulik både i omfang og utforming. Dette hindrar likevel ikkje at dei nordiske lektoratsadministrasjonane kan samarbeida om mange spørsmål som gjeld universitetsundervisninga i utlandet. Skilnaden gjev høve til å dra nytte av erfaringar med ulike opplegg og løysingar. Det er stendig kontakt mellom

landa i spørsmål som gjeld etablering av nye lektorat og finansiering av stillingar. Det same gjeld når det er samarbeidsproblem ved eit institutt, eller når lektorat eller heile institutt står i fare for å leggjast ned. I slike saker er det alltid viktig å få greie på kva dei andre landa har gjort eller vil gjera, og undersøkje om det kan vera aktuelt med samordna tiltak.

Ved mange av universiteta i utlandet er det nær kontakt mellom dei nordiske lektorane. Dei som er lærarar i språk og kulturar med så avgrensa internasjonal rekkjevidd som det her er tale om, har alt å tena på samarbeid. Språkleg og kulturell nærleik gjer dette samarbeidet fagleg motivert. Der det er lektorar frå fleire land, oppstår det gjerne ei særskild form for kollegialitet dei imellom. Dei har dessutan arbeidsoppgåver som ofte gjer det nødvendig med samarbeid. Ikkje sjeldan blir samarbeidet utvikla vidare til større undervisningsopplegg, seminarrekkjer, forskingsprosjekt, lærebokutgjevingar eller kulturarrangement. I slike tilfelle kan det oppstå behov for støtte frå heimlanda, og denne støtta blir da koordinert.

Til dette kjem det at lektorane har behov for forum der dei kan diskutera faglege og pedagogiske spørsmål og problem som har med løn, arbeidsforhold og tilsettingsvilkår å gjera. Dette blir gjort på regionale lektorkonferansar. I mange tilfelle vil det da vera ein føremon å samla lektorar frå alle dei nordiske landa i staden for å avgrensa seg til parallelle nasjonale arrangement.

Også på andre punkt er det behov for samordning og samarbeid mellom landa. Det gjeld utsending av gjesteforelesarar, og det gjeld stipendtildeling som gjer det mogleg for studentar og utanlandske lærarar å besøkje fleire nordiske land på same reise.

I 1983 oppretta Nordisk ministerråd som ei prøveordning ei samarbeidsnemnd for lektoratsadministrasjonane. Erfaringane med dette samarbeidsorganet var positive, noko som kom tydeleg fram da arbeidet til nemnda vart vurdert i ein ministerrådsrapport i 1987⁷. Nemnda vart i 1989 omorganisert

⁷) Ivo Holmqvist: *Verksamheten vid samarbetsnämnden för de nordiska lektoratsadministrationerna under försöksperioden 1984—1987, en utvärdering*. U.st. og u.å.

og fekk permanent sekretariat, lagt til Nordisk språksekretariat i Oslo.

Samarbeidsnemnda har til oppgave å støtta fellesnordiske tiltak i samband med verksemda til utanlandslektorar og andre lærarar i språka i Norden i utlandet. Nemnda arbeider for å betra vilkåra for samarbeid mellom lektorane. Verksemda omfattar konferansar, kulturprosjekt, støtte til sendelektori-nitativ, informasjon og utarbeiding av læremiddel. Gjennom dette arbeidet blir innsatsen til dei nasjonale instansane for lektorsaker utfylt og forsterka. Målet er å auka kunnskapen om og interessa for språk, litteratur, kultur og samfunnsforhold i Norden.

Lektorane i Norden

Dei nordiske landa har bunde seg til å «fremme undervisningen i de andre nordiske landes sprog, kultur og samfunnsforhold» (artikkel 3 i den nordiske kulturavtalen av 1971). I 1981 vedtok Nordisk ministerråd ein handlingsplan for betra språkforståing i Norden⁸. Her blir det slått fast at det er «en central oppgift» å «stärka grannspråksundervisningen i skolan i Norden». Ei god grunnutdanning av lærarane er ein føresetnad for at dette skal kunne skje. Ei av dei viktigaste oppgåvene til dei nordiske sendelektorane i Norden er nettopp å undervisa lærarkandidatar i grannespråk.

I dag er det 34 sendelektorar i arbeid i dei nordiske landa. Det er for lite. Langt ifrå alle morsmålsstudentar får grannespråksundervisning av lektorar frå grannelanda. Fleire universitet er utan eit fast undervisningstilbod i grannespråk. Trass i alle nordiske rekommandasjonar melder det seg stadig problem med vakansar og nedleggingar av grannespråkslektorat. Dei siste åra har det gjeldt lektorata i dansk og norsk i Stockholm, lektoratet i finsk i Lund, lektorata i svensk i Århus og Oslo og lektoratet i dansk i Bergen.

Dei fleste utanlandslektorata i Norden er åremålsstillingar med heller korte tilsettingsperiodar. Slike stillingar er det alltid freistande å ty til når budsjetta krev innstrammingar. Situasjonen vart teken opp på sesjonen i Nordisk råd i Oslo

⁸) Rek.12/1977/k D 1981.

1988. Statsråd Lennart Bodström formulerte da Nordisk ministerråd sitt syn på saka slik: «Det er ministerrådets oppfattning at universiteten i framtiden skall bedrive undervisning i nordiske språk i minst samma utsträckning som för närvarande.» Trygging og utbygging av dei nordiske grannelandslektorata er eit sentralt punkt i *Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden*, som Ministerrådet vedtok i 1990 (jf. s. 73—88 her).

Stort sett har det vorte gjort tilsettingar også i slike tilfelle der det først var tale om å la eit lektorat stå tomt eller leggja det ned. Men tilsettinga har da gjerne komme etter strid og ytre press. Dette er sjølvsagt svært uheldig. Det som må til er at det blir oppretta ein nordisk avtale som kan trygga eit minstemål av stillingsnormeringar, uavhengig av svingingar i studenttilgangen og endringar i institusjonsbudsjetta. Ved alle store universitet i Norden bør det vera *stamlektorat* i granspråk, lektorat som ikkje kan bli nedlagde.

Verdsomfemnande nett

Lektorane utgjer eit nett som spenner om heile verda, men dei er meir spreidde di lenger unna Norden ein kjem. Ser ein på sendelektorane, er det flest i Vest-Tyskland, der er det til saman 28. I Frankrike er det 19, i Polen 10, i Storbritannia 9 og i Sovjet 8. I USA er det i dag 7 sendelektorar. Det må understreke at desse tala ikkje seier noko om det totale omfanget av undervisninga i språka i Norden. I USA er undervisninga svært omfattande, men den blir først og fremst driven av lokale lærarkrefter.

I Aust-Europa er det stor interesse for å få oppretta nye sendelektorat. Det gjeld Polen, Tsjekkoslovakia og Ungarn, og det gjeld dei baltiske statane der særleg finsk og svensk seglar i medvind. Det er alt oppretta sendelektorat i finsk i Tartu og Tallinn. Og frå svensk side reknar ein med at det kjem til å bli oppretta svensklektorat i Tartu, Riga og Vilnius. Eit anna område der det vonleg vil skje ei utvikling på 90-talet, er Sør-Europa. Både når det gjeld dansk, norsk og svensk, er det håp om nye stillingar på den iberiske halvøya. I Portugal er det ingen nordiske lektorat i dag.

Nordisk utfordring

Etter som den europeiske integrasjonen og den allmenne internasjonaliseringsprosessen skyt fart, blir det stendig viktigare å markera for omverda at dei nordiske landa trass alle ulikskapar hører saman i eit kulturelt og språkleg fellesskap. Dei nordiske utanlandslektorane har ei nøkkelrolle i marknadsføringa av sine nasjonale kulturar i utlandet, men og av den nordiske fellesskapen.

Olympiaden i 1994 vil by på nye sjansar til å visa kva Norden står for. Når utlandet vender sine augo mot nord i OL-året, vil det vera like mykje Norden som Noreg som kjem i fokus. Olympiaden representerer ei kulturpolitisk utfordring for dei nordiske landa. Det gjeld å møte den interessa som kjem til å bli resultatet av OL-showet, på ein aktiv måte på så mange stader som råd kringom i verda. Få er betre skikka til å gjera det enn utanlandslektorane.

Språksamarbeid i Norden 1989

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Ifølge instruksjonen skal sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skal sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråksundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Organisasjon

Nordisk språksekretariat blir ledet av et styre på tolv personer som representerer samtlige språk og språknemnder i Norden. Styret utpeker blant sine medlemmer et arbeidsutvalg med en representant fra Dansk Sprognævn, en for Forskningscentrallen för de inhemska språken i Finland, en fra Íslensk málnefnd (fra 1. juli 1989), en fra Norsk språkråd og en fra Svenska språknämnden. Formannen i styret er samtidig formann i arbeidsutvalget. Sekretariatets fellesnordiske administrasjon er plassert ved Norsk språkråd i Oslo. I 1989 har sekretariatet hatt fire ansatte: sekretariatssjef Ståle Løland, førstekonsulent Per Ivar Vaagland, administrasjonskonsulent Rikke Hauge og førstekontorfullmektig Erla Stensby (halv stilling).

Styret har hatt denne sammensetningen:

Fra Dansk Sprognævn

Medlemmer: seniorforsker Else Bojsen, universitetslektor Allan Karker (formann). Suppleanter: skoledirektør Karl Hårbøl, professor Jørn Lund.

Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland

Medlemmer: byråchef Esko Koivusalo (finsk, nestformann), specialforsker Mikael Reuter (svensk). Suppleanter: bitr. professor Päivi Rintala, professor Christer Laurén.

Føroyska málnevndin

Medlem: professor Jóhan Hendrik W. Poulsen. Suppleant: seminarieadjunkt Jeffrei Henriksen.

Oqaasiliortut/Grønlands Sprognævn

Medlem: universitetslektor Carl Christian Olsen. Suppleant: professor Robert Petersen.

Íslensk málnefnd

Medlem: professor Baldur Jónsson. Suppleant: professor Þórhallur Vilmundarson.

Norsk språkråd

Medlemmer: førsteamanuensis Tove Bull (nynorsk), professor Eyvind Fjeld Halvorsen (bokmål). Suppleanter: professor Leif Mæhle, professor Egil Pettersen.

Sámi Giellalavdegoddi/Samisk språknemnd

Medlem: fil.kand. Elli Sivi Näkkäljärvi. Suppleant: cand. mag. Sven-Roald Nystø.

Svenska språknämnden

Medlem: docent Margareta Westman. Suppleant: fil.kand. Birgitta Lindgren.

Sverigefinska språknämnden:

Medlem: fil.lic. Solfrid Söderlind. Suppleant: diplomöversättare Paula Moisander.

Arbeidsutvalget har hatt denne sammensetningen:
Medlemmer: Allan Karker (formann), Esko Koivusalo (nestformann), Baldur Jónsson (fra 1.7.1989), Eyvind Fjeld Halvorsen og Margareta Westman. Suppleanter: Else Bojsen, Mikael Reuter, Þórhallur Vilmundarson, Tove Bull og Birgitta Lindgren.

Virksomheten 1989

Også i 1989 har aktiviteten økt vesentlig, først og fremst fordi Språksekretariatet har overtatt sekretariatsfunksjonen for det nordiske sendelektorsamarbeidet (jf. nedenfor). Dessuten har sekretariatet fått bevilgninger på 250 000 dkr til to etterutdanningskurs for lærere, 100 000 dkr til prosjektet «Kommunikasjonen på nordiske møter», 69 000 nkr til utgivelse av to skrifter og 12 500 nkr til ekstrautgifter i forbindelse med at Íslensk málnefnd fra 1. juli 1989 er representert i arbeidsutvalget.

Møter, kurs og konferanser

Det årlige styremøtet i Nordisk språksekretariat ble holdt i Sigtuna 17. september i tilknytning til det 36. nordiske språkmøtet 18.—20. september. Hovedemnet for det nordiske språkmøtet var håndbøker om språkriktighet.

Arbeidsutvalget og de nordiske sekretærene i Dansk Sprog-nævn, Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden har hatt fire møter.

I 1989 har Språksekretariatet vært arrangør eller medarrangør av disse møtene, kursene og konferansene:

Nordisk litteratur i 1980-årene. Etterutdanningskurs for morsmåslærere i den videregående skolen. (Sundvollen ved Oslo, 4.—9. mars, i samarbeid med Nordspråk.)

Undervisning i nordiske språk som fremmedspråk. Etterutdanningskurs for lærere i nordiske språk som fremmedspråk. (Sundvollen ved Oslo, 4.—9. mars, i samarbeid med Nordspråk.)

Kurs for danske seminarlærere om svensk språk og litteratur og svenske samfunnsforhold. (Hässelby slott, Stockholm, 24.—28. mai.)

Kurs for svenske lærerstudenter i norsk språk og kultur (Voksenåsen, Oslo, 19.—24 september, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen.)

Representanter for Språksekretariatet har som vanlig orientert om nordisk språksamarbeid og nordiske språkspørsmål ved møter, kurs, konferanser o.l. Den pedagogiske konsulenten har besøkt skoler, skolemyndigheter og lærerutdanningsinstitusjoner og orientert om grannespråkundervisningen. Styremedlemmet Mikael Reuter har deltatt på «Fourth International Conference on Minority Languages», Nederland 20.—24. juni. Sekretariatssjefen har representert Nordisk ministerråd på Europarådets symposium om «Language learning and teaching methodology for citizenship in a multicultural Europe», Portugal 7.—11. november.

Samarbeid

Sekretariatssjefen representerer Språksekretariatet i Nordisk ministerråds språkutvalg, som blant annet har utarbeidet et forslag til handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990/1991—1995 (jf. punkt 3.2.9). Sekretariatet samarbeider med morsmålslærernes og terminologisentralens nordiske organer — Nordspråk og Nordterm — og deltar på feres fellesmøter. Språksekretariatet har også samarbeidsmøter med Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors.

Skrifter

I 1989 gav Nordisk språksekretariat ut disse skrifterne: Språk i Norden 1989, Brevveksling mellom skoleklasser i Norden, Nordisk tv-teksting, De ikke-skandinaviske språkene i Norden.

I samarbeid med Bokklubben Norden gav sekretariatet ut fire frekvensbaserte ordlister (jf. nedenfor).

Uttalelser

Språksekretariatet har i 1989 uttalt seg om disse sakene: revidert fagplan i norsk for den videregående skolen (til Rådet for videregående opplæring), forslag om nedlegging av den finsk-ugriske institusjonen ved Lunds universitet (til Universitetsstyrelsen, Lunds universitet), undervisningen i dansk og svensk ved norske universiteter og distrikthøyskoler (til Kultur- og vitenskapsdepartementet, lektoratet i svensk ved Aarhus Universitet (til Aarhus Universitet), analyse av institusjoner og samarbeidsorganer på det nordiske kulturbudsjettet (til Nordisk ministerråd).

Frekvensbaserte ordlister

Språksekretariatet har tatt initiativet til og deltatt i arbeidet med seks frekvensbaserte ordlister mellom dansk-norsk-svensk. I 1989 har det kommet ut fire ordlister: en svensk-norsk, en dansk-norsk, en norsk-dansk og en svensk-dansk. Dermed er serien på seks ordlister fullført. Ordene i listene er hentet fra det vanligste ordforrådet, og det er bare tatt med ord som kan være vanskelige å forstå i grannespråkene, eller som kan føre til misforståelser.

Språkspalte i Nordisk Kontakt

Språksekretariatet har i 1989 fortsatt med å redigere en fast språkspalte i tidsskriftet Nordisk Kontakt. Tidsskriftet blir utgitt av Nordisk råd og kommer med 16—17 nummer i året. Blant de emnene som har vært tatt opp, kan nevnes: Nabo-sprog i Norden, Vardagsspråk och allmänspråk i finskan, Språksituasjonen i Norge, Nyord i norsk og dansk, Fra tredivetil halvfems (om danske tallord), nordisk språkkonvensjon.

Kommunikasjon på nordiske møter — en undersøkelse

Språksekretariatet har engasjert fil.kand. Ulla Börestam ved Uppsala universitet som leder av et prosjekt som skal kartlegge og analysere kommunikasjonen på nordiske møter. Prosjektet ble påbegynt høsten 1988 og skal etter planen være ferdig i 1992.

Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990/1991—1995

Nordisk ministerråds språkutvalg har i 1989 lagt fram et forslag til handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden 1990/1991—1995. Språksekretariatet har vært representert i utvalget ved sekretariatssjefen, og saken har vært behandlet i Språksekretariatets styre og arbeidsutvalg. Handlingsprogrammet foreslår en rekke tiltak som står sentralt i Språksekretariatets virksomhet, blant annet styrking av grannespråksundervisningen, forskning om språkforståelse i Norden, arbeid med ordbøker og ordlister og tiltak overfor massemediene med sikte på å bedre språkforståelsen. Forslaget ble vedtatt på Nordisk råds sesjon i februar 1990. (Se nærmere om handlingsprogrammet s. 73—88.)

Språkspørsmål

I samarbeid med språknemndene har Språksekretariatet også i 1989 behandlet språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger. Det gjelder for eksempel spørsmål om nordiske avløserord for engelske uttrykk, geografiske navn og betegnelser for tegn og symboler.

Nordisk sendelektorsamarbeid

Etter vedtak i Nordisk ministerråd har Språksekretariatet fra 1989 overtatt sekretariatsfunksjonen for det nordiske sendelektorsamarbeidet. Dette samarbeidet omfatter ca. 400 lektorer og språklærere både i og utenfor Norden. Til dette arbeidet har sekretariatet i 1989 fått 75 000 dkr til ekstra administrasjonskostnader og dessuten 300 000 dkr til prosjektvirksomhet. Sendelektorsamarbeidet blir ledet av en nemnd med en representant fra hver av sendelektoradministrasjonene i de nordiske landene.

NORDSPRÅK 1989

Av Carin Jörgel-Löfström

Samman slutningen av de nordiska modernmåls- och grannspråklärarnas föreningar, NORDSPRÅK, arbetar för att öka den kulturella och språkliga förståelsen mellan de nordiska länderna. Vi diskuterar pedagogiska erfarenheter, delar med oss av litteratur och undervisningsmaterial, har en gemensam bok- och tidskriftsutgivning och arrangerar fortbildande kurser. Sommarkurserna, som hållits sedan 1977, utgör en välkänd och uppskattad del av verksamheten.

Under sista veckan i juni 1989 var något över 100 kursdeltagare och föreläsare samlade på Braheskolan (Visingsö Folkhögskola) i Sverige. Året dessförinnan hade vi arbetat med skrivandet som uttrycksform, i år var kurstemat talandet: «Tag ordet och gör det till ditt!» Båda åren fungerade grupparbetena ovanligt väl med skapande samarbete mellan deltagarna.

Gunnilla Molloy gjorde en exposé över det kvinnliga talet och visade hur kvinnan genom tiderna uppfattats — och missuppfattats.

Muntliga traditioner från Färöarna fördes vidare av Eyðun Andreassen, under vars ledning vi också fick sjunga och dansa färöiska kväden. Från Finland kom den unge skådespelaren Johan Storgård. Han talade livfullt om «Lögnen som sanningens vapen». De tekniska och formella aspekterna på muntlig framställning behandlades av Lis Garbers, medan Liv Marit Aksnes talade om «Læring gjennom munnleg framstilling». Björg Árnadóttir förmedlade såväl personligen som via ett eget TV-program sina tankar under rubriken «Konsten, berättelsen och de dyrbara orden». Föreläsarna handledde också deltagarna i olika grupparbeten. Dessa re-

dovisades under den sista dagen, vilket bjöd på upplevelser av skiftande dramatisk och komisk karaktär.

Från och med 1989 har Nordspråk via Ministerrådets nyinrättade språkutskott (i vilket Nordspråk är representerat) fått uppdraget att planera och genomföra fortbildningskurser för gymnasielärare. I början av mars gick de första kurserna av stapeln på Sundvollen norr om Oslo. Under rubriken «Typiska drag i 80-talets nordiska litteratur» hölls två parallella kurser, en för lärare vars grannspråksundervisning är integrerad i modermålsundervisningen och en för lärare som undervisar i grannspråk som främmande språk. Antalet deltagare var ca 80. Inga-Britt Wik föreläste om «Kvinnor och unga i finlandssvenskt 80-tal». Isländsk lyrik, «Lyrikken etter nåtiden», och prosa, «Min glade angst», presenterades av Einar Ólafsson respektive Dagný Kristjánsdóttir. Den svenska 80-talslitteraturen och det egna författarskapet diskuterades av Ernst Brunner. Kjartan Fløgstad talade om «Stihilisme» och «Modernisme og biografi». Aril Linnebergs föreläsning bar den något provokativa titeln «Kom postmodernismen til Norge?». Om sagor, «Det nordiske eventyr», talade slutligen Torben Brostrøm. Kursdeltagarna fick se den spännande samiska filmen Veiviseren, som också gått på biograferna (gå och se den!). Före visningen berättade Svein B. Olsen om arbetet med den och efteråt diskuterades filmen med en av dem som medverkat vid inspelningen och nu deltog i kursen för främmandespråkslärare.

Det årliga Nordspråksmötet ägde rum i Flúðir på Island. Där planerades 1990 års kurser: gymnasielärarna samlas i slutet av februari i Kungälv (Sverige). Ämnet för kursen blir «Andra världskriget som tema i nordisk litteratur från 1930-talet till 80-talet». Sommarkursen hålls på Färöarna och har rubriken «Möte med nordiska randkulturer — myter och identitet».

Språkutskottets verksamhet diskuterades liksom dess betydelse för Nordspråk och de två organens förhållande till varandra.

Nordspråk har i ett remissvar framfört sina synpunkter på «Forslag til handlingsprogram for språklig samarbeid i Nor-

den 1990/1991—1995» som Ministerrådet lagt fram genom språkutskottet. Det finns anledning att hoppas att handlingsprogrammet kommer att ytterligare öka Nordspråks aktivitet och därmed bidra till att stärka både de personliga banden och den kulturella gemenskapen mellan modersmåls- och grannspråklärare i Norden.

Ny språklitteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Baldur Jónsson (red.): Rétritunarorðabók handa grunnskólum. Rit Íslenskrar málnefndar 4. Námsgagnastofnun og Íslensk málnefnd, Reykjavík 1989. 144 s. Anmäls i det isländska litteraturavsnittet (s. 147).

Bruland, Skirne Helg: Norsk-dansk ordliste. Bokmål og nynorsk. Utgitt av Nordisk språksekretariat og Bokklubben Norden 1989. 43 s. Bygger på frekvensundersøkelser.

Börestam, Ulla og Ella Olaug Rekdal: Svensk-norsk ordliste. Utgitt av Nordisk språksekretariat og Bokklubben Norden 1989. 45 s. Bygger på frekvensundersøkelser.

Dansk Sprognævn: Retskrivningsordbogen. Svagsynsudgave. Gyldendal 1989. 1041 s.

Denne udgave af Retskrivningsordbogen (1986) er særligt tilrettelagt for svagsynede. Der er ikke tale om en opfotografering af ordinærudgaven, men om en helt ny typografi der bygger på den nyeste viden om sammenhængen mellem typografi og læselighed.

Dansk Sprognævn: Sprognævnet på skærmen 1988/1989. Dansk Sprognævns skrifter 16. Sprognævnet/DR-TTV, 1989, 40 s. — Distr.: Dansk Sprognævn, Njalsgade 80, 2300 København S.

Hæftet er udgivet i samarbejde med Danmarks Radios Tekst-tv og rummer de sprogsider der har været udsendt i tekst-tv i sæsonen september 1988 til og med juni 1989, med et stikordsregister.

Från rondell till gräddfil. Ny, ill. upplaga av Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal. Esselte Studium 1989. 320 s.

Kielikello, Finska språkbyråns tidskrift, kom som vanligt ut med fyra nummer (1 × 24 och 3 × 32 s.). Ur innehållet kan nämnas artiklar om estnisk språkvård (Tiiu Erelt, nr 1) tidningspråk och påverkan (Liisa Tiittula, nr 2), läsbarhet och intresseväckande information (Risto Lindstedt, nr 2), finska namn på språk (Eeva Maria Närhi, nr 3) och dialektala benämningar på far- och morföräldrar (Maila Vehmaskoski, nr 3). Nr 4 ägnas artiklar av Matti Sadeniemi, den finska språkvårdens nestor som avled förra sommaren. Dessutom ingår där ett register över språkfrågor m.m. som behandlats i *Kielikello* under 1989.

Under året utkom också ett nytryck av *Kielikello* 1984—1987 i en volym, försedd med register.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Nr 1 handlade om översättning av juridiska texter och innehöll bl.a. en svensk-finsk förteckning över brottsrubriker och en svensk-finsk förteckning över lagar inom arbetsmarknaden samt inom det sociala området. I nr 2 ingår artiklar om finska språkriktighetsfrågor och en svensk-finsk fågellista. Nr 3 omfattar artiklar om finsk språkvård och en svensk-finsk tennisordlista. Bland artiklarna i nr 4 kan nämnas en om homonymi och polysemi och en om datumskrivningen i finskan.

Linnerdal, Eva: Svensk-dansk ordliste. Utgitt av Nordisk språksekretariat og Bokklubben Norden 1989. 44 s. Bygger på frekvensundersökelse.

Málfregnir [«Språknytt»], Isländska språknämndens tidskrift, kom ut som tidigare med två nummer, vår och höst, 32 sidor varje gång. *Málfregnir* innehåller artiklar och föredrag om språk och språkvård, rapporter om aktuella händelser och åtgärder inom språkvårdsverksamheten på Island, språkfrågor, bokanmälningar m.m. Ur innehållet i vårhäftet kan

nämnas att *Baldur Jónsson* skriver om kvinnonamnet *Berglind* och dess böjning («Kvenmannsnafníð *Berglind* og beyging þess») och om islänningarnas språksvårigheter i nordiskt samarbete («Málerfiðleikar Íslendinga í norrænu samstarfi»). *Halldór Halldórsson* skriver om ordet *sygill* («Um orðið *sygill*»), Þórir Óskarsson om isländsk stilistik («Íslensk stílfræði») och *Magnús Snædal* om medicinsk ordbok («Íðorðasafn lækna»). Hösthäftet innehåller bland annat en artikel av *Helgi Hálfðanarson* om recitationen av Shakespeares skådespel på isländska («Lítið eitt um flutning bundins máls á leikritum Shakespeares») och ett föredrag om språkvård («Málræktarspjall») av *Baldur Jónsson*.

Nordisk språksekretariats rapporter 11: Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989). 71 s.

Rapporten inneholder de fleste foredragene som ble holdt på en konferanse om brevveksling mellom skoleklasser i Norden, på Lysebu ved Oslo 13.—14. oktober 1988. Foredragene diskuterer hvordan brevveksling kan brukes i undervisningen for å øke interessen i skolen for språk, kultur og samfunnsliv i grannelandene.

Nordisk språksekretariats rapporter 12: Nordisk tv-teksting (1989). 141 s.

Nordisk språksekretariat arrangerte 25.—27. november 1988 en nordisk konferanse om tv-teksting på Schæffergården ved København. Formålet med konferansen var å kartlegge og diskutere språklige spørsmål i forbindelse med tv-teksting og å undersøke mulighetene for et utvidet nordisk samarbeid på området. De ca. 30 deltakerne på konferansen var tekstere, medieforskere, mediepolitikere, lesepedagoger og språkfolk. Denne rapporten inneholder de fleste av de forberedte innleggene på konferansen.

Nordisk språksekretariats rapporter 13: De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989). 95 s.

Rapporten inneholder de fleste forberedte innleggene som ble holdt på en konferanse i Bergen 2.—4. desember 1988 om

de ikke-skandinaviske språkene i Norden (finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk og samisk). Artiklene kartlegger de ikke-skandinaviske språkenes stilling i skolen og i det nordiske samarbeidet og tar opp forholdet mellom disse språkene og dansk, norsk og svensk.

Norsk språkråd. Årsmelding 1989. Årsmeldingen inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd og gir et oversyn over virksomheten til rådet i 1989.

Nyt fra Sprognævnet. 1989 nr. 1—4. Hvert nummer er på 16 sider.

Hvert nummer indeholder et udvalg af svar på sproglige spørgsmål til nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Af årgangens artikler kan nævnes: *Henrik Galberg Jacobsen*: De kommaer, de kommaer (om de to kommasystemer i dansk og besværlighederne med dem), *Allan Karker*: Holberg-Ordbogen fuldført (nr. 1); *Henrik Galberg Jacobsen*: Til de der . . .?, *Pia Jarvad*: Sproget har bolden (om sportsudtryk i billedlig brug) (nr. 2); *Erik Hansen*: Afstandtagen (om udtryk af typen *tage grundigt fejl, holde pinlig orden, tage klar(t) afstand*, *H. A. Koefoed*: «Jod-pe» eller «i-pe»? Om udtalen af bogstavet J i navne, *Arne Hamburger*: At kollapse (under rubrikken Historien om et ord) (nr. 3); *Else Bojsen*: Who's afraid . . .? (om forskellige holdninger til påvirkningen fra det engelske sprog, *Henrik Galberg Jacobsen*: Sprogbrug og misbrug — og andre kønsskifter, *Erik Hansen*: Holdet ligger nr. 1 i turneringen (bl.a. om konstruktioner hvor stilstands- eller bevægelsesudsagnsord kan bruges på samme måde som *være*) (nr. 4). Som tillæg til nummer 1 er der indhæftet en folder *Om Dansk Sprognævn* og til nummer 4 et register til *Nyt fra Sprognævnet* 1985—89.

Ruotsalais-suomalainen työmarkkinasanasto/Svensk-finsk arbetsmarknadsordlista. Sverigefinska språknämndens skriftserie 2. 1989. 285 s.

Ordlistan innehåller över 5 000 uppslagsord hämtade från den svenska arbetsmarknadens centrala områden. Ett antal

ekonomiska termer har också medtagits samt termer med anknytning till socialförsäkring, beskattning samt förhandlings- och mötesteknik. I en bilagedel förtecknas arbetsmarknads- och branschorganisationer i Finland och i Sverige, likaså ett antal internationella organisationer. En separat förkortningsordlista finns också med. Boken innehåller dessutom ett finsk-svenskt register. Tidigare har i samma skriftserie utkommit *Svensk-finsk skolordlista*.

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens tidskrift, gavs liksom året innan ut med fyra nummer (1 × 32 och 3 × 24 s.). Ur innehållet kan nämnas följande. Nr 1: *Siv Reuter*: Platsannonserspråket i Hufvudstadsbladet och Svenska Dagbladet; *Erik Andersson*: När gäller subjeksregeln? Nr 2: *Charlotte von Herten*: Några konkreta råd om ordböcker; *Kaj Wikström*: En sak om sak; *Mikael Reuter*: Tjänstemän och andra arbetstagare. Nr 3: *Catharina Grünbaum*: Språkvård på Dagens Nyheter, *Marika Tandefelt*: Konferensen som smörgåsbord; *Lena Björklund*: Mobila ord på finska och svenska. Nr 4: *Christina Melin*: Finlandssvenskans normer i teori och praktik; *Mats-Peter Sundström*: Att redigera Finsk-svensk ordbok.

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kom i 1989 som vanleg med fire nummer, kvart på 20 sider. Opplaget er på vel 18 000 eksemplar. Bladet inneheld informasjon om arbeidet i Norsk språkråd, bokmeldingar, spørjespalte, nyordspalte osv. Mellom artiklane i 1989 kan vi nemne: nr 1: *Eyvind Fjeld Halvorsen*: Hvem bestemmer hvordan stedsnavn skal skrives?; nr 2: *Vigleik Leira*: Ikkje alt er liv laga. Attersyn på nyordsspalta; nr. 3: *Herbert Svenkerud*: Språklig doping; nr. 4: *Magne Sæbø*: Eit fornya talemål. Det hebraiske språk-akademiet jubilerer.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Ur innehållet kan nämnas följande. Nr 1: Informationsrådet och språket (Sex bidrag från en konferens); Några nyare ord i svenskan (En ordlista).

Nr 2: *Olle Josephson*: Skrivande i yrkeslivet; *Birgitta Leijonhielm*: Språket i brottsanmälningar; *Lars Melin*: Punkt vid förkortning; *Sten Ewerth*: Något om (konsten) att skriva en skolgrammatik; *Peter Löfström*: Den läckra donutskakan (Anmälan av Engelskan i svensk dagspress av Judith-Ann Chrystal). Nr 3: Ett hyllningsnummer till Bertil Molde, 70 år. *Margareta Westman*: Åsikter om svenskt språkbruk; *Ulla Clausén*: Medicinens språk — ett fall för språkvården; en Molde-bibliografi utarbetad av Claes Garlén; *Catharina Grünbaum*: Åsikter om datumskrivning; *Jan Svanlund*: När bilderna bleknar — synpunkter på metaforers intensitet; *Lena Moberg*: En studie i grönt; *Birgitta Lindgren*: Hur många ord finns det i svenskan?. Nr 4: *Gun Widmark*: I helg och söcken; *Sven Pihlström*: Varför i nutida svenska; register till Språkvård 1985 — 1989.

Ulset, Tor: *Dansk-norsk ordliste*. Utgitt av Nordisk språksekretariat og Bokklubben Norden 1989. 19 s. Bygger på frekvensundersøkelser.

DANMARK

Af Else Bojsen (EB), Henrik Galberg Jacobsen (HGJ) og Pia Jarvad (PJ)

Albris, Jon m.fl.: *Projekt Bysociolingvistik. Interim Report on The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. Udgivet af Københavns Universitets Institut for Nordisk Filologi. København 1988. 221 A4-s. Distr.: Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet, Njalsgade 80, DK-2300 København S.

Projekt bysociolingvistik er iværksat af Statens Humanistiske Forskningsråd under initiativområdet «Dansk talesprog i dets variationer». Rapporten her giver en demografisk beskrivelse af undersøgelsens objekt, Nyboder i København, en gennemgang af selve feltarbejdet og de forskellige resultater: stilanalyse, sociofonetisk analyse af nogle vokalvarianter,

grammatisk analyse af dansk samtale og en analyse af narrativer i det sociolingvistiske interview. *PJ*

Andersen, John Edelsgaard: Sproghandlinger — på dansk. Dansk lærerforeningen, København 1989. 32 s.

Hæftet indgår i Dansk lærerforeningens serie «Dansk Sprog» (se nærmere under Tøgeby). Hæftet beskriver hvad sproghandlinger er, og hvordan man realiserer disse sproghandlinger. Endvidere er der et afsnit om takt og tone i sproget og om magtens og afmagtens sprog. Hæftet indeholder en række illustrerende opgaver. *PJ*

ARK. Sproginstitutionernes Arbejdsrapporter. Handelshøjskolen i København. Distr.: Det Sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK-2000 Frederiksberg.

I denne serie arbejdsrapporter er der i 1989 udkommet 7 numre (45-50), bl.a. *H.-P. Kromann og H.K. Mikkelsen: Fagsprog og fagsproglig kommunikation.* En selektiv systematisk bibliografi ca. 1980-88 (ARK 45; 186 s.), *Anna-Lise Laurson: En integreret model til belysning af temasektionen i spanske og danske sætninger med henblik på en kontrastiv analyse af fagsproglige tekster* (ARK 47; 129 s.), *Henning Nølle: Polyfoni. En sprogteoretisk indføring* (ARK 48; 70 s.), *Tekstlingvistiske perspektiver i erhvervsproglig forskning* (ARK 50; 125 s.; 7 indlæg fra et forskningsseminar 25.- 26. maj 1989), *Kirsten Haastrup: Lexical Inferencing Procedures or Talking about Words. A Book about Receptive Procedures in Foreign Language Learning with Special Reference to English.* Bind 1-2 (Ark 51; 434 + 216 A4-s. + appendikser; disputats). *HGJ*

Bergenholtz, Henning: Frekvensordbog baseret på danske romaner, ugeblade og aviser 1987-1988. Udgivet af Handelshøjskolen i Århus, Århus 1989. 2 bind, 1615 s. Distr.: Handelshøjskolen i Århus, Fuglesangs Allé 4, DK-8210 Århus V.

Denne frekvensordbog er baseret på en samling af tekster fra årene 1987 og 1988 på i alt 2 mio. løbende ord. Halvdelen af teksterne er fra romaner og noveller, en fjerdedel henholdsvis fra aviser og ugeblade. Hyppigheden af ord og ordformer

er ordnet i to lister: en alfabetisk liste som angiver hyppigheden i det samlede korpus og i de enkelte tekstarter, samt en liste sorteret efter hyppighed. Korpusset vil blive udbygget med tilsvarende korpus for årene 1989, 1990 og 1991. Udvælgelsen af teksterne og opbygningen af korpusserne er beskrevet af *H. Bergenholtz* i »DK88: Et korpus for dansk almen-sprog» i tidsskriftet *Hermes* 1 -1988 (omtalt i *Sprog i Norden* 1989, s. 120). *PJ*

Danske Studier 1989. C.A. Reitzels Forlag, København 1989. 212 s.

Af bindets indhold kan der være grund til at nævne *Mikael Køneke*: Søvnbesvær og sovepiller. Om substantiviske komposita, og en række indgående anmeldelser af litteratur om dansk sprog (*Bogstav og Lyd, Håndbog i Nudansk, Dansk-dansk Ordbog, Sproget her og nu*). *EB*

Engberg-Pedersen, Elisabeth m.fl. (red.): Anvendt sprogvidenskab. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 1990. 224 s.

Bogen er tilegnet Henning Spang-Hanssen i anledning af hans afgang som professor i anvendt og matematisk lingvistik ved Københavns Universitet. Gennem en række artikler inden for emnerne datamatisk lingvistik, fremmedsprogspædagogik og sproglig rådgivning giver bogen et bredt indtryk af den sprogforskning som Henning Spang-Hanssen har været en foregangsmand for i Danmark: anvendt sprogvidenskab. *EB*

Forskningsprofiler udgivet af Selskab for Nordisk Filologi. Redigeret af Bente Holmberg, Britta Olrik Frederiksen og Hanne Ruus. Gyldendal, København 1989. 246 s.

Med disse forskningsprofiler er det 3. gang Selskab for Nordisk Filologi fejrer sit jubilæum med en bogudgivelse, som er en slags statusrapport for faget nordisk filologi. Den første fra 1937 var publiceringen af en foredragsrække om hovedpersonerne i forrige århundredes modersmålsforskning med titlen *Fra Rask til Wimmer*, den næste fra 1965 havde titlen *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. Den

nu foreliggende 75-års jubilæumsbog er en publicering af foredragene i jubilæumsserien med temaet «dansk sprog i talt og skreven form og udgivelser i bred forstand». Bogen indeholder følgende artikler: *Bent Jørgensen*: Sted- og personnavneudgivelser, *Poul Lindegård Hjorth*: Leksikografi, *Jørn Lund*: Dansk talesprog, variation og usus, *Hans Basbøll*: Dansk talesprog, systembeskrivelser. Dansk fonologi i de sidste femogtyve år, *Erik Hansen*: Dansk grammatik, *Peter Harms Larsen og Niels Erik Wille*: De to musketerer — tyve år efter. Om pragmatik og pragmatisk analyse, med to illustrerende cases: Fiktion og faktion, *Thorkil Damsgaard Olsen*: Literacy i Danmark omkring år 1200. Saxos og landskabslovenes vidnesbyrd, *Helle Jensen*: Om udgivelse af vestnordiske tekster, *John Kousgård Sørensen*: Om udgivelse af ældre danske tekster, *Flemming Lundgreen-Nielsen*: Udgaver af efterreformatoriske danske tekster. Alle artikler afsluttes med særdeles fyldige litteraturhenvisninger. *PJ*

Fransen, Bertel: *Retskrivningsregler. Håndbog til brug i folkeskolen*. Forlaget didactica, Hvidovre 1989. 51 s.

Størstedelen af bogen udgøres af en forkortet og forenklet udgave af Retskrivningsreglerne i Dansk Sprognævns *Retskrivningsordbog* fra 1986. Sidst i bogen er der desuden en kort og klar vejledning i brugen af Retskrivningsordbogen. Som undertitlen siger, er *Retskrivningsregler* beregnet for folkeskolen. Den vil dog også kunne bruges af andre der har brug for hurtig og ikke alt for detaljeret hjælp inden for et af de områder der er omfattet af de officielle retskrivningsregler. For brugere der ønsker mere indgående besked, er der efter de enkelte emner henvist til de relevante paragraffer i Retskrivningsordbogen.

I tilknytning til bogen har forfatteren på samme forlag udsendt et øvehæfte med tilhørende facitliste: *Retskrivningsregler. Opgaver og øvelser* (1989, 48 s.). *HGJ*

Frederiksen, Bodil: *Aktivt dansk for svensktalende*. Nordisk Ministerråd, København 1989. 157 s.

Bogen består af fem kapitler: Forstå dansk, Tal dansk, Skriv dansk, Lyt til dansk og Noget om Danmark. Det er hensigten med bogen at svenskere med den i hånden hurtigt skal kunne lære de vigtigste forskelle mellem dansk og svensk. Der er mange opgaver, og der er afsat plads i selve bogen til besvarelse af opgaverne. *EB*

Hansen, Erik: Formaliteter. 4 livsvigtige sprogs spørgsmål. Dansk lærerforening, København 1989. 43 s.

Hæftet indgår i Dansk lærerforeningens serie «Dansk Sprog» (se nærmere under Tøgeby). De «4 livsvigtige sprogs spørgsmål» der behandles i hæftet, er: nye ord i dansk, ortografi, sprogrigtighed, let og svært sprog. Inden for hvert af emnerne trækkes hovedproblemerne frem, og der gives forslag til måder de kan behandles på i undervisningen. Hæftet, der udelukkende er beregnet for læreren, giver desuden undervejs i fremstillingen en lang række henvisninger til uddybende behandlinger af de valgte emner. Som tekstbilag indeholder hæftet bl.a. prøver fra puristiske ordbøger og avisindlæg fra debatten om den danske retskrivningsreform i 1948. *HGJ*

Heltberg, Eva og Jørn Lund: Sprog i dansk — en håndbog. Gyldendal, København 1989. 231 s.

Bogen er tænkt som en introduktionsbog til den sproglige side af faget dansk i gymnasiet og hf. Emner som sproghistorie, lokalsprog, storbyprog, sprog i Norden, sprog og norm, samtale og tekst, sprogbrug og sprogsystem skal stimulere elevernes interesse, og desuden får de med kapitlerne Stavning og Mini-grammatik et værktøj til egen tekstproduktion. Bagerst i bogen er der en litteraturlise og et stikordsregister.

Bogen vil utvivlsomt også være nyttig på lærerseminarier i de andre nordiske lande. *EB*

Hermes. Tidsskrift for Sprogforskning. 2-1989. Redigeret af Henning Bergenholtz m.fl. Udgivet af Det Erhvervs sproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 1989. 220 s. Distr.: Hermes, Handelshøjskolen i Århus, Fuglesangs Allé 4, DK-8210 Århus V.

Dette nummer indeholder et synspunkt af undervisningsminister Bertel Haarder og 15 bidrag, herunder 4 anmeldelser. Her kan nævnes *Sandro Nielsen*: Kritisk oversigt over engelske og danske juridiske ordbøger, *Ruth M.E. Feil og Bo Laursen*: Strukturel semantik og formel leksikalsk repræsentation, *Hans-Peder Kromann*: Opgaver og problemstillinger for dansk fagsprogsforskning, *Hans Kristian Mikkelsen*: Two new Bibliographies about special language research, *Per Anker Jensen, Finn Sørensen, Carl Vikner*: Data, Corpora, and Linguistic Research. *PJ*

Jarvad, Pia: *Danskernes nye ordforråd*. Artikel s. 441-453 i *Dagligliv i Danmark i vor tid*, bind 2: Arbejde og fritid. Redigeret af Georg Nellemann, Iørn Piø og Birgit Vorre. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1989. 518 s.

Artiklen beskriver ændringerne i ordforrådet fra efterkrigstiden til i dag. Der er afsnit om dansk orddannelse, påvirkningen fra engelsk og fra andre sprog, forkortelser, forstærkerord, forskydninger i ordforrådet, og i slutningen af bogen er der knap tre siders litteraturhenvisninger til dette kapitel i bogen og til de to kapitler af samme forfatter i bind 1 af *Dagligliv i Danmark i vor tid* (omtalt i *Sprog i Norden* 1989, s. 121). *PJ*

Jensen, Leif Becker: *Godt ord igen. Om samtals forudsætninger og problemer*. Teknisk Forlag, København 1989. 154 s.

Bogen handler om de forudsætninger der ligger skjult under samtals overflade, og forfatterens erklærede hensigt er at gøre læseren til en bedre samtalepartner. Forudsætningerne er samlet i seks kapitler under betegnelserne perspektivproblemet, referenceproblemet, definitionsproblemet, relationsproblemet, situationsproblemet og positionsproblemet, og til hvert kapitel er der øvelsesopgaver. *EB*

Juridisk Grundbog 3. Dommen — Sproget. 4. udgave. Redigeret af W.E. von Eyben. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1989. 205 s.

4. udgave af denne juridiske grundbog indeholder som de tidligere udgaver et kapitel med titlen: «Juridisk stil og sprogbrug» af W.E. von Eyben. I forordet til bogen fremgår det at Erik Wassard har medvirket til revisionen af kapitlet. Kapitlet er blevet udvidet og revideret, og forfatteren mener at de seneste års kritik af den unødigt komplicerede stil i lovsproget har båret frugt. I de afsluttende bemærkninger nævnes det således at der er sket ændringer i retssproget. Kapitlet er særdeles fyldigt med hensyn til litteraturhenvisninger, og disse er ført op til dato. *PJ*

Kock, Christian og Birthe Tandrup: Skriv kreativt. Skriftlig fremstilling: sagprosa/fiktion. Gyldendal, København 1989. 200 s.

Som det fremgår af bogens undertitel, drejer den sig om skriftlig fremstilling af såvel sagprosattekster som kreative (fiktive, litterære) tekster. Når skrivning af kreative tekster indtager en mere fremtrædende plads i denne bog end det er sædvanligt i bøger om skriftlig fremstilling, skyldes det at mange af virkemidlerne i kreative tekster også hører hjemme i sagprosa og efter forfatternes mening med fordel kan udnyttes mere der. Bogens hovedkapitler har overskrifterne «Skriveprocessen», «Tekstens byggeklodser» og «Tekstens virkemidler». Heri gives der bl.a. vejledning mht. argumentation, sammenligning, billedsprog, synsvinkel, mundtlighed, afsnitsinddeling og tegnsætning. Sidst i bogen er der et kortfattet praktisk afsnit om citat- og referatteknik.

Bogen er først og fremmest beregnet til brug i danskundervisningen i gymnasiet og på hf, men vil også kunne bruges med udbytte på højere undervisningstrin. *HGJ*

Kunøe, Mette og Erik Vive Larsen (udg.): 2. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Aarhus Universitet, Århus 1989. 296 s.

Rapporten fra det andet møde om «danskans beskrivning», afholdt af Institut for Nordisk Sprog og Litteratur, Aarhus Universitet i oktober 1988, indeholder i alt 24 bidrag fra mødet. Af bidragene kan nævnes *Else Bojsen*: Sprognæv-

nets telefonrådgivning, *Anne Duekilde*: Fraseologiske enheder bestående af småord, *Lars Heltoft*: Talesprog og sætningsskema, *Tore Kristiansen*: Sprogholdninger i praksis, *Erik Vive Larsen*: Genstand, hensyn eller forhold - indirekte objekt, en besværlig grammatisk relation, *Inge Lise Pedersen*: Under vejr med københavnsk. En situationsrapport fra Projekt Bysociolingvistik, *Knud Sørensen*: Om 'indirekte' anglicismer. *EB*

Lund, Jørn: *Okay? Amerikansk påvirkning af dansk sprog*. Dansk lærerforeningen, København 1989. 32 s.

Hæftet indgår i Dansk lærerforeningens serie «Dansk Sprog» (se nærmere under Togeby). Hæftet beskriver i fire kapitler den amerikansk/engelske påvirkning af det danske sprog. I første kapitel gives et historisk rids over andre sprogs påvirkning af dansk, hvorefter lånene beskrives i emnegrupper som sport, tøj, edb og ud fra typer af lån og tilpasningen af lånene. Der afsluttes med nogle synspunkter på fremtiden. Hæftet indeholder en række illustrerende opgaver. *PJ*

Magid, Nonni: *Sprogets spilleregler — håndbog i skriftlig fremstilling*. Gyldendal, København 1988. 110 s.

Hovedvægten i denne bog ligger på de mere håndværksmæssige formelle færdigheder i forbindelse med grammatisk analyse og skriftlig fremstilling. Den giver bl.a. vejledning mht. tegnsætning, orddeling, r-problemer, *nogen* eller *nogle*, talesprog/skriftsprog, abstrakt/konkret og disposition. Sidste halvdel af bogen, der er beregnet for gymnasiet og hf, består af opgaver. *HGJ*

Mål & Mæle. 12. årgang, nr. 4. Redigeret af Erik Hansen, Ole Togeby og Carsten Elbro. G.E.C. Gad, København 1989. 32 s.

Dette nummer indeholder — ud over spørgebrevkassen — to artikler om førnutidskonstruktionen «Det havde jeg ikke haft behovet», en konstruktion som omtales i *Mål & Mæle* i 12. årgang nr. 2, 1988 (omtalt i *Sprog i Norden* 1989, s. 122) ud fra en dialektologisk synsvinkel. Det drejer sig om *Otto Glismann*: Jeg har haft gjort det, og *Peter Harder*: Om fortid

og førfortid. *Lars Brink* kritiserer i «Mennesker mødes — menneskene overlever» at Retskrivningsordbogen fra 1986 siger god for flertalsformen *menneskerne* ved siden af den gamle *menneskene*. Desuden indeholder nummeret artiklerne «Sprogsyn og maskinoversættelse» af *Hanne Fersøe* og *Hanne Ruus*, «Hvem var Viggo Brøndal?» af *Henrik Jørgensen* og *Frederik Stjernfelt*, og «Hvordan læser man et A?» af *Carsten Elbro*. PJ

Mål & Mæle. 13. årgang, nr. 1. Redigeret af Erik Hansen, Ole Tøgeby og Carsten Elbro. G.E.C. Gad, København 1989. 32 s.

Dette nummer indeholder — ud over spørgebrevkassen, som i dette nummer fylder 15 sider — artikler af *Lise Bostруп*: Dansk som fremmedsprog, *Erik Hansen*: Ret og rimeligt, *Thora Vinther*: Tak — et fattigt ord? og *Per Skar*: Det besværlige bogstav, hvor forfatteren giver en historisk beskrivelse af bogstavet j's omskiftelige tilværelse. PJ

Nissen, Gunnar: Hvordan kan ordet deles? Branner og Korch, København 1988. Upag. (ca. 300 s.).

Bogen indgår ligesom *Skal der komma?* (se nedenfor) i Gunnar Nissens serie af opslagsbøger (se evt. Sprog i Norden 1989, s. 123). Oprindeligt var der tale om ganske små bøger, men efterhånden som forfatteren har arbejdet sig gennem de forskellige emner, er omfanget af bøgerne vokset stærkt. Den foreliggende bog indeholder dels en indledning med generelle regler for ordeling ved linje skift, dels en omfattende alfabetisk liste over (ubøjede) appellativer og proprier. Ved de enkelte ord er alle tilladte orddele anført, ved *kriminalisere* således 8 forskellige muligheder og ved *parlamentarisme* hele 16. HGJ

Nissen, Gunnar: Skal der komma? Branner og Korch, København 1988. Upag. (ca. 350 s.).

Bogen indgår ligesom *Hvordan kan ordet deles?* (se ovenfor) i Gunnar Nissens serie af opslagsbøger. Den består som de øvrige bøger af en kort generel indledning og af en alfabetisk ordnet opslagsdel. Opslagsordene i den foreliggende bog

er først og fremmest ord og ordforbindelser der kan bruges som konjunktioner og adverbialer, men derudover også en del emneord (bydemåde, lydord, titler o.l.). Antallet af opslagsord er meget stort — bogen er forfatterens hidtil omfangsrigeste — og en stor del af dem af en sådan art at næppe mange ville vente at finde dem opført som problemord i en kommateringshåndbog. *HGJ*

Ord og Ordformer i Retskrivningsordbogen. EDB-læsbar version af Retskrivningsordbogen. 1989. Ligger på enten 5¼» eller 3½» diskette i MS-DOS format. Ordene er skrevet i IBM tegnsæt 2. Nærmere oplysning om forhandling mv. fås hos Dansk Sprognævn.

Denne edb-version adskiller sig fra den tidligere edb-version *Retskrivningsordbogen på edb* (omtalt i *Sprog i Norden* 1989, s. 115) og fra den trykte bog ved at være en ren ordliste. Foruden de ca. 60.000 opslagsord indeholder ordlisten alle de bøjningsformer der kan dannes ud fra oplysningerne i ordbogen, samt de ca. 5000 sammensætningseksempler der er med i ordbogen — i alt ca. 130.000 ord og ordformer. Ordlisten indeholder derimod ikke oplysninger om betydning, ordklasse og lign. Ordlisten er udarbejdet til brug for softwarehuse der udvikler fx tekstbehandlingsprogrammer, og til brug for firmaer, undervisningsinstitutioner og privatpersoner der ønsker en korrekt stavet ordliste over de almindeligste ord i dansk. *PJ*

SAML. Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik. Nr. 14. Redigeret af Bente Maegaard og Henning Spang-Hansen. Udgivet af Københavns Universitets Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab. København 1989. 155 A4-s. Distr.: SAML, Institut for Almen og Anvendt Sprogvidenskab, Njalsgade 80, DK-2300 København S.

Af indholdet kan nævnes: *Hanne Fersø & Sabine Kirchmeier-Andersen*: Maskinoversættelse af simple paratagmer, *Søren Brunak & Benny Laustrup*: Linjedeling med et neutralt netværk, *Peter Molbæk Hansen*: Nogle svagheder ved toniveaumorfologien og *Margrethe Mondahl & Knud Anker*

Jensen: Regler og regelmæssighed. Elevers vidensforarbejdning i en oversættelsesopgave. *PJ*

SPRINT. Sproginstitutionernes tidsskrift. 1989, nr. 1-2. Udgivet af Handelshøjskolen i København. 66 s. + 66 s. Distr.: SPRINT, Handelshøjskolen i København, Dalgas Have 15, DK-2000 Frederiksberg.

Af særlig interesse er *Lars Henriksen*: Ordet sprogfejl er en sprogfejl — når det optræder i en sprogforskers mund (nr. 1). Derudover indeholder nr. 1 omtaler af nogle nyere bøger om dansk sprog (*Håndbog i Nudansk, Sproget her og nu, Baglænsordbogen*). *HGJ*

Sprog og Samfund. Nyt fra Modersmål-Selskabet. 7. årgang, 1989, nr. 1-4. 12 s. + 12 s. + 16 s. + 4 s. Redigeret af Rasmus Bjørgmose. Distr.: Kassereren, Hegnskroen 22, DK-2800 Lyngby.

Af årgangens indhold kan nævnes *Hans Jørgen Jensen*: Modersmålet i Danmarks Radio: Ny sprogpolitik, *Tom Høyer*: Et ekstra behov for at styrke identiteten gennem modersmålet, *Poul Hansen*: Ti års sprogdebat — og nogle resultater (alle i nr. 3 i anledning af Modersmål-Selskabets tiårsjubilæum). *EB*

Sproget i bevægelse. Modersmål-Selskabets Årbog 1989. C.A. Reitzels Forlag, København 1989. 114 s.

Årbogen indeholder 13 bidrag om bl.a. sproget i medierne, sproget i det politiske liv og sproget i offentlig forvaltning. *Allan Karker* har bidraget med artiklen Ortografisk perspektiv. Desuden indeholder bogen formanden, *Grethe Rostbølls* beretning til generalforsamlingen i 1989 og hendes tale, Dronningen og modersmålet, til Hendes Majestæt dronning Margrethe, der modtog Modersmål-Selskabets pris 1989. *EB*

SprogMagisteren. Konsulentfirmaet Bøje Larsen A/S, Korsgårdsvej 28, DK-2920 Charlottenlund (tlf.: 31 63 25 37). PC-program på diskette + skriftlig vejledning på 106 A5-s. Pris: 1985 dkr. ekskl. moms.

SprogMagisteren er et program der kan bruges til at kontrollere og forbedre en tekst man har skrevet i et tekstbehandlingsprogram på sin PC. Der er i modsætning til traditionelle tekstbehandlingshjælpemidler ikke tale om stavekontrol (SprogMagisteren har slet ikke noget stavekontrolprogram), men om sproglig rådgivning på højere tekstniveauer. Programmet sammenholder ens tekst med en genre man selv har valgt eller evt. selv har defineret, og foreslår på grundlag heraf forskellige ændringer mht. ordvalg, abstraktionsniveau, modtagerappel, jeg-du-balance, forvægt/bagvægt, sætningslængde mv. Det er her en svaghed ved programmet at man ikke har mulighed for at korrigere sin tekst samtidig med at den analyseres, men at man er nødt til at gøre notater på en udskrift og så føre sine ændringer ind i det elektroniske dokument når SprogMagisterens analyser er slut.

Den tilhørende skrevne vejledning fortæller åbent — og med en høj og stedvis noget anstrengende du-appel — hvad der ligger til grund for programmets vurderinger og anvisninger og gør det på den måde muligt for brugeren at kikke sin elektroniske sprogvejleder i kortene og vurdere hvilke råd det er rimeligt at rette sig efter, og hvilke man roligt kan se bort fra. I øvrigt er de råd som programmet giver når man lader den kontrollere ens tekster, som regel rimelige og fornuftige, og dem man ikke synes om, kan man blot lade være med at følge.

Sprogmagisteren virker alt i alt som et kompetent og ærligt arbejdsredskab, der formentlig vil kunne fungere som et nyttigt supplement til den eksisterende trykte litteratur på området. *HGJ*

Svensk-dansk/dansk-svensk ordbog. I serien Gads sribede ordbøger. G.E.C. Gads Forlag, København 1989. 822 s.

Danskerne har længe savnet en moderne svensk-dansk ordbog. En del af savnet er nu lindret med denne lille ordbog, som er på størrelse med en velvoksen salmebog. Det er dog lykkedes redaktøren, Anna Garde, at få hele 40.000 opslagsord med (dvs. ca. 20.000 hver vej). Begge ordbogens dele er beregnet for danskere, altså også den dansk-svenske del. Bag

i bogen er der en udførlig redegørelse for svensk sproglære ved Stig Örjan Ohlsson. *EB*

Togeby, Ole: Sprogsociologi. Samlesættet den lille sociolingvist. Dansk lærerforeningen, København 1989. 28 s.

Hæftet er det første i Dansk lærerforeningens serie «Dansk Sprog». Den består af hæfter der «lægger op til arbejdet med den sproglige dimension» i gymnasiet og på hf samt i handelsskolen og i folkeskolens ældste klasser. I 1989 er der foruden hæftet om sprogsociologi udsendt følgende hæfter: *John Edelsgaard Andersen: Sproghandlinger; Erik Hansen: Formaliteter* og *Jørn Lund: Okay?* (se disse).

Hæftet om sprogsociologi indeholder bl.a. afsnit om sproglig variation og om kønssprog og kønsroller. I et afsnit om metode gives der en kort instruktion i hvordan man i praksis udskriver tekstprøver fra bånd. Hæftet bygger til dels på forfatterens bog fra 1985, *Kvinder siger selvfølgelig mest — sagde manden* (omtalt i *Sprog i Norden* 1986, s. 125). *HGJ*

FINLAND

Av Jamima Löfström (JL) och Mikael Reuter (MR)

Cantell, Ilse, Hanna Lehti-Eklund, Leif Nyholm och Jouni Salokivi: Helsingforsslang nu — en skolenkät 1988. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, B:12, Helsingfors 1989. 88 s. + 56 s. bilagor.

Det svenska slangspråket i Helsingfors har länge varit ett eftersatt område i språkforskningen, och flera generationers slang har förblivit odokumenterad. Det är därför glädjande att en forskningsgrupp vid Nordica i Helsingfors har gjort en undersökning av de slangord som dagens svenska skolelever i Helsingfors använder och känner till.

Slangen i Helsingfors är ett fascinerande språkligt fält, där huvudkomponenterna är en gammal blandning av finska och svenska och i någon mån ryska med nyare inslag av främst

engelska. Ett utmärkande drag är att i stor utsträckning samma slangord, med en viss morfologisk variation, används i finsk och finlandssvensk slang.

Undersökningen bygger på en skriftlig enkät bland elever i årskurs 9 i fyra skolor. Som utgångsord användes 94 ord representerande olika begrepp för vilka det av tradition finns många slangord. Dessutom gavs försökspersonerna möjlighet att associera fritt och ange slangord som inte motsvarade utgångsorden.

Resultatet är ett omfattande material som ger en bred bild av de slangord som förekommer bland dagens Helsingforssvenska skolungdomar.

Ett av de resultat som författarna framhåller är att riks-svenska (närmast stockholmska) slangord har stärkt sin ställning betydligt under de senaste decennierna. *Tjej, kille, grabb, kompis, polare, doxor, brallor, bärs* och *pippa* förekom knappast i det aktiva slangordsförrådet för 30 år sedan, men ligger nu alla högt på listan över frekventa slangord i respektive betydelsegrupp. Den viktigaste orsaken till detta är säkert ungdomslitteraturen och möjligheterna att se Sveriges TV, men projektledaren Leif Nyholm ser det också som ett tecken på stärkt svensk identitet bland de helsingforssvenska ungdomarna. *MR*

Folkmålsstudier 32. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi, Åbo 1989. 214 s.

Fjölårets nummer av *Folkmålsstudier* domineras av *Helena Solstrands* 85 sidor långa artikel om *finlandismerna i Fänrik Ståls sägner*. Artikeln ger en intressant bakgrund till dagens finlandssvenska särdrag och är på det sättet av både teoretiskt och praktiskt intresse för språkforskare och språkvårdare. Många av dagens kända finlandismer återfinns redan hos Runeberg, men flera av dem var ännu på hans tid allmänsvenska och användes också av hans samtida i Sverige.

Av de övriga artiklarna handlar flertalet om språkväxling och interferens av olika slag. *Pirkko Lilius* skriver om *språkval i den finlandssvenska litteraturen* och beskriver hur olika författare genom tiderna har använt olika metoder för att

återge språkanvändningen i en två- eller flerspråkig miljö. Ett liknande tema behandlas av *Erik Andersson* i artikeln *Språkmöte i finlandssvenska sjöfartsskildringar*. De frekventa — och delvis avsiktliga — finlandismerna och fennicismerna hos en modern tvåspråkig författare beskrivs av *Christina Melin* i uppsatsen *Marianne Backlén — författare på två språk*. *Arto Kirri* skriver i artikeln *Språk i språk* om språkväxling hos tre memoarförfattare — bland dem förre presidenten *J.K. Paasikivi*. Slutligen ingår en artikel av *Bengt Loman*, «*Aarne*» och *språkstriden*, som visar hur den begynnande språkstriden under slutet av 1800-talet återspeglas i litteraturen. MR

Zilliacus, Kurt: Skärgårdsnamn. Svenska litteratursällskapets skrifter nr 558, Helsingfors 1989. 252 s.

Finland har världens största skärgård, som består av flera tiotusental öar, holmar, skär och grund. Största delen av denna skärgård har under historisk tid bebotts av en svensk befolkning. I vissa områden finns det ett äldre skikt av ursprungligen finska ortnamn, men i övrigt har orterna i skärgården namngivits av den inflyttade svenska befolkningen eller senare tiders svenska inbyggare.

Det svenska ortnamnsförrådet i skärgården omfattar ca etthundratusen bevarade namn på holmar och skär, uddar och vikar, sund och fjärdar, stränder och fiskeplatser m.m. Skärgårdsnamnen utgör omkring en tredjedel av alla de svenska ortnamnen i Finland och bildar den egentliga specialiteten i det finlandssvenska ortnamnsförrådet.

I boken *Skärgårdsnamn* sammanfattar *Kurt Zilliacus* de allmänna resultaten av tjugo års systematisk utforskning av skärgårdsnamnen — ett forskningsarbete som han själv har lett vid det svenska namnarkivet i Finland, numera en del av byrån för svenska språket vid Forskningscentralen för de inhemska språken.

Med uppmärksamheten koncentrerad på de vanliga och typiska namnen beskriver författaren hur namnförråden på olika håll är uppbyggda och var de enskilda namntyperna förekommer.

I ett trettiotal inskjutna artiklar utreds speciella egenheter i namnförrådet och presenteras valda namn som exempel på hur ortnamn har uppkommit och skall uppfattas. Materialgenomgångarna sammanfattas i överblickar av hur olika slags namn brukar vara bildade och vad namngivarna vanligen har syftat på i sina benämningar. I slutet studeras de spår som äldre näringsliv och sjöfart har lämnat i skärgårdens namnförråd. Framställningen illustreras med över tvåhundra fotografier och kartutsnitt, en del av dem i färgtryck.

MR

Londen, Anne-Marie: Litterärt talspråk. Studier i Runar Schildts berättarteknik med särskild hänsyn till dialogen. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 557, humanistiska avhandlingar 3. Helsingfors 1989, 360 s.

Anne-Marie Londens doktorsavhandling är en tvärvetenskaplig analys av dialogen i Runar Schildts noveller. Londen visar att skriven dialog kan undersökas med samma metoder som autentiskt talspråk, och den skrivna dialogen undersöks här med utgångspunkt i modern narratologi och samtalsanalys. Frågor som diskuteras är bl.a. turtagning, preferensstruktur, ordval och förekomsten av talspråksmarkörer. I arbetet förs en fortlöpande diskussion om sambandet mellan litterär dialog och autentiska samtal. Enligt Londen finns det strukturella likheter mellan texttyperna. Den litterära dialogen följer t.ex. samma turtagningsprinciper som det genuina talade språket.

I materialet ingår 20 noveller av Schildt, av dem studeras fyra mera ingående. JL

ISLAND (1988—1989)

Av Baldur Jónsson (BJ) och Gunnlaugur Ingólfsson (GI)

Indriði Gíslason, Baldur Jónsson, Guðmundur B. Kristmundsson, Höskuldur Þráinsson. Mál og samfélag. Íðunn, Reykjavík 1988. 94 s. [Språk och samhälle]

Denna lilla bok är en av fyra böcker om språk och språkvård som utkom från Iðunn under året 1988 och som alla har någon anknytning till TV-kurser («fjarkennsla») som påbörjades samma år. Den första delen av *Mál og samfélag* är författad av Indriði Gíslason, professor vid Islands lärarhögskola. Den andra delen är ett avsnitt ur ett kommittébetänkande av samtliga fyra författare.

Betänkandet i fråga har tidigare publicerats som *Álitsgerð um málvöndun og framburðarkennslu í grunnskólum* (1986) och är vägledande vid språknormering. Dess tredje avsnitt, som handlar om språkvård och uttalsundervisning i grundskolan («Um málvöndun og framburðarkennslu í grunnskólum»), har medtagits med några smärre ändringar. Här behandlas huvudpunkterna och riktlinjerna i isländsk språkpolitik, uttalsnormering och språkvård.

Bokens första del handlar om språkbruk som kommunikation och relationerna mellan tanke och språk, olika språkanvändning i olika situationer, begreppen «register» och «stil», och slutligen finns det ett kapitel om språkbruk och dialekter.

BJ

Heimir Pálsson, Höskuldur Þráinsson. Um þýðingar. Iðunn, Reykjavík 1988. 128 s. [Om översättningar]

Denna bok har till syfte att vara vägledande för dem som tar sig för att översätta till isländska. Översättningar blir allt vanligare och viktigare, och målspråket blir ofta — i onödan — färgat av källspråket. Professionella översättare utgör redan en ganska stor grupp förutom en mängd andra som medvetet eller omedvetet översätter från främmande språk till isländska. Boken avser att bidra till att isländskan bevarar sin karaktär i den flod av utländska texter som översvämmar oss i form av översättningar. Boken är den första av sitt slag på isländska. *BJ*

Ásgeir S. Björnsson, Baldur Hafstað. «Eitt verð ég að segja þér . . .». Listin að segja sögu. Iðunn, Reykjavík 1988. 62 s.

Berättarkonsten har åtnjutit stort anseende på Island och har som bekant haft sina blomstringsperioder. Någon riktig

berättarskola har det dock knappast varit tal om, och många anser att den gamla konsten har försummats i det moderna samhället. Boken är avsedd att vara ett hjälpmedel för dem som vill lära sig något om konsten att berätta en historia eller «segja sögu» som det heter på isländska. Innehållet har anknytning till två ljudkassetter och ett TV-program, men boken har också ett värde som självständigt verk. *BJ*

Ingibjörg Axelsdóttir, Þórunn Blöndal. Handbók um ritun og frágang. Iðunn, Reykjavík 1988. 107 s. [Uppsats-skrivning]

Denna bok ger en vägledning om praktiska saker vid uppsatsskrivning, t.ex. om insamling av material, användandet av handböcker, ämnets strukturering, redigering av litteraturlista, korrekturläsning och allmänt praktiska skrivregler. Den fyller ett behov, eftersom isländska handböcker av detta slag är ytterst få. Ämnet fördelas på 10 kapitel. *BJ*

Baldur Jónsson (red.). Réttitunarorðabók handa grunnskólum. Rit Íslenskrar málnefndar 4. Námsgagnastofnun og Íslensk málnefnd, Reykjavík 1989. 144 s. [Rättskrivningsordbok för grundskolan]

De flesta isländska rättskrivningsordböcker som hittills publicerats har varit avsedda för skolorna. Det gäller också den bok som här omtalas, fastän den är nyttig för alla som skriver på isländska. Dessutom kan den säkert vara till gagn för utlänningar som lär sig isländska. Bland bokens omkring 14 700 uppslagsord finns det ca 2 000 person- och ortnamn. Den är rikligt illustrerad och innehåller en mängd inramade paradigm och andra böjningsuppgifter. Den ger en rad exempel på ordens praktiska användning, ett stort antal fraser och stående uttryck, upplysningar om många ords släktskapsförhållanden m.m. Boken har redigerats på Íslensk málstöð, språknämndens sekretariat, och tekniskt utarbetats där från en databas med hjälp av ett särskilt programsystem.

Trots Islands långa litterära tradition och språkvårdsintresse har det aldrig publicerats en omfattande isländsk ordlista i normgivande syfte eller en större rättskrivningsordbok. Ís-

lensk málnefnd (Isländska språknämnden) har enligt lag sedan 1985 uppgiften att sammanställa en sådan ordbok. *Rétt-ritunarorðabók handa grunnskólum* kan vara ett steg mot det målet. *GI*

Ásgeir Blöndal Magnússon. Íslensk orðsifjabók. Orðabók Háskólans, Reykjavík 1989. 1231 s. [Isländsk etymologisk ordbok]

Detta är den första isländska etymologiska ordboken som författats på isländska. Författaren, Ásgeir Blöndal Magnússon (1909—1987), var största delen av sitt liv redaktör vid universitetets historiska ordbok i Reykjavík (Orðabók Háskólans) och avslutade sin karriär som ordbokschef 1978—1979. På fritiden ägnade han sig åt etymologier, och denna bok är resultatet av hans intresse och energi. Boken slutredigerades av hans medarbetare vid Orðabók Háskólans. Den innehåller ca 25 000 uppslagsord från gammal och ny tid med uppgifter om motsvarande eller närbesläktade ord i andra språk. De ord som inte förekommer i medeltida källor markeras med en tidsbeteckning, t.ex. «(17. öld)» ((1600-talet)), som anger dateringen av ordets första belägg. Om sista belägg finns det däremot inga uppgifter. Boken präglas av författarens intresse för sällsynta ord med begränsad utbredning i tid eller rum. Uråldriga och regionala ord är slående, inte minst ord av främmande ursprung. Moderna nybildningar, som i allmänhet är genomskinliga eller lättare att anknyta till inhemska ordstammar, saknas däremot ofta. Enligt författarens förord har han medvetet undvikit vad han kallar det mycket specialiserade ordförrådet («mjög sérfræðilegt orðafar»). Några sådana ord finns ändå med, t.ex. *dif(f)ra* (d. differere) och *tegra* (d. integrere) ur matematiken. Däremot saknas de inhemska motsvarigheterna *deilda* och *heilda*. Inte heller har högre frekventa avledningar ur allmänspråket, såsom *hreyfill* och *tölva*, tagits med, däremot främmande ord liksom det numera sällsynta *teknik* och slangord med begränsad utbredning som t.ex. *töff*. En hel del av uppslagsorden ligger utanför det som man brukar kalla isländskt ordförråd, t.ex. *taël*, *t(h)eater*, *thesaurus*. *BJ*

Málrækt 1989. Skýrsla verkefnisstjórnar. Menntamálaráðuneytið, Reykjavík 1989. 57 s. [Sprákvård 1989]

Menntamálaráðuneytið (Kulturdepartementet) har publisert en rapport om «Málrækt 1989» (Sprákvård 1989). Det är benämningen på en språkvårdsaktion som på kulturministerns initiativ startade i februari—mars 1989 och varade till den 1 december. Rapporten i sin tur är sammanställd av projektstyrelsen. Åtgärderna hade tredubbelt syfte: 1) att stärka den språkvård som redan fanns; 2) att i skolor och massmedier agera för större respekt för modersmålet; 3) att verka för lagförändringar och projekt inom språkvården. Rapporten innehåller närmast en översikt över den språkvård, i vid mening, som bedrivs på Island samt bedömningar av läget.

BJ

NORGE

Av Ståle Løland (SL) og Svein Nestor (SN)

Blakar, Rolf Mikkel: Språk er makt. Pax forlag 1989. 219 s.

Dette er den femte reviderte utgaven av den klassiske boka, som kom ut første gang i 1973. Boka er vesentlig omarbeidet i forhold til tidligere utgaver. Innledningen er helt nyskrevet. Den fungerer som en veiviser for nye lesere, samtidig som tidsavstanden til den første utgaven gjør det mulig å analysere og måle utviklingen i disse årene. Dessuten er det et nytt kapittel som setter språk/makt-analysene mer eksplisitt inn i en kommunikasjonsteoretisk ramme. Dette kapitlet gir også en oppsummering av debatten om språk og makt, og gjennomgår kritisk enkelte sider ved den første utgaven av boka. Men grunntaken i boka er fortsatt den samme: Språket er ikke et nøytralt middel til samhandling mellom folk, det er like mye et sosialt maktmiddel som på forskjellige måter griper inn i vårt daglige liv. Forfatteren viser at språkbruken i samtaler, massemedier, reklame osv. avspeiler og uttrykker ulike interesser og perspektiver. Han analyserer også de språklige makt- og virkemidlene, og gir det teoretiske grunnlaget for at språk

nødvendigvis er makt. Rolf Mikkell Blakar er i dag professor ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo. *SL*

Fallenstein, Robert og Tor Jan Ropeid (red.): Sprachpflege in europäischen Ländern. Schriften des Germanistischen Instituts der Universität Bergen. Bd. 11. Bergen 1989. 129 s.

Heftet inneholder foredrag som ble holdt på et symposium i Bergen i desember 1988 om språkrøkt i europeiske land. Del 1 tar opp det arbeidet som blir drevet av nasjonale språkrøktorganer i Nederland, Vest-Tyskland og Frankrike. *Egil Pettersen* skriver om «Die Normierungsarbeit des Norwegischen Sprachrats (Norsk språkråd)». Del 2 tar opp forskjellige sider ved internasjonal språkrøkt når det gjelder tysk og fransk. Dessuten skriver *Allan Karker* om «Language Planning Cooperation in Scandinavia». I en avsluttende del skriver *Johan Myking* om «Cultural Policy or Specialized Communication? Norwegian Oil Terminology in the Eighties» og *Lars S. Vikør* om «Vocabulary Problems in Nynorsk: Purism or Liberalism?» *SL*

Festskrift til Finn Hødnebo 29. desember 1989. Novus 1989. 325 s.

Dette festskriftet inneheld artiklar om emne frå norrøn filologi, runologi, eldre norsk språkhistorie og leksikografi, og også ein bibliografi over arbeida til Hødnebo. *SN*

Flydal, Leiv: Språket. Struktur og samfunn. Utvalg og redaksjon ved Arne Halvorsen og Geirr Wiggen. Bind 1, bind 2. Novus 1989. Til saman 588 s.

Dette verket i to band inneheld arbeid av ein av dei fremste romanistane Noreg har hatt i etterkrigstida. Artiklane femner vidt — frå allmenn målvitskap og romansk målvitskap til norsk mål og målstrid. Også ein artikkel om skjønnlitteratur og språkkunst er teken med. Utgjevarane meiner at Flydal var ein framifrå lingvist, som har vori altfor lite kjend i Noreg og Norden.

Av artiklane om norsk mål kan vi nemne *Språkteikn og symbol i manns tale til øyk*, *Nokre merknader om trykksterke*

kortstavingar i moderne austnorsk og Eit sosialt problem: Genuskonflikten i dansk-norsk. Av dei språkpolitiske bidraga nemner vi *La arbeidsfolks språk bli einaste riksmål i landet — så blir det norsk.* SN

Foredrag fra kurset Språket i lover og annet regelverk 20.—21. februar 1989, revidert utgave. Redigert av Finn-Erik Vinje. Arbeids- og administrasjonsdepartementet 1989. 134 s.

Målet med kurset var å bu norskfilologar på arbeid med å forbetra og forenkla språket i lover og anna regelverk. Professor Finn-Erik Vinje har i fleire år vori språkrådgjevar for lovavdelinga i Justisdepartementet, og foredraget hans hadde tittelen *Moderne norsk lovspråk og annen juristprosa.* Eit anna lengre foredrag var *Rettspråket — tradisjon, påvirkning, forståelse og egenart* av Dag Gundersen. SN

Helleve, Dag, Ragnar Hovland, Per Olav Kaldestad (red.): Skrivestadier. Landslaget for norskundervisning/Cappelen 1989. 142 s.

I denne boka forteller 26 skjønnlitterære forfattere om arbeidet sitt med en eller flere tekster. Skriveprosessen blir fulgt gjennom ulike versjoner fra skisse til ferdig produkt, og forfatterne gjør greie for vurderinger og valg de har stått overfor underveis. SL

Jahr, Ernst Håkon og Ove Lorentz (red.): Syntaks, Syntax. Studier i norsk språkvitenskap 4. Novus 1989. 418 s.

Dette bandet er ei oppfølging av dei tre banda *Fonologi, Prosodi* og *Morfologi*, som er gjevne ut i tida 1981 til 1985. I dette bandet er det samla 22 artiklar av i alt 19 forskarar, og tidsramma er frå 1847 til 1988.

Verket frå 1847 er *Et Par Puncter af Modersmålets Grammatik. (Indledning)* av den kjende språkmannen Knud Knudsen. Professor Valerij Berkov ved universitetet i Leningrad er med som einaste utlending med artikkelen *Tempusforskynning i norsk* (1970). Av dei heilt nye arbeida nemner vi *Partisippkongruens, A²argumenter og hv-flytting* frå 1988 av Kirsti Koch Christensen og Lars Hellan: *Reference to the thematic*

roles in rules of anaphora in Norwegian. Eit særs nyttig bidrag er Bibliografi over norsk syntaks, som er på 28 sider. *SN*

Jahr, Ernst Håkon: Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814. Novus Forlag 1989. 95 s.

Boka er en revidert og utvidet utgave av kapitlet «Språkutviklinga etter 1814: språkstrid og språkplanlegging» i det første bindet av verket *Vårt eget språk* (Aschehoug 1987, anmeldt i *Språk i Norden* 1988, s. 115). Framstillingen går fram til 1981, det året Stortinget enstemmig vedtok den nye «liberaliserte» bokmålsrettskrivningen. I en personlig form gir forfatteren en oversikt over de viktigste trekkene i norsk språkutvikling og språkpolitikk i moderne tid. Boka er lettlest og passer godt for dem som vil ha en innføring i norske språkforhold. Den vil også være nyttig som lærebok i den videregående skolen og på lærerhøgskolene. *SL*

Johnsen, Egil Børre: Den skjulte litteraturen. En bok om lærebøker. Universitetsforlaget 1989. 117 s.

Boka tar opp lærebøkernes rolle i skole og samfunn: læreboka som kulturtradisjon, læreboka som pedagogisk instrument og læreboka som litterær sjanger. Forfatteren etterlyser større oppmerksomhet omkring denne litteraturen, som er så viktig fordi den utgjør hoveddelen av lesestoffet til barn og ungdom. Også språklig har den stor betydning. Gjennom analyser viser forfatteren at språket i lærebøkene ofte er nøytralt, abstrakt og kjedelig, og i mange tilfeller uforståelig for elevene. Han ønsker at læreboktekster skal bli et forskningsfelt der litteratur- og språkforskere skal samarbeide med spesialister i vedkommende fag, med pedagoger, sosiolingvister og språkpsykologer. *SL*

Longum, Leif: «Norsk» som forsknings- og studiefag. Landslaget for norskundervisning/Cappelen 1989. 181 s.

De åtte artiklene i denne samlingen tar opp universitetets morsmålsfag og forholdet mellom studie- og skolefag og de to forskningsfagene nordisk litteratur og språk. Forfatteren ønsker å stimulere interessen for faghistorie og fagdidaktikk,

og forsøker å se undervisningen i norsk språk og litteratur i et helhetsperspektiv. Blant artiklene i samlingen vil vi nevne: Universitetets morsmålsfag: mellom forskning og skole; Fagdebatt og fagfornyelse. Et kritisk søkelys på den språkvitenskapelige tradisjonen i Norge; Språkforskning og språkstrid. Omkring tre språkprofessoriltsetninger 1885—1916: Moltke Moe — Marius Hægstad — Didrik Arup Seip. Dessuten er det artikler om brytninger og nyorientering i norsk litteraturforskning i 1950-årene og en artikkel om å skrive lærebøker. Boka henvender seg i første rekke til lærere som underviser i norsk språk og litteratur ved universiteter og høyskoler, men kan også leses med utbytte av studenter og lærere i det ordinære skoleverket. *SL*

Lødrup, Helge: Norske hypotagmer. En LFG-beskrivelse av ikke-verbale hypotagmer. Novus 1989. 303 sider.

Denne boka er ei lett revidert utgåve av den doktoravhandlinga som Lødrup disputerte på i 1988. I boka blir det gitt mest rom til substantiviske og adjektiviske hypotagme, som har dei største syntaktiske moglegheitene.

Ramma for framstillinga er leksikalsk-funksjonell grammatikk, LFG. Den modellen som er nytta i avhandlinga, er ein noko modifisert versjon av LFG. LFG er ein modell som skil seg frå andre former for generativ grammatikk ved at han legg meir vekt på grammatiske eigenskapar ved einskildleksem og på syntaktiske funksjonar. *SN*

Nordlyd. Tromsø University Working Papers on Language & Linguistics. No. 15. Institutt for språk og litteratur. Universitetet i Tromsø 1989. 145 s.

Heftet inneholder foredrag som ble holdt på et seminar om «Nordnorsk språk og identitet» 2. mai 1989. Temaer for seminaret var nordnorsk navnegransking og språkkontakt i Nord-Skandinavia. Blant artiklene vil vi nevne *Peter Trudgill: Language Contact and Simplification*, *Bente Martinussen: Språkskiftet fra 1800-tallet*, *Mats Thelander: Språk- og dialektkontakt i Nord-Sverige.* *SL*

Norsk lingvistisk tidsskrift. 1 og 2 1989. Redaktør: Ernst Håkon Jahr. Novus Forlag 1989. 208 s.

De to heftene inneholder disse artiklene: *Kjell Ivar Vannebo*: Rekonstruerende perfektum, *Thomas Hoel*: Tonemer i Lavangen kommune i Troms, *Henning Howlid Wærp*: Om språket i tegneseriene: Kræsh BANG HYYL, eller avansert språkbruk med krav til leseren?, *Janne Bondi Johannessen*: Klitika — en avgrensning, *Helge Lødrup*: A note on compounds and subcategorization, *Astri Heen Wold*: Muntlig og skriftlig språk. Argumenter mot en dikotomisering. Dessuten inneholder heftene bokanmeldelser, minneomtaler om Elisabeth Ingram og Bernt Fossetøl (hefte 1) og et oversyn over språklige hovedfagsoppgaver og doktoravhandlinger 1988 (hefte 2). *SL*

Norskraft. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo. Nr. 60 1989.

Inneholder disse artiklene: *Helge Lødrup*: Semantiske roller i formell grammatikk. Indirekte objekter i LFG, *Arne Torp*: Om kong Christian, keiser Napoleon, Ivar Aasen og det norske språket i dag (om norsk språkutvikling fra «danske-tiden» og til i dag), *Kristian Emil Kristoffersen*: Morfologi og forklaringsmodellar, *Svein Sletten*: Strukturer i sportsstoff, *Torbjørge Slåtto*: Forsøk med talemålsbasert lese- og skrivelopplæring i Noreg. *SL*

Ord og mål: Festskrift til Magne Rommetveit 4. oktober 1988, redigert av Olaf Almenningen og Oddrun Grønvik. Kringkastingsringen 1989.

Rommetveit har ei lang teneste som leksikograf attom seg, mellom anna har han utarbeidd den store Norsk landbruksordbok. Difor er det rimeleg at festskriftet, som inneheld artiklar av Rommetveit sjølv og av kollegaer og vener, legg hovudvekta på nynorsk leksikografi. Mellom artiklane i den bolken nemner me *Ord med førestavinga be- i nynorsk skriftmål. Språkleg frigjering eller ugras i mållåkeren?* av Olaf Almenningen, *Ordsamling i Nord-Noreg gjennom 300 år* av Tove Bull og *Kva ventar vi oss av Norsk ordbok* av Kjell

Venås. Den siste bolken i festskriftet heiter Om nynorsk som bruksmål, og frå han dreg me fram artiklane *Nynorsken i Stortinget* av Osmund Faremo og *Nynorsk — god arbeidsredskap for pressa* av Per Håland. *SN*

Roksvold, Thore: Retorikk for journalister. LNU/Cappelen 1989. 201 s.

Retorikk er eit ord som i moderne språkbruk ofte har ein negativ attåtklang: «Dette er berre retorikk,» seier vi om noko som vi ikkje kan ta heilt alvorleg. Derfor er det interessant at forfattaren, som er førsteamanuensis ved Norsk journalisthøgskole, meiner at det finst ein samanheng mellom den klassiske retorikken og den moderne kommunikasjonsvitskapen, ein samanheng som det rett nok ikkje er så lett å sjå for vanlege lesarar.

Kapitla i boka er ordna etter dei fem disiplinane i klassisk retorikk: *inventio*, som analyserer dei journalistiske stoffkriterier, *dispositio*, som presenterer ulike måtar å bygge opp ein artikkel på og avgrensar dei ulike journalistiske sjangrane, *elocutio* stiller opp seks krav til godt journalistspråk, *memoria* gjeld hugse- og notatteknikk og *actio* tek føre seg framføring og kroppsspråk. *SN*

Rygh, Karl: Bemerkninger om stedsnavnene i den søndre del af Helgeland. Innleiing om Karl Rygh ved Alfred Jakobsen. Redaksjon og forord ved Ernst Håkon Jahr. Novus 1989. 101 s.

Denne boka er eit nyopptrykk av eit grunnleggjande verk om nordnorsk namnegransking, som kom ut første gongen i 1871. Avhandlinga var i si tid den første vitskaplege undersøkinga av eit større nordnorsk stadnamnmateriale. Nyutgivinga er ein lekk i ei sterkare satsing på nordnorsk språkvitskap. *SN*

Skriving i skolen 2. Halvårsskift for prosessorientert skrivepedagogikk. Redigert av Eva Bjørkvold og Sylvi Penne. Landslaget for norskundervisning/Cappelen 1989. 107 s.

Serien *Skriving i skolen* skal være et forum der lærere kan dele erfaringer med skriving og skriveopplæring i skolen. Artiklene i dette nummeret spenner over et vidt felt, men er

gruppert under tre temaer: 1. Skrivning som skoleutvikling, 2. Skrivning i alle fag, 3. Skrivning på nye spor. Boka gir et innblikk i den faglige fornyelsen og utviklingen som er på vei inn i norsk skole med utgangspunkt i prosessorientert skrivepedagogikk. *SL*

Språklig samling: 30. årgang. Nr. 1—3. Tidsskrift utgitt av Landslaget for språklig samling.

Inneholder blant annet disse artiklene: nr. 1: *Ernst Håkon Jahr*: Samnorskideologi og samnorskpolitikk i nyare norsk målsoge — fram til skipinga av Landslaget for språklig samling, *Roger Solberg*: Rettskrivningsvedtaket av 1981 i bokmål — bakgrunnen og forløpet, *Geirr Wiggen*: Norskfaget: lyspunkt og bekymringer, nr. 2: *Arne Torp*: Udanna øst-norsk — bare for riksmålsfolk?, nr. 3: *Pål Styrk Hansen*: «Hvor blei det av det radikale bokmålet?» *SL*

Spurkland, Terje: *Innføring i norrønt språk*. Universitetsforlaget 1989. 173 s.

Boka til Spurkland, som er stipendiat i runologi ved Universitetet i Oslo, er ei lærebok for grunnfagsstudentar i nordisk og lærarhøgskolestudentar. Det har lenge vori trong for ei synkron innføring i norrønt mål for desse gruppene.

Det er heilt sikkert nyttig med ei innføring med eit slikt grunnlag, men heller ikkje ho er utan problem. Forfattaren gjer greie for skiljet mellom synkroni og diakroni i innleiingskapittelet. Men der kjem også denne vedgåinga: «Man kan følgelig vanskelig slippe unna diakrone betraktninger hvor meget man enn legger vekt på et synkront aspekt i språkbeskrivelsen. Det er selvsagt mulig å være absolutt synkron, men språkbeskrivelse som sådan er ikke tjent med det. Poenget er at man hele tiden har klart for seg når man er synkron og når man er diakron.» *SN*

Trondheimsskrifter i anvendt språkvitenskap IV. Institutt for anvendt språkvitenskap, Universitetet i Trondheim 1988. 199 s.

Dette skriftet inneheld innlegg på eit seminar om skriftleg kommunikasjon og skrivepedagogikk. Desse emna er eit av tre hovudområde som instituttet arbeider med. Dei to andre

er norsk som andrespråk og førstespråklæring. Skriftet er nok retta mykje inn mot ein internasjonal lesarkrins, for berre to av artiklane er skrivne på norsk, alle dei andre på engelsk. Dei norske artiklane er *Lokal og global koherens i elevs skrivning* av Lars Sigfred Evensen og *Global og lokal koherens i elevproduserte resymeer* av Kjersti Fløttum. *SN*

Vagle, Wenche: Radiospråket — talt eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i semiotisk perspektiv. Oslo-studier i språkvitenskap 6. Novus Forlag 1990. 271 s.

Boka er en hovedoppgave og gir en teoretisk-empirisk studie av radiospråket slik det kommer til uttrykk i to timers sending i programmene «God morgen Norge!» og Dagsnytt. Med utgangspunkt i tidligere skandinavisk forskning trekker forfatteren fram den store variasjonen i radiospråket, og radiospråkets tilknytning både til tale- og skriftspråk. Hun diskuterer hva som kan være grunnene til dette, og analyserer radiosituasjonens egenart. Boka drøfter også de journalistiske normene som ligger bak produksjon av radiotekster. *SL*

SVERIGE

Av Ulla Clausén, (UC), Birgitta Lindgren (BL) och Lena Moberg (LM)

Allén, Sture, Martin Gellerstam & Sven-Göran Malmgren: Orden speglar samhället. Forskningens frontlinjer. Allmänna förlaget 1989. 135 s.

Boken ingår i en serie populärvetenskapliga böcker och temat för just denna bok är ordförrådet som samhällsspegel. I det inledande kapitlet, «Ordförrådet som samhällsspegel», refereras teorier om huruvida samhället styr språket eller språket styr samhället. Övriga artiklar är «Hur många ord finns det i svenskan?», «Språklig reflexer av samhällstrender», «Om övertalande ord i riksdagspartiers språk», «Samhällets produktion av termer», «Om svenskan i översättningar från engelskan» och «Vad heter du?». *BL*

Brumark, Åsa: Blindness and the Context of Language Acquisition. MINS 31, Meddelanden från Institutionen för nor-

diska språk vid Stockholms universitet. 1989. Ak. avh. 227 s.

Avhandlingen handlar om hur barn under sina tre första år tillägnar sig språket och frigör sig från kontextuellt beroende och hur blindhet hos modern eller barnet påverkar denna utveckling. Undersökningen bygger på videoinspelningar och koncentreras till tre mor-barngrupper — en där både mor och barn var seende och två där antingen modern eller barnet var icke-seende. *BL*

Byrman, Gunilla: Graviditetsuttryck i svenskan. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 44. Lund University Press 1989. 252 s. Ak. avh.

Att en kvinna är med barn kan uttryckas på många olika sätt.

Denna doktorsavhandling tar upp över tusen svenska graviditetsuttryck, som presenteras i listform och analyseras ur olika synvinklar. Avhandlingen visar på de mönster som finns inom graviditetsterminologins referens, fraseologi och bildspråk. Vidare diskuteras graviditetsuttryckens variation i tid och rum. Slutligen redovisas också en undersökning av attityder till olika graviditetsuttryck som visar att somliga uppfattas som tilltalande, andra som fula och stötande. Föreställningar om vad som är förbjudet och vad som är tillåtet att säga bestämmer dessa attityder. *LM*

Ekberg, Lena: Gå till anfall och falla i sömn. En strukturell och funktionell beskrivning av abstrakta övergångsfraser. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 43. Lund University Press 1989. Ak. avh. 187 s.

Abstrakta övergångsfraser av typen «gå till anfall», «falla i sömn», «komma till insikt», «råka i panik» betecknar övergång från ett tillstånd till ett annat. Lexikalt är de likvärdiga med enkla ord och syntaktiskt fungerar de som enkla predikat.

I avhandlingen jämförs olika typer av abstrakta övergångsfraser med de motsvarande enkla orden. Det framgår att övergångsfraserna kan ändra intentionsbetydelsen, ändra eller framhäva en specifik aktionsart och ofta lättare än motsva-

rande predikat utelämna ett objektskomplement. Sålunda har de en funktionellt välmotiverad plats i språkssystemet. Om sedan denna plats skall sägas vara lexikonet eller syntaxen är en fråga som författaren inte kan besvara entydigt. UC

Etermedierna och språket. Rapport från en konferens på Sveriges Radio april 1989. Stockholm 1989. 50 s.

Skriften är en rapport från en konferens där språkvetare, radio- och tv-folk samt andra intresserade diskuterade svenskans utveckling i modern tid, språkliga normer och förstås språket i radio och tv, och dessa mediers särskilda ansvar för språket. BL

Hammermo, Olle: Språklig variation hos barn i grundskoleåldern. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 24. 1989. Ak. avh. 164 s.

Denna doktorsavhandling är den första rapporten från projektet «Barnets språkliga identifikation», som bl.a. har som syfte att undersöka hur språklig och social medvetenhet utvecklas hos barn i skolåldern. Projektet är förlagt till Eskilstuna, vars språksociala situation bland vuxna tidigare kartlagts. I avhandlingen visas att variationerna i barnens språk är färre än i vuxenspråket, vilket skulle bero på att skolan medverkar till en utjämning av olikheter i språkbruket. UC

Moberg, Lena: Lågtyskt och svenskt i Stockholms medeltida tänkeböcker. Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi LVIII. Uppsala 1989. Ak. avh. 288 s.

I denna avhandling belyses förutsättningarna för medelågtyskans inflytande på svenskan under medeltiden. Materialet är valda avsnitt i Stockholms medeltida tänkeböcker skrivna av stadsskrivaren Ingevald (1474 — 1487) och dennes efterträdare Helmik van Nörden (1487 — 1508). Av materialet drar författaren slutsatsen att Ingevald var infödd svensk medan Helmik hade tysk bakgrund. I avhandlingen visas att tvåspråkiga personer på samma sätt som Helmik van Nörden spelat en betydelsefull roll inte bara för överföringen av låg-

tyska ord, fraser och ordbildningsmönster utan också för den språkliga nybildningen. Vidare framhålls vilken betydelse Stockholm haft både som smältdegel för språkdrag från skilda håll och som spridningscentrum för språkliga nyheter. *UC*

Nilsson, Stig: Ordet som verktyg. Om allmänspråk och fackspråk från praktisk synpunkt. Bokförlaget Teknik & Data 1987. 200 s.

Boken består av ett urval av författarens språkspalter i tidskriften *Ny Teknik* och är alltså en uppföljare till «Teknikspråk — Språkteknik» från 1981. De frågor som behandlas är ingalunda begränsade till tekniskt språkbruk utan har allmänt intresse. *BL*

Nordistiken som vetenskap. Artiklar om ämnets historia, teorier och metoder. Red. Jan Svensson. 1988. 177 s.

I boken ingår följande uppsatser: *Jan Svensson*: Nordistikens kunskapsintressen, *Lars Wollin*: Nordiska språk — Ett modernt 1800-talsämne?, *Christer Platzack*: Att forska i nordiska språk — problem, teorier och forskningstraditioner, *Peter Cassirer*: Reflexioner över proseminarieuppsatsen och begreppet vetenskaplighet, *Hans Strand*: Metodproblem i samband med kvantitativa stilstudier, *Kjartan Ottósson*: Den isländska språkhistoriens primärkällor och deras användning, *Birgit Falck-Kjällquist*: Ortnamnsforskning — vad är det? Författarna är lärare och forskare i nordiska språk vid olika universitetsorter i Sverige. *BL*

Nysvenska studier 68, 1989. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning. Almqvist & Wiksell International 1989. 187 s.

Boken innehåller bl.a. följande artiklar. *Leif Nyholm*: «Ödmiukast til Protocollet». (Författaren prövar två olika analysmetoder på en text: den ena bygger på den strukturalistiska modellen och den andra på den romerska retoriken); *Magnus Olsson*: Om årtalsbenämningar. (Författaren argumenterar mot det av språkvårdare rekommenderade «tjugohundratalet»); *Elzbieta Strzelecka*: Svenska rumsliga verb-

partiklar och deras polska motsvarigheter; *Elsie Wijk-Andersson*: Individuella reflexioner om generella betydelser. (Författaren behandlar valet mellan olika former av substantiv i generell betydelse, t.ex. bil är bra att ha — en bil är bra att ha — bilar är bra att ha — bilarna är bra att ha.) *BL*

Ortnamn. Namngivning och namnskick i kommunerna. Kommentus förlag 1989. 101 s.

Ortnamn är viktiga, inte bara för att vi skall kunna orientera oss rent geografiskt. De är också betydelsefulla för vår identitet i hembygden och historien. Denna bok är en handbok med upplysningar och råd om namngivning och vård av ortnamn, vari gatunamn inbegripes. Bakom boken står Svenska kommunförbundet samt andra myndigheter och organisationer med intresse för saken: Ortnamnsrådet, Lantmäteriverket, ortnamnsarkiven, Svenska språknämnden, Riksantikvarieämbetet och Kammarkollegiet. *BL*

Sjödoff, Inga-Liese: Med svenska som mål. Effekter av två undervisningsprogram. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 23. 1989. Ak. avh. 163 s.

Syftet med undersökningen är att se vilken betydelse olika undervisningsprogram för tvåspråkig undervisning på låg- och mellanstadiet har för finska invandrarelevens språkutveckling i svenska och jämföra denna med den språkliga utvecklingen i samma ålder hos svenska barn med jämförbar social bakgrund. I undersökningen ingick 29 finska elever från en hemspråksklass (all undervisning på finska) och 20 finska elever i en svensk klass med två veckotimmars undervisning i modersmålet samt 20 svenska elever.

Bakgrunden till denna undersökning är motsättningarna inom tvåspråkighetsdebatten i Sverige under de två senaste decennierna. En riktning hävdar att invandrarbarn först måste undervisas på det egna modersmålet innan de kan få börja med svenska. De riskerar annars att bli «halvspråkiga». En annan riktning hävdar att barn mycket väl kan lära sig två språk samtidigt. Resultatet av denna undersökning visar att undervisningsmodellen (hemspråksklass och svensk klass)

inte har någon direkt samband med utvecklingen av skrivförmågan i skolan. De finskspråkiga eleverna från båda undervisningsgrupperna är i det närmaste helt jämförbara med de svenska eleverna. Inte heller har undervisningsmodellen varit avgörande för behärskningen av modersmålet — finska. *BL*

Skriva på kontor. Utgiven av Standardiseringskommissionen. Handbok 126. Utgåva 3. 1988.

Den tredje utgåvan ger består liksom den förra av en alfabetisk ordnad avdelning med råd och anvisningar för utformning och skrivning av olika slags dokument, en avdelning med svenska standarder (t.ex. landsbeteckningar) och en avdelning med exempel på olika slags dokument. *BL*

Skrivande. Rapport från ASLA:s nordiska symposium 1988. ASLA 2. ASLA c/o FUMS, Box 1834. 751 48 UPPSALA. 287 s.

Temat för detta symposium var skrivande och skrivundervisning. Under huvudrubrikerna «Textproduktion och textanalys», «Utvecklingsperspektiv på skrivförmågan», «Skrivandet i skolan» och «Skrivandet i yrkeslivet» finns uppsatser av sammanlagt 20 nordiska forskare. *BL*

SLÅ 89 — Tilltalande tal. Svenskläraryrkeförbundet 1989. 208 s.

Temat för boken är det talade språket. Bland de 22 bidragen kan följande nämnas: *Claes Christian Elert:* Förändringar i svenskt uttal under de senaste hundra åren; *Viveka Adelswärd:* Samtalsstilar. Några synpunter på det som inte sägs med ord; *Ylva Segnestrand:* Talförsening — en krokig väg till talbehärskning; *Bengt Liljestrand:* Talåtergivning i prosa; *Ulla-Britt Kotsinas:* Spaggesvenska och kebabspråk. Om svenskan hos andragenerationens invandrarbarn. *BL*

Språket i massmedierna. En antologi från Nordicom-Sverige. Redaktör Ulla Carlsson. Nordicom-nytt/Sverige 3-4/89. Nordiska dokumentationscentralen för masskommunikationsforskning. Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 1989. 162 s.

I skriften ingår följande uppsatser: *Hans Strand* Vad är massmediespråk; *Britt Hultén* Massmedieretorik; *Jan Svensson* Etermediernas nyhetsspråk; *Inga-Britt Lindblad* Nyhetstext i radio och TV; *Åke Jonsson* Språkvård i praktiken; *Birgitta Höijer* Språk, psykologi och reception av informativa program; *Eva Mårtensson* Offentliga privatsamtal — en modern massmediegenre; *Olle Findahl* Främmande språk via television över gränser; *Lars J Hultén* Reportaget och reportern; *Inger Lindstedt* Affektiva namn i sportspråket. Dessutom ingår en bibliografi över modern nordisk litteratur om massmediespråket. *BL*

Språkutveckling under skoltiden. Red. Carin Sandqvist & Ulf Teleman. Studentlitteratur 1989. 288 s.

I boken ingår följande uppsatser: *Ulf Teleman* Språkutveckling under skoltiden: ett problemfält; *Lars-Gunnar Andersson* Attityder till språk; *Gunilla Dahlberg* Språk och socialisation. Om barns sätt att skapa mening i tillvaron; *Kent Larsson* Språket, vetandet och inläringen; *Jan Einarsson* Skolsamtalets historia; *Jan Anward* Om form och funktion i språkutvecklingen; *Tor G Hultman* Skrivutvecklingen i pragmatiskt perspektiv; *Solveig Hammarbäck* Skrivutveckling — hinder och möjligheter för eleverna på gymnasieskolans yrkesinriktade linjer; *Åke Pettersson* Utvecklingslinjer och utvecklingskrafter i elevernas uppsatser; *Ingvar Lundberg* Språkutveckling och läsinläring; *Kerstin Nauclér* Hur utvecklas stavningsförmågan under skoltiden? *Birgitta Allard & Bo Sundblad* Skriva till sig själv — skriva till andra; *Cai Svensson* Litteraturläsningsförmågan och dess utveckling under skolåren; *Lars-Göran Malmgren* Den tidiga litteraturläsningen i ett utvecklingsperspektiv. *BL*

Strömquist, Siv: Skrivboken. Skrivprocess, skrivråd och skrivstrategier. Liber 1989. 183 s.

Alla måste kunna skriva — alla kan lära sig skriva. Utifrån dessa två påståenden har författaren skrivit denna handledning, som är avsedd ett komplement till vanliga läroböcker i skrivträning. Här får skribenter råd om hur man planerar,

formulerar och bearbetar sin text. Lämpliga arbetssätt för skrivprocessens olika moment går igenom och exempel på olika texttyper såsom brev och protokoll presenteras. *BL*

Strömquist, Siv: Skrivlära. Liber 1989. 112 s.

Denna bok är en förkortad och omarbetad version av *Skrivboken* av samma författare. *BL*

Svenska i skolan 1-4 1989. En fortbildningstidskrift om språk, litteratur och kultur i skolan. Utg. av Utbildningsförlaget.

Tema för dubbelnumret 1-2 är «Läsutveckling», för nr 3 «Tidningen i skolan» och för nr 4 «Skolbiblioteket». *BL*

Svenskläraren 1-5 1989. Medlemsblad för Svenskläraryrket.

Tidskriften har inte temanummer utan varje nummer innehåller artiklar med skilda innehåll. Nummer 3 och 5 tar bl.a. upp nordisk 80-talslitteratur och grannsspåksundervisning. *BL*

Wikborg, Eleanor & Lennart Björk: Sammanhang i text. En empirisk undersökning och skrivpedagogiska konsekvenser. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 20. Hallgren & Fallgren 1989. 127 s.

Boken behandlar frågan «Vad är det som gör en text osammanhängande?» Författarna har analyserat sammanhangsbrister i 144 uppsatser skrivna av universitetsstudenter. I det sista kapitlet ges råd om speciella skrivträningsstrategier för att avhjälpa sådana brister. Boken innehåller dessutom en redogörelse för den processororienterade skrivforskningen och skrivpedagogiken i USA, England och Sverige. *BL*

Visioner och verklighet. Om svenskundervisningen. Red. Per Settergren och Ingemar Moberg. Utbildningsförlaget 1989. 269 s.

I boken ger 14 lärare en genomlysning av svenskämnet på skolans alla stadier ända upp i gymnasieskolan. De flesta artiklarna behandlar litteraturdelen av svenskämnet. *BL*

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

- Abdallah, Fadi A.: Arabisk-dansk ordbog*; i samarbejde med Ea Bøhm Jepsen og Gunnar Frost Olesen. Voksen Pædagogisk Center, Århus Amt, Århus 1989. 141 s.
- Andersen, Hanne Brink og Hansen, Johan Windfeld: Spansk-dansk ordbog*. Munksgaard, København 1988. 870 s.
- Anæstesi. Terminologi*. Dansk Standard. DS/ISO 4135. Dansk Standardiseringsråd, København 1989. 19 s.
- Bergenholtz, Henning: Frekvensordbog baseret på danske romaner, ugeblade og aviser 1987—1988, Bind I—II*. Handelshøjskolen i Århus, Århus 1989. 1589 s.
- Bornæs, Jørgen: Gevind. International oversigt over gevindarter*. Forlaget Helsing, Holstebro 1988. 40 s. (Gevindterminologi DA-ENG [og ENG-DA]: s. 38—39).
- Bruland, Skirne Helg: Norsk-dansk ordliste*. Nordisk språksekretariat, Lund 1989. 43 s.
- Calder, Nigel og Newell, John (red.): Videnskabens grænseområder*. Oversat og bearbejdet af Per Mark og Jerk W. Langer. 256 s. (Ordlister: s. 249—251).
- Christensen, Benny Winther og Sibbernsen, Bente: Handelsfaglig ordbog, dansk-engelsk*. 2. oplag. Forlaget åløkke a/s, Horsens 1989. 271 s.
- Conradsen, Inger: Økonomisk ordbog, dansk-italiensk, italiensk-dansk*. Postboks 515, 2970 Hørsholm [1987]. 73 blade.
- Dansk Sprogøvn: Retskrivningsordbogen*. 5. oplag (med rettelser), 1988, 6. oplag, 1989. I kommission hos Gyldendal, København. 622 s.

- EDB-ordbog for smede- og maskinfagene.* Erhvervsskolernes Forlag, Odense 1988. 48 s.
- EDB-ordbog. Opslagsbog for EDB-udtryk.* 6. reviderede udgave. LEC, Landbrugets EDB-Center, Risskov 1988. 55 s.
- Examens- och yrkesbenämningar inom de tekniska branscherna.* TSK 13. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988 (finsk, svensk, dansk, islandsk, norsk, engelsk, tysk, fransk, japansk). 40 s.
- Galindo, Orlando: Erhvervs- og økonomiordbog. Diccionario industrial y económico, dansk-spansk.* GTO, Åboulevard 7, 1635 København V, 1989. 284 s.
- Gummi, Tilsætningsstoffer. Forkortelser.* Dansk Standard. DS/ISO 6472. Dansk Standardiseringsråd, København 1989. 4 s.
- Hansen, Kim Foss og Kragh, Leif: Matematik ordbog.* Munksgaard, København 1988. 119 s.
- Hansen, Mogens, Thomsen, Poul og Varming, Ole: Psykologisk-pædagogisk ordbog.* 7. udgave. Gyldendal, København 1989. 377 s.
- Heltberg, Eva og Lund, Jørn: Sprog i dansk — en håndbog.* Gyldendal, København 1989. 231 s. (Alfabetisk oversigt over grammatiske grundbegreber: s. 205—224).
- Hvem Hvad Hvor 1990.* Politikens Forlag, København 1989. 416 s. (Nye ord: s. 333—335.)
- Hvidt, Ole: Markedsføringens Terminologi.* Udgivervirksomheden, Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, København 1989. 60 s.
- Kristensen, Jane & Christensen, Jørgen Riber: Billedanalyse.* 96 s. Dansklærerforeningen, København 1989. (Billedsprogets terminologi: s. 90—92).
- Lindskog, Bengt I. og Zetterberg, Bengt L.: Medicinsk Ordbog A—Z.* Medicinsk Forlag, Ølstykke 1986. 373 s.
- Lunau, Ib: Fysiologisk — Biokemisk — Anatomisk Ordbog.* Medicinsk Forlag. Ølstykke 1988.
- Lyhne, Niels og Kirkegaard, Elin: Ernærings- og levnedsmiddelleksikon.* G. E. C. Gad. København 1988. 206 s.
- Mohamad, Sabri Khaled: Dansk arabisk teknisk ordbog.* Under medvirken af Iver Larsen. Dan-Arab, Nørre Allé 84, 8000 Århus C, 1989. 196 s.

- Munck, Evald: Retskrivnings- og fremmedordbog: 4. udgave.* Revideret af Frank Lykkegaard. Det Schönbergske Forlag, København 1987. 240 s.
- Møller-Kristensen, Svend mfl.: Erhvervsfaglig Ordbog. 2. udgave.* Forlaget Mercio, Århus 1988. 270 s.
- Nielsen, B. Kjærulff: Engelsk-dansk Ordbog. 3. udgave.* Gyldendal, København 1989. 1203 s.
- Nielsen, Niels Åge: Dansk Etymologisk Ordbog. Ordenes Historie. 4. udgave.* Gyldendal, København 1989. 522 s.
- Nordisk heraldisk terminologi.* Svenska nationalkommittén för genealogi och heraldik. Lund 1987.
- Numerisk styring af maskiner. Terminologi.* Dansk Standard. DS/ISO 2806. Dansk Standardiseringsråd, København 1989. 26 s.
- Planlægning af fremtiden.* Redaktion: Professor Jack Meadows og John Hodgson. Oversat og bearbejdet af Per Mark og Benedicte Albrechtsen. Politikens Forlag, København 1989. 256 s. (Ordlister: s. 249—251).
- Rasmussen, Stig T.: Arabisk-dansk ordbog over Cairo-dialekten: under medvirken af Motie Ibrahim Hassan. 2. oplag.* Akademisk Forlag, København 1989. XXXV og 195 s.
- Stallknecht, Magnus og Petersen, Bjørn: Telekommunikation — Begreber — Teletjenester — Takster — Ordbog.* Dokument S511-2068. 6. udgave. IBM Danmark A/S, Lyngby 1989. 160 s. (Teleordbog: s. 95—155).
- Strange Sørensen, Wanda og Widding, Lili: Dansk-polsk Ordbog.* Dansk ordliste Lillian Fannikke Hansen og Hanne Schyth Rasmussen, Special-pædagogisk forlag, Herning 1989. 350 s.
- Svensk-dansk/dansk-svensk ordbog.* G. E. C. Gads Forlag, København 1989. 822 s.
- Sørensen, Preben: Forkort • Forklar.* Faglig-politisk ordliste over 300 forkortelser på organisationer og institutioner i ind- og udland. AOF's Forlag, København 1989. 16 s.
- Sådan fungerer videnskaben.* Redaktion: Dr. Bernard Dixon. Oversat og bearbejdet af Hans Chr. Hermansen, Jerk W. Langer og O. Norgaard. Politikens Forlag, København 1989. 256 s. (Ordlister: s. 249—251).

Ulset, Tor: Dansk-norsk ordliste. Nordisk språksekretariat, Lund 1989. 19 s.

Vesterli, Svend: Grafisk fagordbog, engelsk-dansk. Specialbladsforlaget, Hellerup 1988. 96 s.

Vocabularium. Autour de l'Acte unique européen (Europæisk Fælles Akt). Commission des Communautés européennes. TAI, Bruxelles 1988 (fransk, engelsk, tysk, italiensk, nederlandsk, dansk, spansk, portugisisk, græsk). 111 s. + alfabetiske registre.

Vocabularium. Social sikring. Commission des Communautés européennes, TAI, Bruxelles 1988 (fransk, engelsk, tysk, italiensk, nederlandsk, dansk, spansk, portugisisk, græsk). 171 s. + alfabetiske registre.

Wulff, Ellen og Kanafani, Noman: Dansk-arabisk ordbog. Dansk ordliste Lillian Fannikke Hansen og Hanne Schyth Rasmussen. Special-pædagogisk forlag, Herning 1989. 436 s.

Yunai, Feridoun (red.): Persisk-dansk ordbog, farsi-dansk ordbog. Jørgen Paludan, København 1989. 235 s.

FINLAND

Audiosanasto englanti — suomi (engelsk-finsk audivuelt ordliste). Red. Esa Blomberg. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1989. 200 s.

Elintarvikkeet: aistinvarainen analyysi; sanasto. Livsmedel: sensorisk analys; terminologi. Finsk-engelsk. SFS 5495. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 26 s.

Energiasanasto. Energiordlista. Finsk-svensk-engelsk-tysk. Def. på finska. Tekniikan Sanastokeskus — Centralen för Teknisk Terminologi, TSK 16. Helsinki: LVI-kustannus, 1989. 140 s.

Konekäyttöiset laitossiivouslaitteet: sanasto. Maskindrivna städmaskiner för institutioner: terminologi. Finsk-svensk. SFS 4647. 2 utgåvan. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 42 s.

Konepajatekniikan termejä (teknisk terminologi för mekaniska verkstäder). Red. Veijo Kauppinen. Finsk-engelsk-tysk-svensk; finska förklaringar. Helsinki: Metalliteollisuuden keskusliitto, 1989. 39 s.

Metallien ja metalliseosten korroosio: termit ja määrittely. Korrosion hos metall och metallegeringar: termer och definitioner. Finsk-engelsk-fransk. SFS-ISO 8044. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 18 s.

Moottorikäyttöiset trukit: sanasto. Motordrivna truckar: terminologi. Finsk-engelsk. SFS-ISO 5053. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 39 s.

Mosnikoff, Jouni — Sammallahti, Pekka: U'cc sääm — lää'dd sää'nn-kearjaz — Pieni koltansaame — suomi sanakirja (skoltsamisk-finsk ordbok). Utsjoki: Jorgaleaddji, 1988. 151 s.

Polymeeritieteen sanasto (ordlista för polymervetenskap). Engelsk-finsk-svensk-tysk. Helsinki: Kemian Kustannus, 1989. 101 s.

Rikkomaton aineenkoetus: ultraäänitarkastus; sanasto. Oförstörande provning: ultraljudprovning; terminologi. Finsk-svensk-engelsk-tysk. SFS 5489. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1988. 60 s.

Spears, Richard A.: Amerikanenglannin fraasisanakirja (ordbok över amerikansk fraseologi; finska översättningar). Redigerad på finska av Ilkka Rekiaro. Porvoo: WSOY, 1989. 495 s.

Synonymisanakirja (finsk synonymordbok). Red. Harri Jäppinen. Porvoo: WSOY, 1989. 484 s.

Sähköteknillinen sanasto: sähköakustiikka. Elektroteknisk ordlista: elektroakustik. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 2535. 2 uppl. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 123 s.

Sähköteknillinen sanasto: sähkön tuottaminen, siirto ja jakelu. Elektroteknisk ordlista: produktion, överföring och di-

tribution av elkraft. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-italiensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 2227. Helsingfors: Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund, 1989. 211 s.

Taloustiedon taloussanasto (finsk ordlista för ekonomi).

Fjärde, helt rev. uppl. Helsinki: Taloustieto, 1989. 417 s.

Talvitie, Jyrki K. — Talvitie, Yrjö — Hytönen, Ahti: Englantilais-suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja. English-Finnish dictionary of technical and commercial terms. 9. rev. uppl. Espoo: Tietoteos, 1989. 672 s.

Tammilahti, Veikko: Venäläis-suomalainen tekniikan sanakirja (rysk-finsk teknisk ordbok). Vantaa: P.L. Markkinointi, 1988. 852 s.

Tietotekniikan termejä geologeille: sanaluettelo suomi — venäjä — englanti. Terms in computer methods for geologists: Finnish-Russian-English. Red. Boris Saltikoff. Tekniikan Sanastokeskus — Centralen för Teknisk Terminologi, TSK 12. Helsinki: Geologian tutkimuskeskus — Valtion painatuskeskus, 1989. 109 s.

Turvallisuusalan sanasto. Säkerhets- och bevakningsordlista. Finsk-svensk-norsk-dansk-engelsk-tysk. Tekniikan Sanastokeskus — Centralen för Teknisk Terminologi, TSK 15. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus, 1989. 79 s.

Yrityksen tietojätti (finsk uppslagsbok över affärsliv). Helsinki: Tietosanoma, 1989. 1010 s.

ISLAND (1988—1989)

Raftækniorðasafn. 1. Þráðlaus fjarskipti. Orðanefnd RVFÍ tók saman og bjó til prentunar. Menningarsjóður, Reykjavík 1988. 286 s. [Elteknisk ordlista. 1. Trádlös telekommunikation]

Snjólfur Ólafsson, Sigrún Helgadóttir, Helgi Þórsson, Hólmgeir Björnsson, Lítið orðasafn úr tölfraedi. Reiknifræðistofa Raunvísindastofnunar Háskólans, Reykjavík 1988. 36 s. [Liten ordlista i statistik]

- Sigurður Jónsson frá Arnarvatni (red.). Barnaorðabókin.* Orðabækur Iðunnar. Iðunn, Reykjavík 1988. 263 s. Illustretrad. [Barnorðboken]
- Sverrir Hólmarsson, Christopher Sanders, John Tucker. Íslensk-ensk orðabók. Concise Icelandic-English Dictionary.* Iðunn, Reykjavík 1989. 536 s.
- Magnús Snædal (red.). Íðorðasafn lækna. English/Icelandic Medical Terminology.* Orðanefnd læknafélaganna, Reykjavík 1986—1989. 552 s.
- Raftækniorðasafn. 2. Ritsími og talsími.* Orðanefnd RVFÍ tók saman og bjó til prentunar. Menningarsjóður, Reykjavík 1989. 268 s. [Elteknisk ordlista. 2. Telegraf och telefon]
- Baldur Jónsson (red.). Rétritunarorðabók handa grunnskólum.* (Rit Íslenskrar málnefndar. 4.) Námsgagnastofnun og Íslensk málnefnd, Reykjavík 1989. 144 s. Illustrerad. [Anmäls i det isländska litteraturavsnittet]
- Björn Ellertsson, Treasury of Icelandic.* Program in Computing, UCLA, Los Angeles 1989. 420 s.
- Ásgeir Blöndal Magnússon, Íslensk orðsifjabók.* Orðabók Háskólans, Reykjavík 1989. 1231 s. [Anmäls i det isländska litteraturavsnittet]
- Eiríkur Rögnvaldsson, Íslensk rímorðabók.* Iðunn, Reykjavík. [Isländsk rimorðbok]

NORGE

- Abusdal, Sigurd, Tore Bull-Gjertsen og Kirsten Marie Hübirt: Økonomisk lommelex.* Bedriftsøkonomenes forlag 1989. 109 s.
- Amarlou, Mano: Norsk-persisk ordbok.* Universitetsforlaget 1990. 784 s.
- Bakken, Anne (red.): Barnas tegnordbok.* Døves forlag 1985—1988. 208 s.
- Bakker, Brit, Ljiljana Komandinić-Nicolíć, Diana Mazalin-Bøge og Svein Mønnesland: Norsk-serbokroatisk ordbok.* Universitetsforlaget 1990. 699 s.
- Bankord og bankuttrykk.* Den Norske Bankforening 1989. 45 s.

- Baro, Edward: Norsk-polsk ordliste.* 13. opplag. Friundervisningens forlag 1989. 89 s.
- Berkov, Valerij: Russisk-norsk ordbok. Russko-norveskij slovar.* Norske redaktører: Mathiassen, Terje og Siri Sverdrup Lunden. Ruskij jasyk 1987. 932 s.
- Berulfsen, Bjarne: Engelsk-norsk blå ordbok* ved Bjarne Berulfsen og Torkjell K. Berulfsen. 5. utgave. Kunnskapsforlaget 1989. 491 s.
- Bijan, Mohsen: Norsk-persisk ordbok.* Mohsen Bijan 1989. 400 s.
- Bokmålsordboka:* definisjons- og rettskrivningsordbok utarbeidet av Avdeling for bokmål ved Norsk leksikografisk institutt, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. 4. opplag. Universitetsforlaget 1988. 697 s.
- Cappelens store engelsk-norsk ordbok.* 2. utgave. Revidert og utvidet ved Herbert Svenkerud. Cappelen 1988. 1302 s.
- Dagnew, Jacob Tsehaye: Norsk-tigrinja ordbok.* Friundervisningens forlag 1989. 102 s.
- Dalhoff, Jørgen: Samfunnsøkonomisk minilex* ved Jørgen Dalhoff og Henrik Grell. Oversatt av Torvald Kambestad, originaltittel: Samfunnsøkonomisk minilex. Cappelen 1989. 200 s.
- Damms synonymordbok.* Redigert av Robert Drevon. 2. opplag. Damm 1988. 136 s.
- Danielsen, Daniel: Kunnskapsforlagets kryssordbok.* 2. opplag. Kunnskapsforlaget 1987. 778 s.
- Fife, Rolf Einar: Fransk juridisk ordbok = Lexique juridique franco-norvégien.* Privatrettsfondet, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo 1985. 231 s.
- Follestad, Sverre: Engelske idiommer:* engelske ord og vendinger for muntlig og skriftlig bruk. 4. utgave. Kunnskapsforlaget 1989. 623 s.
- Fossestøl, Bernt og Marius Sandvei: Tanums store rettskrivningsordbok.* 7. opplag. Kunnskapsforlaget 1989. 544 s.
- Guy, Walter: Norsk-engelsk for det praktiske liv.* 3. opplag, Kunnskapsforlaget 1989. 339 s.
- Gøthesen, Gøthe: «Med lik i lasten»: ord og uttrykk fra skip og sjø i norsk dagligtale.* Aventura 1988. 104 s.

- Harboe, Knud Pedersen: Dictionarium Danico-Norvegico-Latinum 1698.* Utgjeve med merknader og register av Oddvar Nes. (Skrifter frå Norsk målførearkiv; 41.) Universitetsforlaget 1988. 84 s.
- Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste.* 5. utgåve, normalutgåve med forklaringar, synonym og fotnotar. 4. opplag. Samlaget 1988. 144 s.
- Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste.* 5. utgåve, større utgåve med ordforklaringar, synonym og fotnotar, fornorskingstillegg og liste over forkortingar. 4. opplag. Samlaget 1988. 254 s.
- Holberg-ordbog:* Ordbog over Ludvig Holbergs sprog, redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Engholm-Pedersen; under medvirken af Christopher Maaløe. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Kommisjonærer: København: C. A. Reitzels Boghandel; Oslo: Universitetsforlaget. 1981—1988. 5 bind. 5:St-Ø. 1988 spalter.
- Hvenekilde, Anne: Norsk-persisk ordbok til språkkurset Snakker du norsk?,* ny utgave ved Anne Hvenekilde, Elisabeth Wennevold og M. Jafar Jafarnejad. Cappelen 1988. 107 s.
- Haakonsen, Diana: Norsk-italiensk blå ordbok,* ved Diana Haakonsen og Magnus Ulleland. Kunnskapsforlaget 1989. 460 s.
- Jernsletten, Nils: Algosátnegirji: samisk-norsk ordbok.* 2. utgave. Universitetsforlaget 1988. 110 s.
- Kirkeby, Willy A.: Engelsk-norsk ordbok.* Universitetsforlaget 1989. 780 s.
- Kulbrandstad, Lars Anders og Einar Lundebj: Bokmålsordliste for den videregående skolen.* Norsk undervisningsforlag 1989. 412 s.
- Lehmann, Eigil: Ordbok for Det nye testamentet.* Nynorsk med tilvising til gresk grunntekst. Norsk Bokreidingslag 1988. 462 s.
- Lesoil, Maurice: Norsk-fransk ordbok,* ved Maurice Lesoil og F. Reichborn Kjennerud. 2. utgave. Kunnskapsforlaget 1987. 445 s.
- Lind, Åge: Forsikringsordbok: norsk-engelsk-engelsk-norsk,* ved Åge Lind. Kunnskapsforlaget 1989. 57 s.

- Lundin, Judy D. og Liv Gjelsvik: Norsk-engelsk, engelsk-norsk ordliste for vev. Norwegian-English, English-Norwegian weaving glossary.* Statens lærerhøgskole i forming 1986. 74 s.
- Nilsen, Bernt: Kort sagt: Frkrtlsr. (Forkortingsordbok.)* Tapir 1989. 102 s.
- Nilsson, Kåre og Rosa Maria Paasche: Norsk-spansk ordbok.* Universitetsforlaget 1988. 392 s.
- Norsk tegn-ordbok: 4592 ord/tegnbilder. Ny, utvidet utgave. Døves forlag 1988. 288 s.
- Norsk-tamilsk ordliste*, oversatt av Maitrayi Sabaratnam. Friundervisningens forlag 1989. 92 s.
- Nynorsk frekvensordbok: dei vanlegaste orda i skriftleg nynorsk, henta frå aviser, sakprosa og romanar 1978—1984*, redigert av Per Vestbøstad, utgjeve i samarbeid med NAVFs edb-senter for humanistisk forskning. Alma mater 1989. 614 s.
- Ordliste til Ny i Norge: norsk-engelsk-spansk-serbokroatisk-tyrkisk*, Gerd Manne . . . et al. 8. opplag. Tiden 1987. 44 s.
- Petroleumsordliste: Engelsk-norsk, norsk-engelsk*, utarbeidet ved Norsk termbank, Universitetet i Bergen, Kunnskapsforlaget 1988. 301 s.
- Sandvei, Marius: Svensk-norsk ordbok.* 3. utgave. Wennergren-Cappelen 1989. 184 s.
- Steinnes, Asgaut og Eirik Vandvik: Latinsk ordbok*, 3. uendra utgåve. Samlaget 1989. 880 s.
- Tysk-norsk ordbok*, skoleutgave, 3. opplag. Kunnskapsforlaget 1987. 315 s.

SVERIGE

Den svenska listan har utarbetats i samråd med Tekniska nomenklaturcentralen

7 000 ordspråk och talesätt från hela världen. Ordspråk från 200 språkområden och 5 årtusenden i urval av Ole Kragh. Wahlström & Widstrand 1989. 345 s.

- Dataordboken.* Svensk standard SS 01 16 01. Utgåva 4. Standardiseringskommissionen i Sverige 1989. 416 s.
- Franska ordboken.* Fransk-svensk, svensk-fransk. Esselte Studium 1989. ca 1 000 s.
- Från rondell till gräddfil.* Ny, ill. upplaga av Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal. Esselte Studium 1989
- Färg- och lackteknisk ordlista.* TNC 88. Tekniska nomenklaturcentralen 1988. 288 s.
- Geologisk ordlista.* TNC 86. Tekniska nomenklaturcentralen 1988. 482 s.
- Medicinsk farmaceutisk ordbok. Engelsk-svensk, svensk-engelsk.* Red. Clive K. R. Cressy. New Ed. (revised). Oxford Publishing 1988. 547 s.
- O-ordboken. Om ord som kallas fula.* Red. Bengt Dagrin. Wahlströms 1989. 216 s.
- Plan- och byggtërmer 1989.* Tekniska nomenklaturcentralen 1988. 278 s.
- Ruotsaalais-suomalainen työmarkkinasanasto/Svensk-finsk arbetsmarknadsordlista.* Sverigefinska språknämndens skriftserie 2. 1989. 285 s. (Se det svenska litteraturavsnittet.)
- Stora tysk-svenska ordboken.* 4 uppl. Esselte Studium 1989. 963 s.
- Svensk-arabiskt lexikon.* Lexins minilexikon. Esselte Studium 1988. 479 s. + 64 bilds. Ill.
- Svensk-kurdiskt lexikon (nordkurdiska).* Lexins minilexikon. Esselte Studium 1989. 311 s. + 64 bilds. Ill.
- Svensk-turabdinskt lexikon.* Lexins minilexikon. Esselte Studium 1988. 479 s. + 64 bilds. Ill.
- Svenskt uttalslexikon I—II.* Red. Per Hedelin, Anders Jonsson & Per Lindblad. Tekn.rapp. nr 4. Inst. för inf.teori, Chalmers tekniska högskola 1989. 1 153 s.
- Tandvårdstermer.* Del 1. Engelska — svenska. Del 2. Svenska—engelska. Red. Rolf Madlung. Invest-Odont 1988. 50 + 57 s.
- Vårdterminologi.* Red. Annelie Mölsä. Natur & Kultur 1987. 52 s.

Om forfatterne

- Baldur Jónsson*, f. 1930. Professor vid Háskóli Íslands. Föreståndare för Íslensk málstöð sedan 1985.
- Else Bojsen*, f. 1942. Cand.mag., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1979.
- Ulla Clausén*, f. 1940. Fil.dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1977.
- Henrik Galberg Jacobsen*, f. 1944. Mag.art., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1972.
- Dag Gundersen*, f. 1928. Professor ved Norsk leksikografisk institutt, afdeling for bokmål. Medlem av Norsk språkråd.
- Gunnlaugur Ingólfsson*, f. 1944. Ordboksredaktör vid Orðabók Háskóla Íslands. Viceordförande i Íslensk málnefnd sedan 1990.
- Pia Jarvad*, f. 1946. Cand.mag., seniorforsker. Ansat i Dansk Sprognævn siden 1974.
- Allan Karker*, f. 1926. Lektor i nordiske sprog ved Aarhus Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1970, formand 1973—85. Formand i Nordisk Sprogsekretariat siden 1987.
- Esko Koivusalo*, f. 1936. Chef för Finska språkbyrån (tidigare Institutionen för nufinska) 1974—1990. Vice ordförande i Nordiska språksekretariatet sedan 1988.
- Birgitta Lindgren*, f. 1945. Fil.kand. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1974.
- Jørn Lund*, f. 1946. Professor ved Danmarks Lærerhøjskole siden 1980. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1980.
- Jamima Löfström*, f. 1964. Tf. forskare vid Svenska språkbyrån (i Finland) sedan 1986.
- Ståle Løland*, f. 1945. Cand.philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.

- Lena Moberg*, f. 1936. Fil.dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1981.
- Svein Nestor*, f. 1944. Cand.philol. Førstekonsulent i Norsk språkråd siden 1990, konsulent siden 1978.
- Mikael Reuter*, f. 1943. Fil.lic. Specialforskare vid Svenska språkbyrån (i Finland) sedan 1976.
- Kjell Venås*, f. 1927. Professor ved Universitetet i Oslo. Medlem av Norsk språkråd siden 1980, varamedlem siden 1972.
- Per Ivar Vaagland*, f. 1951. Cand.philol. Førstekonsulent i Nordisk språksekretariat siden 1986.
- Margareta Westman*, f. 1936. Docent. Föreståndare för Svenska språknämndens sekretariat sedan 1985.

Årets nummer av Språk i Norden inneholder de fleste innleggene fra det 36. nordiske språkmøtet i Sigtuna, Sverige, 1989. Temaet for møtet var språklige håndbøker i de nordiske landene. Dessuten er det artikler om Handlingsprogram for språklig samarbeid i Norden, Dansk og norsk, Nordisk lektorsamarbeid ved universiteter i utlandet. Som vanlig inneholder skriftet rapporter om språksamarbeidet i Norden, omtaler av ny nordisk språklitteratur og lister over nye ord-bøker.

SKRIFTER UTGITT AV NORDISK SPRÅKSEKRETARIAT

Språk i Norden (årsskrift).
Språkene i Norden (1983). 170 s.
Barn i Norden (1984). 102 s.
Att förstå varandra i Norden (1986). 49 s.
Nordisk grannespråkundervisning (1987). 77 s.
Statsnavn og nasjonalitetsord (1987). 25 s.
Dansk-svensk ordliste (1988). 44 s.
Norsk-svensk ordliste (1988). 44 s.
Svensk-norsk ordliste (1989). 45 s.
Dansk-norsk ordliste (1989). 19 s.
Norsk-dansk ordliste (1989). 43 s.
Svensk-dansk ordliste (1989). 44 s.

RAPPORTER

Nordterm. Terminologisk samarbeid i Norden (1979). 43 s.
Internordiske ordbøker (1981). 55 s.
Nordisk språkplanlegging (1981). 153 s.
Språkdok 1981. 56 s.
Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985). 205 s.
De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1—3)
1: Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1984). 256 s.
2: Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon (1985). 295 s.
3: Ideologier og språkstyring (1986). 222 s.
Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Grønland (1988). 194 s.
Språknemndenes telefonrådgivning (1988). 272 s.
Ny giv i grannespråksundervisningen (1988). 116 s.
Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989). 76 s.
Nordisk tv-teksting (1989). 148 s.
De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989). 96 s.